

Duiding Monitor Open standaardenbeleid 2015

Onderstaande punten betreffen de duiding van Forum Standaardisatie op de jaarlijkse Monitor OSB 2015, welke is uitgevoerd door ICTU:

Aanbestedingen

Onderzocht zijn aanbestedingen van overheidsorganisaties in de tweede helft van 2014 en de eerste helft van 2015. Op dat vlak is afgelopen jaar een flinke sprong gemaakt:

- In 71% van de aanbestedingen is gevraagd om standaarden van de verplichte lijst (was 41%)
- In 21% van de aanbestedingen is gevraagd om alle relevante standaarden (was 14%)
- In 50% van de aanbestedingen is naar tenminste een deel van de relevante standaarden gevraagd (was 28%)

Gelet op de motie Oosenbrug/Gesthuizen dat *alle* aanbestedingen aan het pas-toe-of-leg-uit beleid moeten voldoen doen, is het zaak deze flinke verbetering vast te houden, en door te zetten.

Standaarden in Voorzieningen

Ook bij het onderzoek naar voorzieningen is er sprake van duidelijke vooruitgang:

- Vrijwel alle voorzieningen hebben t.o.v. voorgaande monitor vooruitgang geboekt.
- Positieve uitschieters zijn: DigiD Machtigen, MijnOverheid en eHerkenning.
- Van de 12 voorzieningen die aan alle standaarden voldoen zijn er 11 een GDI voorziening.

Gebruiksgegevens standaarden

Gebruiksgegevens zijn nog steeds niet altijd eenvoudige te achterhalen, maar toch zijn er een paar trends waarneembaar:

- Vier standaarden laten een flinke groei zien van 10% of meer : Digikoppeling, DNSSEC, DKIM en SAML
- Vier standaarden worden op brede schaal door overheden gebruikt: STuF, Digikoppeling, e- factureren (SMEF) en EML_NL
- Het gebruik van een aantal standaarden is het gebruik nog aan te lage kant. Met name Ipv6 blijft achter.

Adoptiemaatregelen 2016 en 2017

N.a.v. de resultaten van de Monitor OSB 2015, komt Forum Standaardisatie tot de volgende adoptieactiviteiten voor de periode 2016-2017:

1. Tooling en ondersteuning
  - a. Beslisboom open standaarden
  - b. Handreiking inkoop van ict producten en -diensten (specifieke bestekteksten)
  - c. Helpdesk voor selecteren en uitvragen open standaarden
2. Prioritering in accountmanagerschap
3. Prioritering van de informatie veiligheid standaarden
  - a. Halfjaarlijkse meting van de vorderingen rond de adoptie van informatieveiligheid standaarden incl. bespreking in Nationaal Beraad
  - b. Verplichtingsmogelijkheid nader te bepalen standaarden en vormgeving toezicht en handhaving, wordt gezien in kader van de handhavingsinstrumenten in het wetgevingstraject GDI.
  - c. Onderzoeken mogelijkheid opname in ARBIT en model gemeentelijke ICT-inkoop voorwaarden
4. Adoptie via de band van de leveranciers (o.a. leveranciersmanifest)
5. Adoptie via de band van key players (bottlenecks in kaart brengen)

Toelichting Adoptie maatregelen 2016 en 2017

De monitor 2015 vormt aanleiding om de reeds ingezette adoptiekoers aangescherpt voort te zetten. Deze aangescherpte koers is vastgesteld door het Forum Standaardisatie¹ en komt terug in het werkplan 2016. Hoofdpunten voor deze koers zijn:

1. Tooling en ondersteuning

Forum Standaardisatie werkt momenteel aan twee tools:

- *Beslisboom open standaarden*

Uit gesprekken met aanbesteders blijkt dat het niet altijd eenvoudig is om op basis van het verplichte toepassingsgebied van de standaard, te beoordelen of de standaard relevant is bij een specifieke aanbesteding. De beslisboom open standaarden help gebruikers aan de hand van een aantal eenvoudige vragen inzichtelijk te krijgen welke standaarden voor die specifieke aanbesteding uitgevraagd dienen te worden.

- *Handreiking inkoop van ict producten en diensten (bestekteksten)*

Forum Standaardisatie zal eind 2015 bovenstaande handreiking lanceren. De handreiking bevat complete bestekteksten voor de standaarden op de 'pas toe of leg uit' -lijst. Daarnaast zijn deze teksten onderverdeeld in makkelijker herkenbare domeinen en verbonden aan de gangbare aanduiding van de verschillende inkoopcategorieën (de zogenaamde CPV codes).

Helpdesk voor selecteren en uitvragen van open standaarden

Forum standaardisatie zal een helpdeskfunctie inrichten met een generiek mailadres en telefoonnummer (0800-standaard) waar architecten en inkopers terecht kunnen met vragen over de toepassing van de standaarden van de 'pas toe of leg uit' lijst.

Acties voor 2016:

- Testen beslisboom standaarden met doelgroepen (via NORA en Pianoo)
- Afronden en publiceren beslisboom
- Beslisboom gebruiken bij Monitor OSB 2016
- Verspreiden handreiking inkoop via inkoop-kenniscentra (KOOP, Pianoo)
- Houden van meerdere kennissessies m.b.t. inkoop van open standaarden
- Bij de nieuwe versie/update koppeling maken met het afwegingskader van FHIR
- Analyse verschillende I-plannen van Ministeries en Uitvoerders voor pro-actief advies.

2. Prioritering en accountmanagerschap

Bureau Forum Standaardisatie werkt sinds 2015 met accountmanagers die ieder verantwoordelijk zijn voor een selectie van de standaarden op de 'pas toe of leg uit' lijst.

Niet alle standaarden hebben dezelfde prioriteit. Voor 2016-2017 hebben Forum en Nationaal beraad besloten primair in te zetten op de versnelde adoptie van tenminste de informatiebeveiligingsstandaarden. Voor die standaarden geldt dat aanvullend op het pas toe of leg uit regime aanvullende adoptieafspraken worden gemaakt en Forum Standaardisatie zich extra inzet voor de promotie en adoptie van die standaarden.

Acties voor 2016

- Accountmanagers van die standaarden worden vrij-gespeeld van andere taken, zodat zij zich kunnen richten op die standaarden die conform besluitvorming in het Nationaal Beraad in 2016 en 2017 prioriteit hebben.

---

¹ Forumvergadering van 16 december 2015. Zie:

https://www.logius.nl/fileadmin/os/Vergaderstukken/FS_151216.1A_Agenda_Forum_Standaardisatie_16_december_2015_versie_2.pdf

3. Prioritering informatie veiligheid standaarden

Het tempo van de adoptie van informatie veiligheid standaarden wordt halfjaarlijks gemeten. Dit gelet op het belang van deze standaarden, en de afspraak in het Nationaal Beraad van 18 mei 2015 dat de Digicommissaris partijen in het Nationaal Beraad zal aanspreken wanneer het tempo onvoldoende blijkt.

1. Ten aanzien van de adoptie van informatieveiligheid standaarden wordt halfjaarlijks gemeten. Die meting wordt besproken in het Nationaal Beraad.
2. De vormgeving van toezicht en handhaving op de implementatie van standaarden en voorzieningen wordt gezien in het wetgevingstraject Wet GDI (in het kader van de handhavinginstrumenten in die wet).

Wetgevingsproject

Naast bovengenoemde Wet GDI is het wellicht ook mogelijk om open standaarden op te laten nemen in de nieuwe ARBIT. In 2016 zal Forum Standaardisatie hierop inzetten.

Acties voor 2016

- Afstemmen taken/verantwoordelijkheden met overige gremia zoals het NCDO, de RijksCIO, het DIO & KING
- Open standaarden pluggen in ARBIT

4. Adoptie via de band van de leveranciers

De lijst met 'pas toe of leg uit' –standaarden is weliswaar verplicht voor overheden, maar zij zijn grotendeels afhankelijk van leveranciers voor het implementeren van de standaarden. Daarom zet Forum Standaardisatie de komende jaren extra in op het betrekken van leveranciers bij het open standaarden beleid. Als start hiervan hebben ruim veertig leveranciers het nieuwe leveranciersmanifest open standaarden ondertekend en is met deze leveranciers afgesproken dat Forum Standaardisatie hen betreft bij onderzoeken en adviezen m.b.t. standaarden in het domein waar zij actief zijn.

Acties voor 2016

- Structureel betrekken leveranciers bij standaardtoetsen, samenhangonderzoeken en interoperabiliteitsverkenningen.
- Aantal leveranciers dat het Leveranciersmanifest heeft ondertekend tenminste verdubbelen.

5. Adoptie via de band van key players.

Uit de Monitor 2015 blijkt dat een aantal voorzieningen voor de toepassing van standaarden afhankelijk zijn van een andere partij in de keten waar de voorziening deel van uitmaakt. Daarnaast geldt voor een aantal standaarden dat het gebruik van die standaard enorm kan toenemen door bij één of enkele partijen de standaard toe te passen. (denk aan SSC-ICT, Logius, DICTU en Dienst Publiek en communicatie van Min. AZ). Bureau Forum Standaardisatie zal erop inzetten dat in 2016-2017 tenminste de key players de standaarden toepassen, omdat hiermee het adoptievolume significant verhoogd kan worden.

Acties voor 2016

- Uitvoeren inventarisatie naar adoptie-bottlenecks op organisatieniveau.
- Deze organisaties daarop aanspreken via de daarvoor geldende gremia (bijv CTO-raad)
- Borgen dat in ontwikkeling zijnde Rijks-interoperabiliteitskader de verplichte standaarden worden meegenomen.

OPEN STANDAARDENBELEID

AANBESTEDINGEN 2015

METING JULI 2014 - JUNI 2015

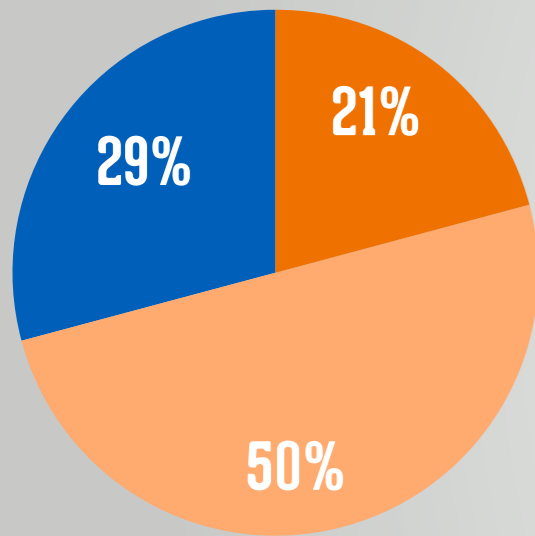
AANBESTEDINGEN

2015 48 aanbestedingen / 210 keer was een open standaard relevant

2014 51 aanbestedingen / 192 keer was een open standaard relevant

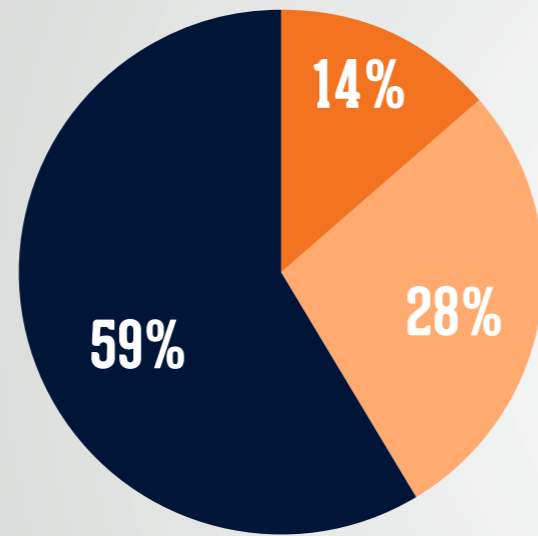
OPEN STANDAARDEN GEVRAAGD IN AANBESTEDINGEN

MONITOR 2015

21% volledig uitgevraagd
50% deels uitgevraagd
29% niet uitgevraagd

MONITOR 2014

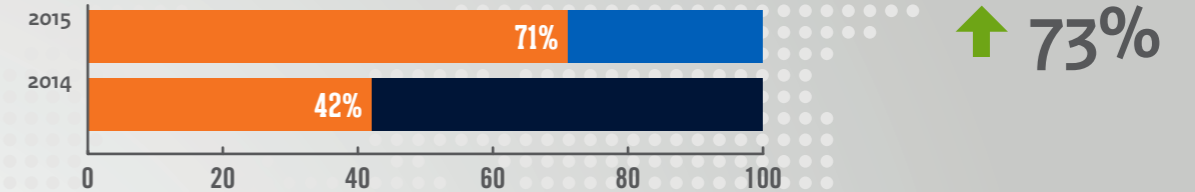

14% volledig uitgevraagd
28% deels uitgevraagd
59% niet uitgevraagd

alles
deels
niets

BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN

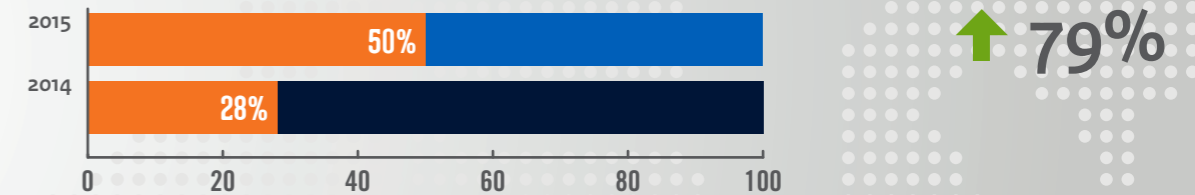
1 STANDAARDEN GEVRAAGD

2 ALLE RELEVANTE STANDAARDEN GEVRAAGD

3 DEEL RELEVANTE STANDAARDEN GEVRAAGD

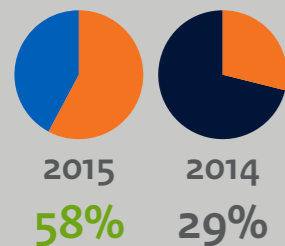

4 TENMINSTE CRUCIALE STANDAARDEN GEVRAAGD

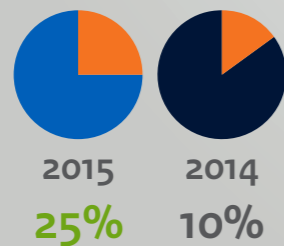

EXCEPTIONELE GROEI GEBRUIK VAN VIER OPEN STANDAARDEN

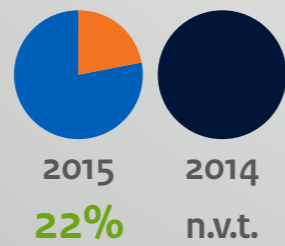
DIGIKOPPELING

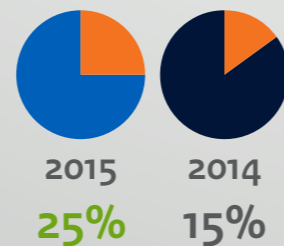
DNSSEC

DKIM

SAML

AANTAL VERPLICHTE OPEN STANDAARDEN

2015 **38**   2014 **34**

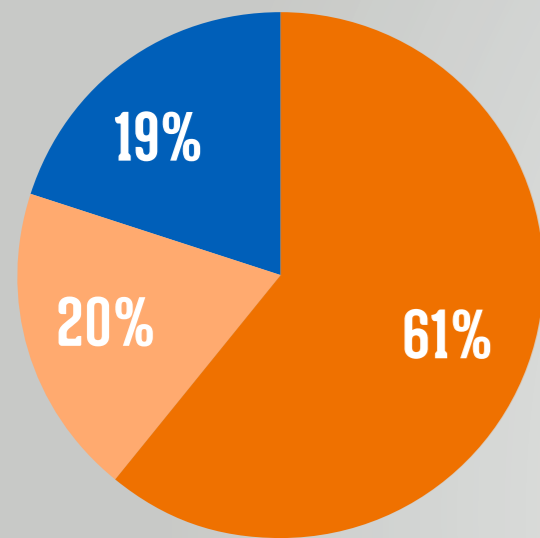
OPEN STANDAARDENBELEID

CENTRALE VOORZIENINGEN 2015

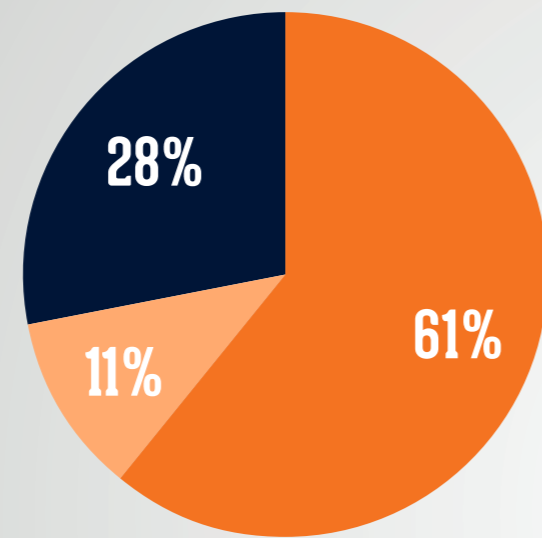
METING JULI 2014 - JUNI 2015

STANDAARDEN TOEGEPAST IN VOORZIENINGEN

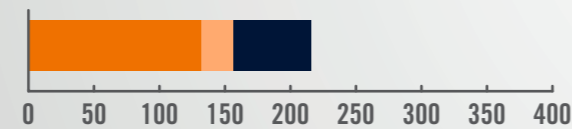
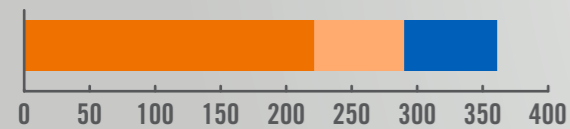
MONITOR 2015

MONITOR 2014

alles
deels
niets

volledig toegepast	221 (61%)
deels toegepast	69 (19%)
niet toegepast	71 (20%)
TOTAAL	361

volledig toegepast	132 (61%)
deels toegepast	24 (11%)
niet toegepast	60 (28%)
TOTAAL	216

STANDAARDEN PER VOORZIENING

VOORZIENING	AANTAL STANDAARDEN		
eHerkenning	9/9		100%
BRI (inkomen)	5/5		100%
Stelselcatalogus	5/5		100%
OT2010	10/11		91%
DigiD	8/9		89%
DigiD Machtigen	6/7		86%
Rijksoverheid.nl	13/16		81%
Berichtenbox Bedrijven	8/11		73%

- Per voorziening gemiddeld 9 Open Standaarden relevant
- 12 van de 40 voorzieningen voldoen aan alle relevante standaarden of hebben concrete plannen hier op korte termijn aan te voldoen
- Generieke Digitale Infrastructuur bestaat uit 29 voorzieningen
- 25 van de standaarden op de lijst van verplichte open standaarden zijn relevant voor de getoetste voorzieningen

Monitor Open standaardenbeleid - rapportage 2015

De toepassing van open standaarden bij aanbestedingen (juli 2014-juni 2015) en in centrale voorzieningen (zomer 2015) en gebruiksgegevens van open standaarden (zomer 2015)

Auteur Jaap Korpel & Joost Vreuls

Documentnr

Versie Versie 1.0 / Definitief

Datum 9-12-2015

Omvang 130 pagina's

Documentbeheer

Documenthistorie

Datum	Versie	Auteur	Opmerking
21 sept 2015	v0.8	Jaap Korpel, Joost Vreuls	
28 sept 2015	v0.9	Jaap Korpel, Joost Vreuls	
7 okt 2015	v0.95	Jaap Korpel, Joost Vreuls	
19 okt 2015	v0.98	Jaap Korpel, Joost Vreuls	
20 okt 2015	v0.98b	Jaap Korpel, Joost Vreuls	
9 dec 2015	V1.0	Jaap Korpel, Joost Vreuls	

Inhoudsopgave

1.	Managementsamenvatting	5
2.	Inleiding en beleidscontext	14
2.1	Beleid open standaarden	14
2.2	Monitor Open standaardenbeleid	16
2.3	Bronnen van de gepresenteerde gegevens	16
3.	Gebruiksgegevens van open standaarden	17
3.1	Inleiding.....	17
3.2	Gebruiksgegevens per standaard	18
3.3	Aquo-standaard (uitwisseling gegevens waterbeheer)	19
3.4	BWB, ECLI en JCDR (Juriconnect): juridische standaarden	20
3.5	CMIS	21
3.6	Digikoppeling versie 2.0 (berichtenverkeer).....	22
3.7	DKIM (email-authenticatie).....	23
3.8	DNSSEC (beveiliging domeinnamen)	24
3.9	EML_NL (verkiezingen).....	26
3.10	Geo-standaarden (geografische informatie)	27
3.11	IFC (bouw)	27
3.12	IPv6 (en IPv4) (internetprotocol IP-adressen)	28
3.13	NEN-ISO/IEC 27001 / 27002 (informatiebeveiliging).....	29
3.14	NL LOM (metadata)	31
3.15	NTA 9040 (regelhulp).....	32
3.16	OAI-PMH (archieven)	33
3.17	ODF 1.2 / PDF 1.7 / PDF/A-1 en PDF/A-2 (documentstandaarden).....	34
3.18	OWMS 4.0 (metadata informatie overheid).....	36
3.19	SAML (uitwisseling identiteitsgegevens)	38
3.20	Semantisch model e-factureren (betalingsverkeer)	39
3.21	SETU-standaarden (elektronisch berichtenverkeer uitzendbranche).....	41
3.22	SIKB0101 (water/bodembeheer)	41
3.23	STOSAG (afvalbranche).....	42
3.24	StUF (berichtenstandaard)	43
3.25	TLS (beveiliging).....	47
3.26	WDO Datamodel (grensoverschrijdend verkeer)	48
3.27	Webrichtlijnen (toegankelijkheid websites)	49
3.28	XBRL en Dimensions (financiële gegevens)	51
3.29	Enquête onder beheerorganisaties	53
4.	Toepassing open standaarden via generieke voorzieningen.....	57
4.1	Inleiding.....	57
4.2	Overzicht: open standaarden in generieke voorzieningen	59
4.3	BAG, BRK, WOZ en BGT	63
4.4	Berichtenbox voor bedrijven	64
4.5	BRI	65
4.6	BRT	66
4.7	BRV	66
4.8	BSN Beheervoorziening en GBA-V	67
4.9	Datacenter Noord.....	68
4.10	DigiD	69

4.11	DigiD Machtigen	70
4.12	Digi-Inkoop	71
4.13	Digikoppeling.....	71
4.14	Digilevering.....	72
4.15	Digimelding	72
4.16	Diginetwerk	72
4.17	DigiPoort	72
4.18	Digitale Werkomgeving Rijksdienst (DWR).....	73
4.19	Doc-Direkt	75
4.20	eHerkenning.....	76
4.21	e-Factureren.....	76
4.22	MijnOverheid	77
4.23	NHR	78
4.24	ON2013	79
4.25	Ondernemersplein	80
4.26	Ondernemingsdossier	81
4.27	OT2010	83
4.28	Overheid.nl.....	84
4.29	P-Direkt	85
4.30	PKIoverheid	86
4.31	Rijksoverheid.nl.....	87
4.32	Rijkspas.....	88
4.33	Rijksportaal.....	89
4.34	Samenwerkende Catalogi.....	90
4.35	SBR (Standard Business Reporting)	90
4.36	Stelselcatalogus.....	91
4.37	TenderNed.....	91
5.	Essay: Het perspectief van leveranciers	93
6.	Open standaarden bij aanbestedingen ('pas toe' en 'leg uit').....	102
6.1	Onderzoek van feitelijke aanbestedingen	102
6.2	'Pas toe of leg uit' bij feitelijke aanbestedingen in 2014	105
6.3	Welke open standaarden waren relevant bij feitelijke aanbestedingen	113
6.4	Second opinion.....	117
6.5	Verdiepende gesprekken met aanbestedende partijen	120
Bijlage 1.	'Pas toe of leg uit' in het kort	124
Bijlage 2.	Functioneel toepassingsgebied en organisatorisch werkingsgebied	125
Bijlage 3.	FAQ Monitor Open standaardenbeleid	129

1. Managementsamenvatting

In opdracht van het Bureau Forum Standaardisatie en het ministerie van Economische Zaken voert ICTU jaarlijks de Monitor Open standaardenbeleid uit. Voor u ligt de rapportage die betrekking heeft op de periode juli 2014 t/m juni 2015 ('pas toe of leg uit' bij feitelijke aanbestedingen), respectievelijk de situatie in de zomer van 2015 (gebruiksgegevens van open standaarden en toepassing van open standaarden via generieke voorzieningen).

Open standaardenbeleid (H2)

Het open standaardenbeleid is gericht op het vergroten van de interoperabiliteit en van de leveranciers-onafhankelijkheid voor de publieke sector, waardoor een kwalitatief hoogwaardige en tegelijk kostenefficiënte informatie-uitwisseling mogelijk wordt gemaakt. Voor de Nederlandse overheid zijn open standaarden de norm: voor de gehele (semi-)publieke sector geldt sinds 2009 een 'pas toe of leg uit'-regime. Meer informatie over de beleidscontext is te vinden in hoofdstuk 2.

Open standaarden voor 'pas toe of leg uit'

Er zijn veel open standaarden en een groot deel daarvan wordt ook in de publieke sector breed toegepast¹. Voor een aantal open standaarden is een extra stimulans gerechtvaardigd: open standaarden die sterk bijdragen aan het vergroten van de interoperabiliteit en de leveranciers-onafhankelijkheid voor de publieke sector en waarvoor breed draagvlak bestaat, maar die op dit moment nog niet breed geadopteerd zijn. Deze worden, na een zorgvuldige toetsing, door het College en Forum Standaardisatie op de lijst voor 'pas toe of leg uit' geplaatst. Op deze open standaarden (zomer 2015 waren dit er 38) is het 'pas toe of leg uit'-regime van toepassing.

Monitor Open standaardenbeleid

De Monitor Open standaardenbeleid is gebaseerd op gegevens uit een aantal bronnen:

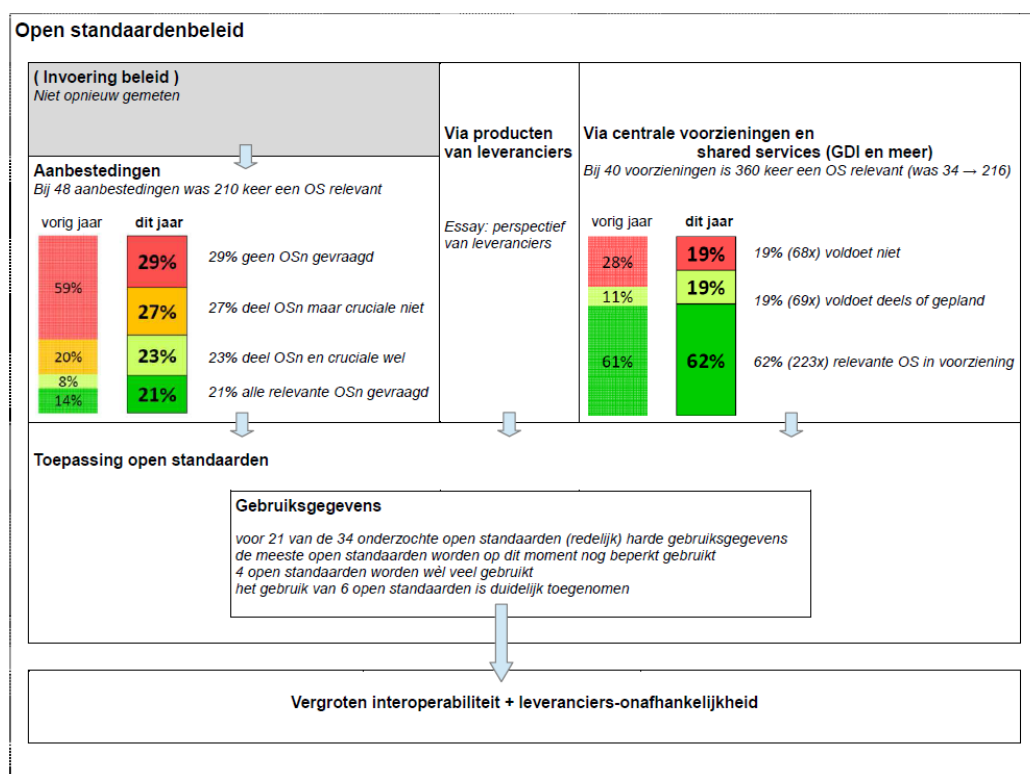
- onderzoek naar gebruiksgegevens van open standaarden, aangevuld met een korte enquête onder beheerorganisaties over hun activiteiten;
- onderzoek naar de toepassing van open standaarden bij een groot aantal voorzieningen, aangevuld met een essay over het perspectief van leveranciers²;
- onderzoek van 'pas toe of leg uit' bij feitelijke aanbestedingen in 2014/2015, aangevuld met bevindingen uit enkele gesprekken met aanbestedende partijen.

Samen bieden deze bronnen een beeld van de voortgang van het open standaardenbeleid. In de onderstaande figuur is de samenhang tussen de deelonderzoeken weergegeven, met enkele van de voornaamste bevindingen.

---

¹ Het open standaardenbeleid gaat er van uit, dat overheden en andere organisaties in de publieke sector uit zichzelf de 'gangbare' open standaarden toepassen. Zie de 'lijst met gangbare open standaarden' van het Forum Standaardisatie. De toepassing van deze 'gangbare' open standaarden wordt voor deze monitor niet onderzocht.

² De Monitor Open standaardenbeleid richt zich alleen op het toepassen van de open standaarden van de lijst voor 'pas toe of leg uit' door deze voorzieningen. Daarin verschilt deze monitor van de Monitor GDI, waarin het gebruik van de verschillende GDI-voorzieningen zelf centraal staat.

Het onderzoek van feitelijke aanbestedingen laat dit jaar een opvallende verbetering zien: bij aanbestedingen is veel vaker gevraagd om alle relevante open standaarden (21%) of tenminste om de cruciale standaarden (23%). Samen is dat 44%, twee keer zo vaak als vorig jaar (22%). Het aantal aanbestedingen waarbij helemaal niet om open standaarden gevraagd werd is bovendien sterk gedaald (van 59% vorig jaar tot 29% dit jaar). Deze opvallende verbeteringen ten opzichte van de metingen in de voorgaande jaren³ doen zich bij Rijk en uitvoeringsorganisaties voor, maar ook bij gemeenten, provincies en waterschappen. In iets meer dan de helft van de gevallen (56%, vorig jaar nog 79%) werd echter niet of niet om alle cruciale open standaarden gevraagd. Van 'leg uit' (verantwoording van de redenen om dat bewust niet te doen) is in 2014, net als in 2013, nauwelijks sprake geweest.

Het 'pas toe of leg uit'-principe heeft betrekking op aanbestedingen, en daarmee alleen op de uitbreiding of vernieuwing van de ICT en alleen op de opdrachten die de betreffende organisatie zelf verstrekt. Daarnaast maken overheden op grote schaal en in toenemende mate gebruik van generieke voorzieningen (shared services, I-voorzieningen, basisregistraties etc.). Een belangrijk deel daarvan blijkt te voldoen aan de relevante open standaarden, en de mate waarin voorzieningen voldoen aan relevante open standaarden neemt bovendien toe. Van alle 360 gevallen waarbij een open standaard voor een voorziening relevant was, voldoet in 62% de voorziening daar aan (vorig jaar 61%). Het aantal gevallen waarin de voorziening deels aan de standaard voldoet of daarvoor concrete plannen heeft is duidelijk gestegen: van 11% vorig jaar naar 19% dit jaar. Overheden voldoen op deze manier, soms mogelijk zonder het te weten, voor dat deel van hun ICT aan open standaarden.

³ Zie o.a. *Monitor Het Open standaardenbeleid in 2013* (11 december 2014) en *Monitor Het Open standaardenbeleid in 2012* (19 december 2013).

Het resultaat van open standaardenbeleid, aanbestedingen en toepassing van generieke voorzieningen zou (uiteindelijk) terug te zien moeten zijn in de gebruiksgegevens van open standaarden. Dergelijke gegevens zijn helaas slechts in beperkte mate voorhanden. Enkele open standaarden blijken breder toegepast te worden, bij verschillende open standaarden is het gebruik nog beperkt. Bij een aantal open standaarden is wel een duidelijke groei van het gebruik te zien. Hierbij dient bedacht te worden, dat een open standaard op de lijst geplaatst wordt omdat het gebruik een extra stimulans nodig heeft. Het is dus logisch dat het gebruik aanvankelijk (nog) beperkt is en (hopelijk) vervolgens in een aantal jaren geleidelijk toeneemt.

In het vervolg van dit hoofdstuk worden de voornaamste bevindingen per deelonderzoek kort samengevat. De positieve bevindingen hebben een groen blokje, de minder positieve oranje.

Gebruiksgegevens van een aantal open standaarden (H3)

Het uiteindelijk doel van het open standaardenbeleid is brede adoptie van de open standaarden van de lijst voor 'pas toe of leg uit' - daar waar deze van toepassing zijn - door alle overheden en andere organisaties in de publieke sector. Het is daarom interessant om te weten in welke mate deze open standaarden daadwerkelijk worden gebruikt.

Dergelijke gebruiksgegevens zijn niet in alle gevallen eenvoudig te verzamelen. Voor 21 open standaarden van de lijst bleek dat wèl mogelijk, op één van de volgende manieren:

- door met behulp van *internet.nl* na te gaan in hoeverre domeinnamen van overheden aan de standaard voldoen: DKIM, DNSSEC, IPv6 en TLS;
- door (met Google) na te gaan hoeveel ODF- en PDF-documenten⁴ op websites van overheden te vinden zijn;
- door gebruik te maken van een openbaar register: op de site van Stichting drempelvrij.nl staat een overzicht van alle websites die voldoen aan de Webrichtlijnen;
- door gegevens op te vragen bij de betreffende beheerorganisaties: dit leverde gegevens of meer globale informatie op voor de meeste andere onderzochte open standaarden.

De gebruiksgegevens zijn verzameld in de zomer van 2015, met in grote lijnen de volgende uitkomsten.

	Over 21 van de 34 onderzochte ⁵ open standaarden zijn redelijk harde gebruiksgegevens gevonden. Voor de andere open standaarden moest genoeg genomen worden met meer globale informatie.
	Bij veel beheerorganisaties of anderszins bij open standaarden betrokken organisaties bestaat geen goed zicht op 'harde' gegevens over het gebruik door overheidsinstellingen.
	Voor enkele standaarden zijn plannen of initiatieven gesignaleerd voor een vorm van monitoring in de (nabije) toekomst.
	Vier open standaarden worden op redelijk brede schaal door overheden gebruikt: StUF (100%, respectievelijk 59% binnengemeentelijk), EMN_NL (alle gemeenten, rest volgt), Digikoppeling (58%) en e-Factureren (53% bij de rijksoverheid). Hoewel het aantal waarmerkdragers voor de Webrichtlijnen daalt (nu 5 à 10%), is de vervanging van v1 door v2 inmiddels duidelijk zichtbaar.

⁴ Het is niet mogelijk om daarbij onderscheid te maken tussen PDF/A-1, PDF/A-2, PDF1.7 en andere versies.

⁵ Niet onderzocht zijn: SKOS en SPF (sinds kort op de lijst) en JPEG en PNG (combinatie met ODF).

	Voorzover wel cijfers beschikbaar zijn blijkt bij een flink aantal andere standaarden het gebruik over het algemeen (nog) aan de lage kant te zijn, bijvoorbeeld bij IPv6, Webrichtlijnen, DKIM, ODF en TLS. Het gebruik blijft veelal achter bij eerder geprognostiseerd of gepland gebruik (voor zover dergelijke plannen ons bekend waren).
	Positief is de groei van het gebruik door overheden van vier standaarden: Digikoppeling (in twee jaar van 29% naar 58%), DNSSEC (in twee jaar van 10% naar 25%), DKIM (inmiddels 22%) en SAML (gestage groei, nu 25% resp. 15%). Daarnaast lijkt ook het gebruik van STOSAG en XBRL toe te nemen. Door het ontbreken van cijfers is voor de meeste standaarden geen vergelijking mogelijk met eerdere jaren.
	De implementatie van IPv6 verloopt nog steeds traag. Het aantal organisaties dat voor een deel van de functionaliteiten aan IPv6 voldoet is weliswaar licht gestegen, maar het aantal organisaties dat volledig voldoet is slechts enkele procenten en bovendien vergeleken met vorig jaar licht gedaald.
	Bij enkele standaarden is sprake van (beginnend) beleid in de richting van gerichte sturing op de aanbodkant (leveranciers). StUF vormt hiervan een mooi voorbeeld, met o.a. een testplatform voor leveranciers en de informatie over compliance aan standaarden in de GEMMA Softwarecatalogus.

Toepassing van open standaarden via generieke voorzieningen (H4)

Het toepassen van open standaarden is de verantwoordelijkheid van de afzonderlijke overheidsorganisaties. Maar voor een deel van hun informatiesystemen maken overheden gebruik van generieke voorzieningen (I-voorzieningen, shared services, NUP-bouwstenen etc.). Sommige daarvan worden overheidsbreed toegepast, andere vooral door de Rijksoverheid of juist door mede-overheden. Als daarin de relevante open standaarden zijn toegepast, leidt dat tot breder gebruik van open standaarden. Daarom is ook dit jaar onderzocht in hoeverre de belangrijkste voorzieningen (40 in totaal) voldoen aan de relevante open standaarden. Hiervoor zijn enerzijds 29 voorzieningen onderzocht die samen de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur) vormen⁶, waaronder 6 voorzieningen die vorig jaar nog niet zijn onderzocht. Anderzijds zijn dit jaar ook de 11 (andere) voorzieningen die vorig jaar zijn onderzocht nogmaals onderzocht⁷.

	Voor veel voorzieningen blijkt een flink aantal standaarden relevant, gemiddeld 9 standaarden per voorziening. Van de 38 standaarden op de lijst voor 'pas toe of leg uit' zijn er 25 relevant voor één of meer generieke voorzieningen, per standaard gemiddeld relevant voor ruim 14 voorzieningen.
	De mate waarin voorzieningen aan de standaard (als die relevant is) voldoen is hoog: voor 17 van de 25 open standaarden geldt dat tenminste 80% van de voorzieningen aan die standaard voldoet. Een belangrijk deel van deze standaarden staat al vijf jaar of langer op de lijst. Alleen IPv4/IPv6 (42%) en CMIS (50%) scoren relatief laag.
	In de meeste gevallen voldoen de onderzochte voorzieningen aan (de meeste) daarvoor relevante open standaarden: aan 62% wordt voldaan, 19% voldoet deels of dit is gepland en in 19% van de gevallen wordt op dit moment (nog) niet voldaan aan een relevante open standaard. Uitgangspunt van het open standaardenbeleid is, dat aanpassing plaatsvindt op het moment dat een voorziening ontwikkeld, vernieuwd of vervangen wordt.

⁶ Niet onderzocht zijn: het eID-stelsel (moet nog worden ontwikkeld), BLAU, BGT en BRO (nog niet gerealiseerd) en NORA, en daarnaast de Standaardenlijst en de Standaarden incl. die van de Pas toe of leg uit-lijst.

⁷ Namelijk: Datacenter Noord, Digi-Inkoop, Doc-Direct, DWR, ON2013, OT2010, P-Direct, Rijksoverheid.nl, Rijkspas, Rijksportaal en TenderNed.

	Op dit moment voldoen 12 van de 40 voorzieningen geheel of gedeeltelijk aan alle (gemiddeld 9) relevante open standaarden en/of hebben concrete plannen om daaraan op korte termijn te voldoen. Dit zijn bijna allemaal (11 van de 12) GDI-voorzieningen.
	Vrijwel alle voorzieningen hebben ten opzichte van de vorige meting vooruitgang geboekt, met als positieve voorbeelden DigiD Machtigen, eHerkenning en MijnOverheid.
	Uit de gesprekken blijkt, dat het open standaardenbeleid beter bekend wordt en dat er meer aandacht komt (en meer plannen zijn) voor het voldoen aan de relevante open standaarden.
	Voor het uiteindelijk effect moeten alle schakels in de keten meewerken: naast de beheerders van de voorzieningen bijvoorbeeld ook de beheerders van het netwerk waarvan deze gebruikmaken. In een aantal gevallen laten echter op dit moment nog één of enkele partijen verstek gaan.
	Het kostte ook dit jaar veel moeite om de gevraagde informatie boven tafel te krijgen, de transparantie over het voldoen aan open standaarden is nog te beperkt.
	Positieve uitzondering daarop is Logius, beheerder van een groot aantal voorzieningen: jaarlijks publiceren zij hierover een helder overzicht.

Enkele generieke voorzieningen onderscheiden zich in positieve zin:

- eHerkenning voldoet aan alle 9 relevante standaarden.
- BRI (inkomen) voldoet aan alle 5 relevante standaarden.
- Stelselcatalogus voldoet aan alle 5 relevante standaarden.
- OT2010 voldoet aan 10 van de 11 relevante standaarden.
- DigiD voldoet aan 8 van de 9 relevante standaarden.
- DigiD Machtigen voldoet aan 6 van de 7 relevante standaarden, de resterende is gepland.
- Rijksoverheid.nl voldoet aan 13 van de 16 relevante standaarden en voldoet aan de andere 3 standaarden deels.
- Berichtenbox Bedrijven voldoet aan 8 van de 11 relevante standaarden en heeft voor de andere 3 een concrete planning.

Open standaarden bij aanbestedingen (H6)

Het 'pas toe of leg uit'-principe is een centraal beleidsinstrument binnen het open standaardenbeleid: overheden moeten bij ICT-aanbestedingen van € 50.000 of meer de relevante open standaarden van de lijst toepassen, of verantwoording afleggen in hun jaarverslag. Dat blijkt in de praktijk minder eenvoudig dan het op het eerste gezicht lijkt. Veel (vooral kleine) overheden doen maar één keer per jaar of zelfs nog minder vaak een aanbesteding waarvoor één of meer open standaarden relevant zijn. En òf een open standaard voor die aanbesteding relevant is spreekt niet vanzelf: dat hangt (per standaard) af van het toepassingsgebied en organisatorisch werkgebied. Die informatie is voor elk van de 38 standaarden van de lijst voor 'pas toe of leg uit' te vinden op de website van het Bureau Standaardisatie.

'Pas toe' bij feitelijke aanbestedingen

Voor de monitor is, net als vorig jaar, een groot aantal aanbestedingen onderzocht. Dit keer zijn 25 aanbestedingen van de rijksoverheid (incl. uitvoeringsorganisaties) en 23 aanbestedingen van mede-overheden onderzocht, in totaal 48 aanbestedingen uit het 3^e en 4^e kwartaal van 2014 en het 1^e en 2^e kwartaal van 2015.

	Bij 10 aanbestedingen (21%) is om alle relevante standaarden gevraagd, dit is een stijging ten opzichte van vorig jaar (14%), zowel bij het Rijk als bij decentrale overheden. Het gaat hierbij om aanbestedingen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, het Ministerie van I&M (Rijkswaterstaat), het ministerie van OCW (Dienst Uitvoering Onderwijs), het Ministerie van VWS, de Belastingdienst, de provincies Noord-Brabant en Zeeland, Waterschap Noorderzijlvest, de Regio Rivierenland en Veiligheidsregio Haaglanden
	Naast de 10 aanbestedingen (21%) waarbij om <u>alle</u> relevante standaarden is gevraagd, werd bij 24 aanbestedingen (50%) om <u>een deel van</u> de relevante open standaarden gevraagd. Dat is beduidend meer dan vorig jaar (27%).
	Bij 29% van de aanbestedingen is om geen enkele van de relevante standaarden gevraagd, dat is nog maar de helft van het percentage van vorig jaar (59%). Het percentage is zowel bij het Rijk (28%) als bij de decentrale overheden (30%) flink gedaald.
	De keerzijde hiervan is uiteraard, dat nog altijd bij 29% van alle aanbestedingen om geen enkele van de relevante open standaarden wordt gevraagd. Daarnaast werd van de 24 eerder genoemde aanbestedingen waarbij om <i>een deel van</i> de open standaarden is gevraagd bij 13 aanbestedingen (27% van alle aanbestedingen) niet om cruciale open standaarden gevraagd. Dat betekent dat in totaal bij 56% van de aanbestedingen <i>niet om cruciale</i> open standaarden is gevraagd.
	Bij deze 48 aanbestedingen was in totaal 210 keer een open standaard relevant. Sommige standaarden (vooral IPv6 en TLS, en daarnaast PDF, SAML, ODF en NEN-ISO/IEC 27001 en 27002) zijn beduidend vaker relevant bij een aanbesteding dan de andere standaarden.
	Om enkele standaarden wordt, als ze relevant zijn voor een aanbesteding, in de meeste gevallen ook daadwerkelijk gevraagd: NEN-ISO/IEC 27001 en 27002, PDF/A-1, PDF 1.7, PDF/A-2 en StUF).
	Ook wanneer we niet kijken naar het aantal aanbestedingen (48) maar naar het aantal keer dat bij deze aanbestedingen een open standaard relevant was (210, dus per aanbesteding was gemiddeld 4,4 keer een open standaard relevant), dan is een duidelijke verbetering zichtbaar. In 90 gevallen (43%) werd om de relevante open standaard gevraagd, dat is meer dan vorig jaar (25%).
	Enkele standaarden worden relatief weinig gevraagd, met name SAML, IPv6, ODF en TLS. Deze vier zijn frequent als relevant aangemerkt, maar in slechts ongeveer 20 à 40% van die gevallen werd om de standaard gevraagd.
	Bij de meeste standaarden is de mate waarin daarom werd gevraagd (als die standaard relevant was voor een aanbesteding) dit jaar toegenomen.
	Bij drie aanbestedingen werd blijkens de Nota van Inlichtingen door leveranciers een vraag over een (niet gevraagde) open standaard gesteld en leidde dit ertoe dat alsnog om die standaard werd gevraagd. Deze gevallen van 'in tweede instantie alsnog om een open standaard vragen' zijn niet meegenomen in onze beoordelingen. De uitkomsten zouden daardoor overigens enkele procenten gunstiger uitgevallen zijn.

Een aantal aanbestedingen onderscheidde zich in positieve zin, deze goede voorbeelden zijn:

- Provincie Noord-Brabant (Customer Relationship Management-pakket). De relevante standaarden (IPv6, ISO 27001/2, TLS, SAML, PDF en ODF) zijn op IPv6 na allemaal gevraagd, en IPv6 is een impliciete voorwaarde omdat het project zonder IPv6 niet mogelijk is.
- Dienst Uitvoering Onderwijs (voorzien in de gehele print-, scan- en kopieerbehoefte van de dienst, inclusief multifunctionele printers en twee hoogvolume printers). IPv6 en PDF zijn relevant en cruciaal en ook beide gevraagd. Aanvullend is gevraagd naar JPEG en TLS (niet als relevant beoordeeld door de beoordelaars).

- Dienst Justitiële Inrichtingen (geïntegreerde Jail Management Oplossing voor ondersteuning van de primaire DJI-processen, en verbetering van de informatiearchitectuur naar een landelijke voorziening). De relevante standaarden (TLS, ISO 27001/2, ODF, PDF, SAML) zijn allemaal gevraagd.

'Leg uit' in jaarverslagen

Dit keer is 'leg uit' alleen na te gaan voor een deel van de onderzochte aanbestedingen: alleen voor de aanbestedingen in het 3e en 4e kwartaal van 2014 (over 2015 kan door overheden pas verantwoording afgelegd worden in het jaarverslag dat in het voorjaar van 2016 verschijnt).

Voor 11 van de aanbestedingen in het 3e en 4e kwartaal van 2014 was 'Leg uit' zonder twijfel vereist, omdat hierbij niet gevraagd werd om één of meer cruciale open standaarden of om geen enkele relevante standaard gevraagd is.

	Van expliciete 'Leg uit' voor met name genoemde aanbestedingen was in de jaarverslagen van de betreffende overheidsorganisaties (waaronder 4 ministeries) geen sprake: nergens wordt een concrete afwijking van de lijst voor 'pas toe of leg uit' genoemd.
	In het jaarverslag over 2014 hebben 6 van de 11 ministeries een alinea over 'pas toe of leg uit' opgenomen. Enkele ministeries gaan in hun jaarverslag uitgebreider dan voorheen in op hun invulling van het open standaardenbeleid.
	Het ministerie van BZK heeft niet alleen een alinea over 'pas toe of leg uit' opgenomen, maar meldt bovendien dat zij (conform de Instructie Rijksdienst) een lijst bijhoudt van afwijkingen van de lijst. Daarnaast verwijst BZK naar het overzicht dat Logius jaarlijks publiceert met afwijkingen van de lijst voor 'pas toe of leg uit' in haar ICT-producten en -diensten en bedrijfsvoering (www.logius.nl/over-logius/jaaroverzichten).

De drie deel-onderzoeken naast elkaar

Elk van de drie deel-onderzoeken brengt een ander aspect van het proces van adoptie van open standaarden in beeld. Dergelijke gegevens kunnen niet zomaar naast elkaar gelegd worden.

Tegelijkertijd komen in alle drie de deel-onderzoeken dezelfde 38 open standaarden van de lijst voor 'pas toe of leg uit' voor. Wat levert het gecombineerde beeld uit deze drie bronnen op? In de onderstaande tabel is dat in beeld gebracht.

In de rechterkolom 'Overall beeld' zijn de volgende indicaties gebruikt:

- ● het beeld is bij alledrie de deelonderzoeken positief
- verschillen tussen de deelonderzoeken: gemiddeld redelijk positief
- verschillen tussen de deelonderzoeken: deels positief, deels matig
- [?] beperkte gegevens en/of verschillen tussen deelonderzoeken: geen duidelijk beeld

Voor een aantal standaarden is het overall beeld redelijk positief: NEN-ISO\IEC 27001:2005nl en NEN-ISO\IEC 27002:2007nl, Digikoppeling, e-Facturieren, PDF/A-1, PDF/A-2, PDF 1.7 en StUF. En voor vijf standaarden is het beeld hoopvol: SAML, DNSSEC, DKIM, ODF 1.2 en TLS. De andere standaarden staan er op dit moment nog minder goed voor (4x oranje), of daarover is onvoldoende informatie beschikbaar (20x vraagteken).

Overzicht: bevindingen per standaard, uit de verschillende deel-onderzoeken

	 ≥ 75 % past toe	Gebruiks- gegevens	Generieke voorzieningen	Onderzoek aanbestedingen	Overall beeld
	 25-75 % past toe				
	 < 25 % past toe				
<i>indicator:</i>			# voorzieningen dat voldoet + deels + gepland in % van # waarvoor de OS relevant is	# aanbestedingen gevraagd in % van # aanbestedingen waarbij de OS relevant is	
( ): minder dan 5 cases					
	<i>bron:</i>	<i>hoofdstuk 3</i>	<i>o.b.v. tabel 10ab</i>	<i>tabel 12</i>	
Sinds 2008 op de lijst:					
NEN-ISO\IEC 27001 + 27002	redelijk ?		94 %	72 %	●●
PNG + JPEG			100 %	(0 %)	[?]
PDF/A-1	hoog ? (Google)		96 %	62 %	●●
StUF	hoog (gem.n)		80 %	67 %	●●
Sinds 2009 op de lijst:					
SETU	onbekend		(100 %)	(0 %)	[?]
SAML	25 / 15 % + stijgt		88 %	39 %	●
PDF 1.7	hoog ? (Google)		95 %	62 %	●●
Sinds 2010 op de lijst:					
XBRL en Dimensions	redelijk + stijgt		(67 %)	(100 %)	[?]
E-portfolio	[geen gegevens]			(0 %)	[?]
Aquo Standaard	lijkt beperkt				[?]
IPv6 en IPv4	2 a 3 %		42 %	32 %	●
OAI-PMH	8 % (Onderw)			(100 %)	●
Sinds 2011 op de lijst:					
NL LOM	4 % (Onderw)				[?]
Webrichtlijnen	5 à 10 %		79 %	63 %	●
OWMS	onbekend		55 %		[?]
IFC	onbekend				[?]
STOSAG	redelijk + stijgt				[?]
Sinds 2012 op de lijst:					
DNSSEC	25 à 28 % + stijgt		65 %	(0 %)	●
DKIM	22 % + stijgt		83 %		●
ODF 1.2	beperkt ? (Google)		63 %	19 %	●
PDF/A-2	hoog ? (Google)		96 %	62 %	●●
NTA 9040	circa 10 %		(100 %)		●
Sinds 2013 op de lijst:					
Digikoppeling 2.0	58 à 60 % + stijgt		91 %	50 %	●●
e-Factureren	53 % (Rijk)		(100 %)		●●
BWB	onbekend		(100 %)	(0 %)	[?]
ECLI	onbekend			(0 %)	[?]
EMN_NL	alle gemeenten				[?]
JCDR	onbekend				[?]
Sinds 2014 op de lijst:					
WDO Datamodel	onbekend				[?]
TLS	6 % (cf. richtlijn)		67 %	23 %	●
CMIS	onduidelijk		50 %		[?]
Geo-standaarden	onbekend		83 %	(100 %)	[?]
SIKB 0101 v11	onbekend				[?]
VISI 1.4	[geen gegevens]				[?]
Sinds 2015 op de lijst:					
SKOS					[?]
SPF			(100 %)		[?]

Leeswijzer

In deze rapportage wordt achtereenvolgens behandeld:

- in hoofdstuk 2 de beleidscontext van het open standaardenbeleid, en de deelonderzoeken waarop deze monitor is gebaseerd;
- in hoofdstuk 3 de feitelijke toepassing (gebruiksgegevens) van enkele open standaarden, aangevuld met een korte enquête onder beheerorganisaties over hun activiteiten;
- in hoofdstuk 4 de toepassing van open standaarden via rijksbrede voorzieningen;
- in hoofdstuk 5 een essay over het perspectief van leveranciers;
- in hoofdstuk 6 de toepassing van open standaarden bij feitelijke aanbestedingen, aangevuld met bevindingen uit enkele gesprekken met aanbestedende partijen.

2. Inleiding en beleidscontext

2.1 Beleid open standaarden

Voor de Nederlandse overheid zijn open standaarden de norm: voor de (semi-)publieke sector geldt sinds 2009 een 'pas toe of leg uit'-regime.

Pas toe:

Overheden zijn verplicht om bij de aanbesteding, inkoop of ontwikkeling van ICT-systemen en -diensten de relevante standaarden te eisen van de 'pas toe of leg uit'-lijst van het College Standaardisatie. Voor iedere open standaard is in deze lijst een functioneel toepassingsgebied en een organisatorisch werkingsgebied bepaald, aan de hand waarvan de overheidsorganisatie kan bepalen of de open standaard in een specifiek aanschaftraject relevant is.

Leg uit:

Overheden mogen alleen afwijken (d.w.z. 'niet toepassen') in geval van redenen van bijzonder gewicht. Overheden zijn verplicht om afwijkingen gemotiveerd vast te leggen in de administratie en zijn verplicht om zich over de mate van naleving te verantwoorden in het jaarverslag.

Eind 2011 kondigde het kabinet aan dat het 'pas toe of leg uit'-regime minder vrijblijvend wordt. Eén van de maatregelen om dat te bereiken is het opnemen van de 'leg uit'-verplichting in de Rijksbegrotingsvoorschriften.

Dit jaar nam de Tweede Kamer de motie Oosenbrug/Gesthuizen (14 april 2015) aan, waarin de regering ondermeer gevraagd werd "(...) ervoor te zorgen dat voor eind 2015 bij alle aanbestedingen correct omgegaan wordt met de relevante open standaarden (...)".

Het Nationaal Beraad Digitale Overheid heeft in mei 2015 de bestaande overheidsbrede verplichting voor het toepassen van open standaarden herbevestigd en verlengd tot eind 2017.

De volgende verplichtingen en afspraken gelden op dit moment voor overheidsorganisaties.

Ministeries en uitvoeringsorganisaties: Rijksinstructie en Rijksbegrotingsvoorschriften

Voor de rijksoverheid (zowel ministeries als uitvoeringsorganisaties) is sinds november 2008 de Rijksinstructie⁸ van kracht:

Bij de aanschaf van een ICT-dienst of ICT-product voor een toepassingsgebied dat voorkomt op de lijst die op de website www.forumstandaardisatie.nl is gepubliceerd, wordt gekozen voor een ICT-dienst of een ICT-product dat gebruikt maakt van een bij het desbetreffende toepassingsgebied vermelde open standaard.

Deze verplichting geldt voor de aanbesteding, inkoop of ontwikkeling van ICT-producten en -diensten ter waarde van € 50.000 en meer. Niet alleen voor nieuwe producten of diensten,

⁸ *Besluit van de staatssecretaris van Economische Zaken van 8 november 2008 tot vaststelling van de Instructie rijksdienst inzake aanschaf ICT-diensten en ICT-producten (artikel 3, lid 1).*

maar ook als het gaat om aanpassing van bestaande producten of diensten. In Bijlage 1 is een schema opgenomen waarin het 'pas toe of leg uit'-principe in het kort wordt toegelicht.

Een open standaard van de lijst is altijd relevant als het betreffende ICT-product of -dienst valt binnen het functionele toepassingsgebied van die open standaard, als de organisatie bovendien valt binnen het organisatorische werkingsgebied van de betreffende standaard.⁹ Er kunnen redenen zijn om de open standaard toch niet toe te passen. De aanbesteder kan echter niet zelf besluiten dat een open standaard 'in dit geval niet relevant is': of een standaard relevant is, hangt uitsluitend af van functioneel toepassingsgebied en organisatorisch werkingsgebied. Wanneer besloten wordt om niet te vragen om één of meer open standaarden die wél van toepassing zijn, dan moet dit worden vastgelegd in de administratie en moet hierover bovendien verantwoording afgelegd worden in het jaarverslag. Afwijkingen zijn overigens alleen mogelijk bij redenen van bijzonder gewicht (zie daarover ook de toelichting van de Instructie rijksdienst).

Daarnaast is sinds enkele jaren in de RijksbegrotingsVoorschriften¹⁰ een bepaling opgenomen m.b.t. de bedrijfsvoeringparagraaf:

4. In het onderdeel financieel en materieel beheer wordt vermeld als is afgeweken (het 'comply of explain'-beginsel) van artikel 3, eerste lid van de Instructie rijksdienst (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2008-837.html>) bij aanschaf ICT-diensten of ICT-producten. De Tweede Kamer wil dat de overheid meer gebruik maakt van open standaarden en open source software. De Instructie rijksdienst schrijft voor dat bij de aanschaf en ontwikkeling van ICT-diensten of ICT-producten in beginsel gebruik moet worden gemaakt van open standaarden van de lijst van het College Standaardisatie. Valide afwijkingsgronden zijn opgenomen in de Instructie Rijksdienst. Als er sprake is van afwijking van de Instructie Rijksdienst dan wordt dit gemotiveerd aangegeven.

Mede-overheden: iNUP-Resultaatafspraak 20 en Richtlijnen commissie BBV

In de iNUP-bestuursakkoorden was als Resultaatafspraak 20 opgenomen, voorzover het open standaarden betreft:

Gemeenten maken gebruik van de open standaarden zoals vastgesteld door het College standaardisatie en werken hierbij volgens het principe "pas toe of leg uit".

Deze resultaatafspraak was van toepassing op gemeenten, provincies en waterschappen.

Daarnaast is - voor gemeenten en provincies - in de Richtlijnen van de commissie BBV (Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten) de aanbeveling opgenomen:

5a. De commissie BBV doet de aanbeveling om in de paragraaf bedrijfsvoering verantwoording af te leggen over het gebruik van open standaarden.

---

⁹ Het functionele toepassingsgebied en het organisatorische werkingsgebied van elke standaard zijn vermeld in de lijst voor 'pas toe of leg uit'.

¹⁰ De Rijksbegrotingsvoorschriften zijn opgesteld door het Ministerie van Financiën en bevatten de voorschriften voor de verantwoording over de begroting, de uitvoering van de begroting en de begroting.

2.2 Monitor Open standaardenbeleid

Het Forum Standaardisatie beheert de lijst met verplichte open standaarden die gelden voor de (semi-)publieke sector en stimuleert de adoptie van deze standaarden. Op deze wijze bevordert het Forum de interoperabiliteit van de overheid.

Het ministerie van EZ en Bureau Forum Standaardisatie hebben ICTU gevraagd om jaarlijks, gebruikmakend van verschillende bronnen, een integrale beleidsgerichte rapportage te verzorgen. Die moet inzicht geven in de vorderingen van het open standaarden-beleid en de voortgang in de adoptie van de standaarden op de lijst voor 'pas toe of leg uit'.

De Monitor Open standaardenbeleid brengt voor de ministeries, uitvoeringsorganisaties van de Manifest-groep, gemeenten, provincies en waterschappen in kaart in hoeverre de open standaarden van de lijst door overheidsorganisaties worden toegepast.

2.3 Bronnen van de gepresenteerde gegevens

In deze rapportage worden gegevens gepresenteerd die afkomstig zijn uit een aantal bronnen:

- onderzoek toepassing open standaarden bij rijksbrede voorzieningen en shared services,
- onderzoek gebruiksgegevens van een aantal open standaarden,
- onderzoek van feitelijke aanbestedingen in 2014/2015.

Onderzoek open standaarden bij rijksbrede voorzieningen en shared services

Dit jaar is een onderzoek uitgevoerd naar de mate waarin 40 voorzieningen voldoen aan de open standaarden die daarvoor relevant zijn: 29 voorzieningen van de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur) en 11 andere voorzieningen die vorig jaar ook onderzocht zijn. Hiervoor zijn de betreffende beheerorganisaties benaderd.

Onderzoek gebruiksgegevens van een aantal open standaarden

Om na te gaan in welke mate open standaarden daadwerkelijk worden toegepast zijn gebruiksgegevens verzameld voor 34 open standaarden. Deels door met behulp van een webtool na te gaan in hoeverre domeinnamen van overheden aan de standaard voldoen. Deels door (met Google) na te gaan hoeveel ODF- en PDF-documenten op websites van overheden te vinden zijn. Deels door gebruik te maken van een openbaar register (Waarmerk drempelvrij.nl). En deels door gebruiks- of aansluit-gegevens op te vragen bij de betreffende beheerorganisaties.

Onderzoek feitelijke aanbestedingen in 2014/2015

Dit jaar zijn aanbestedingen onderzocht van de rijksoverheid (en uitvoerings-organisaties) en van mede-overheden uit de periode juli 2014-juni 2015. Per aanbesteding is vastgesteld welke open standaarden van de lijst daarop van toepassing waren en in hoeverre daar daadwerkelijk om werd gevraagd ('pas toe'). Vervolgens is nagegaan in hoeverre overheden in hun jaarverslag ook verantwoording hebben afgelegd, wanneer bij aanbestedingen van de lijst werd afgeweken ('leg uit'). Het onderzoek toetst (op basis van openbaar beschikbare documenten) in hoeverre de aanbestedingen voldoen aan het 'pas toe of leg uit'-beginsel, zoals dat (voor het Rijk) is vastgelegd in de Instructie Rijksdienst en de RijksBegrotingsVoorschriften.

3. Gebruiksgegevens van open standaarden

3.1 Inleiding

In het kader van de Monitor Open standaardenbeleid wordt nu voor het derde opeenvolgende jaar aandacht besteed aan gegevens over het *feitelijk gebruik* door overheden van standaarden van de lijst voor 'pas toe of leg uit'. Deze gegevens zijn relatief objectief en geven een goede indicatie van de huidige technische adoptie van standaarden. In dit hoofdstuk worden deze gegevens gepresenteerd.

Het 'pas toe of leg uit'-regime is gericht op aanbestedingen, en daarmee op het toepassen van open standaarden bij afzonderlijke toevoegingen aan en vernieuwing van het ICT-systeem van overheden. Gegevens over het feitelijk gebruik geven een beeld voor het gehele ICT-systeem. Bovendien gaat het bij het 'pas toe of leg uit'-regime om het vragen om open standaarden, en wordt niet gemeten in hoeverre het gevraagde ook (volledig) is geleverd. Tenslotte kunnen overheden open standaarden ook toepassen, mogelijk zelfs zonder zich daarvan bewust te zijn, doordat zij voorzieningen of producten gebruiken waarin deze open standaarden toegepast zijn. Voor een completer beeld is het feitelijk gebruik dus een interessante indicator. Helaas is het in het kader van dit deel van het onderzoek lang niet altijd even eenvoudig gebleken om (voor alle open standaarden) vast te stellen in welke mate die feitelijk gebruikt worden.

In augustus 2015 stonden er 38 (al dan niet samengestelde) standaarden op de lijst voor 'pas toe of leg uit'. In vergelijking met de lijst van een jaar eerder is er één standaard van de lijst afgevoerd (SEPA) en zijn er 4 nieuwe aan toegevoegd: CMIS, SKOS, SPF en TLS. Voor 34 standaarden van de huidige lijst hebben wij het gebruik onderzocht, deels met behulp van webtools en deels op basis van informatie van beheer-organisaties of anderszins betrokken organisaties¹¹.

Slechts bij een beperkt aantal standaarden is een met relevante cijfers onderbouwd beeld verkregen van het gebruik van de standaard. Daar waar dergelijke gegevens niet voorhanden waren hebben we ons noodgedwongen gebaseerd op meer kwalitatief gerichte uitspraken of op inschattingen die door onze respondenten zijn gemaakt. In paragraaf 3.2 tot en met 3.28 wordt een beeld geschetst van de opbrengst.

Een nieuw onderdeel van deze monitor is een korte enquête onder beheerorganisaties¹² van de open standaarden van de lijst. Deze enquête plaats de informatie over het gebruik van de standaard in een wat bredere context, met aandacht voor initiatieven om de adoptie van de standaard te stimuleren, interactie met de gebruikers, de relatie met de aanbodkant (leveranciers) en een open vraag naar aanbevelingen om de adoptie van de standaard te stimuleren. De bevindingen van de enquête komen aan bod in paragraaf 3.29.

---

¹¹ Deze selectie is gemaakt in overleg met Bureau Forum Standaardisatie. De volgende standaarden zijn niet meegenomen: SKOS en SPF (pas na de start van het onderzoek op de lijst) en JPEG en PNG (als losse items inmiddels van de lijst gehaald en ondergebracht bij ODF).

¹² Indien noodzakelijk: een partij die vanuit een andere invalshoek belang heeft bij adoptie van de standaard. Voor elke standaard is niet meer dan één enquête uitgezet.

3.2 Gebruiksgegevens per standaard

De open standaarden van de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ zijn zeer verschillend, en de mate waarin het feitelijk gebruik van de standaard kan worden vastgesteld loopt sterk uiteen. Langs vier wegen hebben wij in het kader van dit deelonderzoek informatie verzameld: door gebruik te maken van een webtool, van een openbaar register, van een Google-zoekopdracht en door benadering van de betreffende beheerorganisatie.

Webtool: DKIM, DNSSEC, IPv4/v6 en TLS

De afgelopen twee jaar is voor drie open standaarden gebruik gemaakt van een webtool. Zo doende kon voor DKIM, DNSSEC en IPv4/v6 (met elk een eigen webtool) op zijn minst een goede indicatie worden verkregen van het gebruik. Dit jaar is –mede op verzoek van Bureau Forum Standaardisatie- overgestapt op internet.nl als bron om het gebruik van internetstandaarden in kaart te brengen. Deze tool is ook geschikt voor TLS (en voor SPF, maar die standaard is dit jaar nog niet in de monitor meegenomen). Deze overstap leidt eenmalig tot enkele complicaties bij het vergelijken van gegevens in de tijd. Toch is besloten om de overstap te ondernemen, in de veronderstelling dat internet.nl een betrouwbare en breed (in de zin van: op meerdere standaarden van toepassing) inzetbare mogelijkheid tot meten biedt.

Openbaar register: Webrichtlijnen

Voor een vijftal andere open standaarden is een openbaar gebruikersregister beschikbaar. Zo is er voor de Webrichtlijnen een officieel waarmerk, dat verleend wordt door een geaccrediteerde inspectie-instelling. Op de website van Stichting drempelvrij.nl staat het overzicht van alle websites die voldoen aan de Webrichtlijnen, dan wel aan de lagere niveaus van toegankelijkheid.

Google-zoekopdracht: ODF, PDF/A-1, PDF/A-2 en PDF1.7

Voor de vier open documentstandaarden (ODF, PDF/A-1, PDF/A-2 en PDF1.7) is – tot op zekere hoogte – een test mogelijk, namelijk door na te gaan hoeveel ODF- en PDF-documenten op websites van overheden te vinden zijn, in vergelijking met het aantal .doc-bestanden. Voor deze meting is net als bij de vorige metingen volstaan met een selectie van acht websites: van de rijksoverheid (rijksoverheid.nl), van drie van de vier G4-gemeenten, van twee provincies en van het Forum Standaardisatie en ICTU.

Informatie van beheer-organisatie: 23 andere standaarden

Voor de andere open standaarden die in het onderzoek zijn meegenomen hebben wij de beheer-organisaties benaderd of partijen die anderszins zijn betrokken. Van een aantal van deze organisaties is – in uiteenlopende mate van concreetheid – informatie ontvangen die gebruikt kon worden voor dit onderzoek.

Geen informatie: E-portfolio en VISI

Voor twee standaarden kon de beheer-organisatie geen informatie verstrekken of heeft in het geheel niet gereageerd. Dit betreft E-portfolio en VISI; deze beide standaarden komen in het vervolg van dit hoofdstuk dan ook niet meer aan bod.

In de volgende paragrafen worden de gebruiksgegevens van de standaarden (in alfabetische volgorde) gepresenteerd.. Elk van deze paragrafen is ter verificatie voorgelegd, van ongeveer de helft van de partijen is een reactie ontvangen die nog heeft geleid tot enkele aanpassingen.

3.3 Aquo-standaard (uitwisseling gegevens waterbeheer)

De Aquo-standaard (versie: IMWA 2008, UM Aquo 2008, Aquo-domeintabellen, Aquo-lex v7) maakt het mogelijk om op een uniforme manier gegevens uit te wisselen tussen partijen die betrokken zijn bij het waterbeheer en draagt daarmee bij aan een kwaliteitsverbetering van het waterbeheer. Het eenvoudig en eenduidig delen van informatie levert tijd- en geldwinst op.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik¹³</i>
Aquo-standaard	nov 2010	lijkt nog beperkt	stijgend

Beheerorganisatie: Informatiehuis Water

Het Informatiehuis Water (IHW), de beheersorganisatie van de Aquo-standaard, heeft in 2013 onderzoek laten doen naar het gebruik van de Aquo-standaard. Het onderzoek - op basis van ongeveer 20 interviews - was indertijd gericht op inzicht in de voortgang van de implementatie van de Aquo-standaard, maar niet op een exact kwantitatief beeld van de toepassing door alle (relevante) overheden. Het beeld dat uit de rapportage naar voren kwam ten aanzien van het gebruik van de Aquo-standaard: waar Aquo wordt gebruikt, betreft het vaak de toepassing van onderdelen van de standaard. Hierover is in de Monitor Open standaardenbeleid over het jaar 2012 uitgebreid gerapporteerd.

Bij het IHW is wederom navraag gedaan in hoeverre er medio 2015 aanvullende informatie beschikbaar is, die meer zicht biedt op het huidige gebruik van de Aquo-standaard. Vanuit het IHW wordt melding gemaakt van een stijging van het aantal waterbeheerders dat de Aquo-standaard gebruikt voor het uitwisselen van data. Verklarende factor daarbij is dat steeds meer systemen alleen het Aquo-uitwisselingsformaat accepteren c.q. genereren (voorbeelden: het Waterkwaliteitsportaal, het zwemwaterregister en de Aquo-kit). Deze stelling kan overigens niet met harde gegevens worden onderbouwd.

Ten tijde van de vorige monitor was het IHW bezig met het inrichten van technische werkgroepen. Inmiddels zijn twee technische werkgroepen (TW) opgericht: een TW Aquo en een TW Metingen (deze laatste samen met SIKB vanuit de optiek van milieuhygiëne). In deze werkgroepen zitten softwareleveranciers en applicatiebeheerders die de Aquo-standaard in hun systeem hebben geïmplementeerd of dit op korte termijn gaan doen. Mogelijk dat vanuit deze werkgroepen op termijn aanvullende informatie beschikbaar gaat komen met betrekking tot het gebruik van de standaard. Vooralsnog is dat niet het geval.

Conclusie:

In de monitor over het jaar 2012 werd op basis van kwalitatief onderzoek geconcludeerd:

¹³ Bedoeld wordt: in vergelijking met de vorig monitor. Als een standaard in deze monitor voor het eerst wordt beschreven is het antwoord: n.v.t.

- de relevante organisaties zijn bekend met de standaard, onderschrijven het belang en gebruiken de standaard ook op een of andere manier;
- er zijn nog grote verschillen in de toepassing van de standaard (met welk doel en hoe);
- de standaard wordt (vooralsnog?) beperkt toegepast op de manier waarvoor deze is bedoeld.

Dit beeld is nog steeds leidend, met dien verstande dat sprake lijkt te zijn van een toename van het gebruik.

3.4 BWB, ECLI en JCDR (Juriconnect): juridische standaarden

De Juriconnect-**BWB**-standaard (versie 1.3.1) biedt een eenduidige manier van identificeren van en verwijzen naar (onderdelen van) wet- en regelgeving waarmee de interoperabiliteit van juridische documenten en systemen die veel verwijzingen kennen naar wet- en regelgeving wordt bevorderd.

Met de **ECLI**-standaard kunnen:

- alle rechterlijke uitspraken in de Europese Unie (zowel van nationale als van Europese gerechten) worden voorzien van een gelijkaardige, unieke en persistente identifier; deze identifier kan worden gebruikt voor identificatie en citatie van rechterlijke uitspraken en derhalve om deze te vinden in binnenlandse of buitenlandse, Europese of internationale jurisprudentie-databanken;
- alle rechterlijke uitspraken worden voorzien van uniforme metadata, gebaseerd op de Dublin Core standaard; het zoeken van uitspraken in allerlei databanken wordt daardoor gefaciliteerd.

De **JCDR**-standaard biedt een eenduidige manier van verwijzen naar (onderdelen van) decentrale regelgeving waarmee de interoperabiliteit van juridische documenten en systemen die veel verwijzingen kennen naar decentrale regelgeving wordt bevorderd.

Deze drie juridische standaarden staan sinds 2013 op de 'pas toe of leg uit'-lijst.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
BWB, ECLI en JCDR	nov 2013	in diverse voorzieningen geïmplementeerd, geen harde gebruiksgegevens	geen harde gegevens beschikbaar

Bron: KOOP (Kennis- en Exploitatiecentrum Officiële Overheidspublicaties)

Bij de servicedesk van het KOOP (Kennis- en Exploitatiecentrum Officiële Overheidspublicaties) is in de zomer van 2015 wederom navraag gedaan naar gebruiksgegevens. Net als bij de vorige monitor geeft men aan niet over harde gegevens te beschikken. In algemene termen geeft men aan dat de situatie niet wezenlijk anders is dan in 2014. Het beeld is – indicatief – als volgt:

- De Juriconnect-BWB-standaard is geïmplementeerd in het BasisWettenBestand van de overheid dat zowel via de internetsite wetten.overheid.nl als via diverse services als open data beschikbaar is gemaakt. Zowel door de diverse hergebruikers van de open data van dit BasisWettenBestand in het juridisch domein als door in het platform Juriconnect

deelnemende partijen wordt voor het verwijzen naar de verdragen, wetten en regelingen geconformeerd aan de standaard. Hierbij gaat het om de overheid (centraal en decentraal), uitgevers van juridische informatie, content integrators, uitvoeringsorganisaties en individuele aanbieders van juridische informatie.

- De JCDR-standaard is geïmplementeerd in de Centrale Voorziening voor Decentrale Regelgeving.
- De ECLI wordt toegekend aan alle uitspraken van (tucht)rechterlijke instanties die in Nederland worden gepubliceerd. Deze ECLI's zijn alle terug te vinden in het ECLI-register op Rechtspraak.nl. Bij het citeren van uitspraken wordt tegenwoordig vrijwel altijd gebruik gemaakt van ECLI; door rechters in vonnissen en arresten, door rechtsgeleerden en door ambtenaren (beleidsnotities e.d.). Er is sprake van toenemend gebruik in andere landen van ECLI alsmede door het Europees Hof van Justitie en het Europees Patentbureau. Dit bevordert de acceptatie van de standaard. Uitbreiding van het gebruik ligt in het verschiet; door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en door een achttal extra landen.

Conclusie:

Over het gebruik van deze standaarden zijn op dit moment geen harde gegevens beschikbaar, evenmin als vorig jaar.

3.5 CMIS

De CMIS standaard richt zich op het toegankelijk maken van ongestructureerde gegevens in content repositories van Content Management Systemen (CMS) en Document Management Systemen (DMS) met als doel de gegevens uit te wisselen met andere CMS- en DMS-systemen.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
CMIS	dec 2014	Rijk: alle departementen, maar gebruik onduidelijk	n.v.t.

Bron: Ministerie van BZK

Voor wat betreft het Rijk is er sprake van twee grote toepassingen van CMIS:

- de websites van de Rijksoverheid, meer specifiek via het platform van de Ministeries van Algemene Zaken en van Veiligheid en Justitie;
- de doc-diensten van de 11 ministeries; acht daarvan worden geleverd door DDC-ICT, drie departementen hebben aparte documentsystemen.

Kanttekening hierbij is dat CMIS wel wordt ondersteund, maar dat niet wordt bijgehouden of er daadwerkelijk gebruik gemaakt wordt van de mogelijkheden die CMIS biedt. Er wordt evenmin getoetst of CMIS volledig compliant wordt ingevoerd.

Mogelijk is er daarnaast nog sprake van kleinere toepassingen; het zicht daarop ontbreekt.

Conclusie:

Alle departementen zijn 'in beeld' als het gaat om het gebruik van CMIS. Harde gegevens over gebruik zijn evenwel niet beschikbaar. Van andere overheden en instellingen uit de publieke sector is geen informatie bekend.

3.6 Digikoppeling versie 2.0 (berichtenverkeer)

Digikoppeling (tot 2010: OverheidServiceBus (OSB)) is een standaard voor elektronisch berichtenverkeer tussen overheidsorganisaties; de afspraken voor de digitale 'postbode' voor de overheid. Digikoppeling onderkent twee hoofdvormen van berichtenverkeer:

- bevragingen: een vraag waar direct een reactie op wordt verwacht. Hierbij is snelheid van afleveren belangrijk. Als een service niet beschikbaar is, dan hoeft de vraag niet opnieuw te worden aangeboden;
- meldingen: men levert een bericht en (pas) veel later komt eventueel een reactie terug. In dat geval is snelheid van afleveren minder belangrijk. Als een partij even niet beschikbaar is om het bericht aan te nemen, dan is het juist wel gewenst dat het bericht nogmaals wordt aangeboden.

Aan versie 2.0 van Digikoppeling is o.a. de specificatie voor grote berichten toegevoegd, de mogelijkheid om attachments toe te voegen en om security op berichtniveau toe te passen. Zo omvat Digikoppeling een drietal koppelvlakstandaarden voor elektronisch berichtenverkeer tussen overheidsorganisaties.

Standaard	op lijst sinds	gebruik door overheden (%)		ontwikkeling in gebruik
		totaal	w.v. Rijk ¹⁴	
Digikoppeling	juni 2013	58 %	60 %	aantal aansluitingen is verder gestegen (met bijna factor 1,5)

Bron: beheerorganisatie Logius

Logius (project Aansluitingsondersteuning Stelselvoorzieningen) heeft op verschillende peilmomenten (maart 2013, augustus 2013, augustus 2014 en augustus 2015) lijsten aangeleverd waarop in 2015 in totaal 501¹⁵ (onderdelen van) overheden en uitvoeringsorganisaties stonden die op Digikoppeling zeggen te zijn aangesloten. Voor Digikoppeling hebben de onderzoekers de (vertrouwelijke) lijst met aansluitgegevens van Logius 'gematched' met de organisaties in de basislijst die voor dit onderzoek is opgesteld in overleg met Bureau Forum Standaardisatie. Dit leverde de volgende resultaten op. (De meting van Logius is slechts voor een beperkte doelgroep; als een organisatie niet voorkomt in de lijst van Logius kan het dus zijn dat zij wel een aansluiting hebben¹⁶.)

¹⁴ Waar in deze en overeenkomstige tabellen wordt gesproken over Rijk wordt bedoeld: inclusief uitvoeringsorganisaties, ZBO's + OOV + eOverheid.

¹⁵ In 2013 464, in 2014 461. Leveranciers op de lijst van 2015 zijn terzijde gelegd.

¹⁶ Het Digikoppeling Serviceregister (DSR) biedt daar een eerste maar niet sluitende indicatie van: <https://register.digikoppeling.nl/>

Tabel 1: Overheden aangesloten op Digikoppeling

(Bron: opgave Logius)

Digikoppeling					
<i>gechecked:</i> <i>voorjaar 2013 (14 maart),</i> <i>zomer 2013 (5 augustus),</i> <i>zomer 2014 (14 augustus)</i> <i>en zomer 2015 (augustus)</i>	Rijk + Uitvoerings-organisaties / ZBO's + OOV + eOverheid	Gemeenten	Provincies	Waterschappen	Totaal
Voorjaar 2013	3 %	31 %	8 %	14 %	22 %
Zomer 2013	4 %	42 %	15 %	14 %	29 %
Zomer 2014	5 % ¹⁷	57 %	23 %	14 %	40 %
Zomer 2015	60 %	63 %	42 %	24 %	58 %

Conclusie:

Een substantieel deel van de overheden is op Digikoppeling aangesloten. Er is sprake van een stijging van 40% naar een aandeel van 58%. De verschillen tussen de verschillende overheden lijken kleiner te worden. Het aandeel gemeenten is nog steeds relatief groot. Provincies en waterschappen zijn op dit moment nog relatief beperkt aangesloten.

3.7 DKIM (email-authenticatie)

DKIM koppelt een e-mail aan een domeinnaam met behulp van een digitale handtekening. Het stelt de ontvanger in staat om te bepalen welke domeinnaam (en daarmee welke achterliggende organisatie) verantwoordelijk is voor het zenden van de e-mail. Daardoor kunnen spam- en phishing-mails beter worden gefilterd.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
DKIM	juni 2012	overall: 22 %	n.v.t. (zie toelichting onder tabel)

DKIM was vorig jaar weliswaar al in de monitor opgenomen, maar een wijziging in de wijze van toetsen op het gebruik van DKIM maakt een vergelijking met een eerdere meting niet mogelijk (vandaar 'n.v.t.').

In de huidige meting voor DKIM wordt gekeken of de DNS server aangeeft dat er al dan niet een DKIM-configuratie is voor de betreffende domeinnaam. Dit garandeert overigens nog niet dat alle mailservers van deze organisatie ook daadwerkelijk mails versturen die aan DKIM voldoen. Deze meting is gedaan op 6 augustus 2015 met behulp van internet.nl. Ter vergelijking: door de meettool van de voorgaande jaren, Phishing Scorecard¹⁸, werd wel gecontroleerd of in ieder geval één mail van de organisatie volgens DKIM ondertekend was. Dit

¹⁷ De categorie Rijk en uitvoeringsorganisaties is in de lijst bij Logius heel beperkt. Om die reden moeten de percentages van deze categorie met enig voorbehoud worden bekeken.

¹⁸ <https://www.phishingscorecard.com/ScoreCard/Netherlands/Government/MS0y>

kon een beter beeld geven van de daadwerkelijke toepassing van DKIM, maar helaas was voor veel overheden geen informatie bekend over de daadwerkelijke ondertekening. Mogelijk is daardoor in de vorige rapportages een aantal domeinen ten onrechte als 'voldoet niet aan DKIM' beoordeeld. Omgekeerd krijgen, door de nieuwe manier van meten dit jaar, mogelijk een aantal domeinen ten onrechte de kwalificatie 'voldoet aan DKIM'.

Tabel 2: Websites die aan DKIM voldoen

(Bron: internet.nl; voor eerdere metingen Phishing scorecard van Measuremail)

DKIM (versie: RFC 6376) gechecked op 27 april en 16 augustus 2013, 7 oktober 2014 en 6 augustus 2015	Rijk + Uitvoerings-organisaties / ZBO's + OOV + eOverheid			Gemeenten			Provincies			Waterschappen			Totaal		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	voldoet aan DKIM	0	4	48	0	9	77	0	0	6	0	0	4	0	13
zegt geen mail te versturen	0	2	-	0	1	-	0	0	-	0	0	-	0	3	-
voldoet <i>niet</i> aan DKIM	185	173	122	428	415	334	16	16	10	31	29	25	660	632	491
<i>totaal</i>	<i>185</i>	<i>179</i>	<i>170</i>	<i>428</i>	<i>424</i>	<i>411</i>	<i>16</i>	<i>16</i>	<i>16</i>	<i>31</i>	<i>29</i>	<i>29</i>	<i>660</i>	<i>648</i>	<i>626</i>

Bij deze aantallen moet worden aangetekend, dat DKIM niet voor alle websites van belang is (wanneer er geen e-mailverkeer plaatsvindt via de website is DKIM bijvoorbeeld niet relevant).

Conclusie:

Iets meer dan éénvijfde van de domeinnamen van overheden is in 2015 voorzien van een DKIM-configuratie. De verschillen tussen de verschillende overheden zijn niet groot. Een vergelijking met eerdere metingen is niet mogelijk.

3.8 DNSSEC (beveiliging domeinnamen)

Het Domain Name System (DNS) is kwetsbaar, waardoor kwaadwillenden een domeinnaam kunnen koppelen aan een ander IP-adres ('DNS spoofing'). Gebruikers kunnen hierdoor bijvoorbeeld worden misleid naar een frauduleuze website. DNS Security Extensions (DNSSEC) lost dit op.

Standaard	op lijst sinds	gebruik door overheden (%)		ontwikkeling in gebruik
		totaal	w.v. Rijk	
DNSSEC	juni 2012	25 %	28 %	groei zichtbaar (+ 80% opzichte van zomer 2014)

In het kader van de monitor open standaardenbeleid 2015 is op 6 augustus 2015 een lijst met 635 domeinnamen van overheden en uitvoeringsorganisaties gecontroleerd, dit jaar voor het

eerst met behulp van de Internet.nl¹⁹. Met deze test kan alleen het eerste toepassingsgebied van de standaard gemeten worden (zijn de domeinnamen al dan niet valideerbaar?). Of de overheden ook validatie doen wanneer zij andere systemen benaderen, is niet getest.

Deze check leverde de volgende resultaten op voor 2015. Het gebruik van DNSSEC ligt binnen de overheid inmiddels op 25% en is gestegen ten opzichte van voorgaande metingen. Op 6 februari 2013, 26 augustus 2013 en 11 augustus 2014 zijn eerder soortgelijke metingen gedaan (bij eerdere metingen lag het aantal domeinnamen van overheden en uitvoeringsorganisaties hoger; aanvankelijk op 660, bij de vorige meting op 649).

Tabel 3: Websites overheid die voldoen aan DNSSEC

(Bron: Internet.nl voor zomer 2015 en DNSSEC Portfolio Checker (van SIDN Labs) voor voorjaar 2013, najaar 2013 en zomer 2014)

DNSSEC gechecked: 6 februari 2013 (voorjaar 2013), 26 augustus 2013 (najaar 2013), 11 augustus 2014 (zomer 2014), en 6 augustus 2015 (zomer 2015)	Rijk + Uitvoerings- organisaties / ZBO's + OOV + eOverheid	Gemeenten	Provincies	Waterschappen	Totaal
Voorjaar 2013	5 %	5 %	0 %	3 %	5 %
Najaar 2013	6 %	11 %	0 %	6 %	10 %
Zomer 2014	9 %	17 %	13 %	14 %	14 %
Zomer 2015	28 %	25 %	25 %	17 %	25 %

Uit tabel 3 is af te lezen dat de stijging van het gebruik van DNSSEC zich in alle geledingen binnen de overheid voordoet. Waar bij de vorige meting relatief gezien de categorie Rijk en uitvoeringsorganisaties in termen van groei wat achter bleef, valt juist daar nu de grootste stijging waar te nemen tot 28% in 2015; het hoogste percentage bij een vergelijking tussen de overheden. Het percentage had nog hoger kunnen uitvallen als het percentage bij de uitvoeringsorganisaties niet zou achterblijven (14%), hoewel ook daar sprake is van een stijging ten opzichte van vorig jaar (toen: 4%).

Op de website www.dnssec.nl valt af te lezen dat thans (augustus 2015) bijna 44% van de 5,6 miljoen .nl-domeinen zijn voorzien van DNSSEC (vorig jaar lag dat aandeel nog op een derde van alle domeinen). Uitgedrukt in procenten houdt de overheid derhalve gelijke tred met het totaalbeeld van de groei van DNSSEC.

Conclusie:

Inmiddels voldoet een kwart van de websites van overheden aan DNSSEC. Het aantal is nog steeds groeiende. De overheden lopen met deze score wel achter op het landelijk gemiddelde maar raken door eigen groei niet verder achterop.

¹⁹ Bij vorige metingen is gebruik gemaakt van de DNNSEC portfolio checker van SIDN Labs (Stichting Internet Domeinregistratie Nederland). Ten behoeve van het onderzoek is een basislijst gehanteerd met overheidsorganisaties en hun domeinnamen / mailadressen, ingedeeld in sectoren (opgesteld in overleg met Bureau Forum Standaardisatie).

3.9 EML_NL (verkiezingen)

De EML_NL standaard versie 1.0 definieert de gegevens en de uitwisseling van gegevens bij verkiezingen die vallen onder de Nederlandse Kieswet. Het gaat daarbij om de uitwisseling van kandidaatgegevens en uitslaggegevens.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
EML_NL	nov 2013	bijna elke gemeente	n.v.t.

Beheerorganisatie: Kiesraad

De standaard EML_NL is de vertaling van de internationale EML-standaard naar de Nederlandse situatie. De totstandkoming van de EML_NL standaard liep samen op met de ontwikkeling van Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV) en is in die OSV opgenomen. De software (OSV en daarmee ook het gebruik van de EML_NL standaard) wordt door de Kiesraad ter beschikking gesteld voor gebruik tijdens verkiezingen. De voornaamste gebruikers zijn politieke partijen, gemeenten, hoofdstembureaus en centraal stembureaus.

Gedurende 2014 hebben drie verkiezingen plaatsgevonden:

- Gemeenteraadsverkiezingen (19 maart):
  - OSV software beschikbaar gesteld aan:
    - 379 gemeenten;
    - ongeveer 3000 politieke partijen (lokale afdelingen);
  - met betrekking tot daadwerkelijk gebruik van de software:
    - bij enkele gemeenten (van de 379) geen of beperkt gebruik van de software;
    - geen absolute aantallen van gebruik door politieke partijen bekend;
- Verkiezing Europees parlement (22 mei):
  - OSV software gebruikt door 1 centraal stembureau, 19 hoofdstembureau gemeenten, 409 gemeenten²⁰ en 19 politieke partijen;
- Gemeentelijke herindelingsverkiezingen (19 november) bij 6 gemeenten waar sprake is geweest van een gemeentelijke herindeling:
  - OSV software beschikbaar gesteld aan:
    - 6 gemeenten;
    - ongeveer 60 politieke partijen (lokale afdelingen);
  - met betrekking tot het daadwerkelijk gebruik: zie gemeenteraadsverkiezingen 19 maart.

In algemene zin stelt de Kiesraad dat bij landelijke verkiezingen de OSV-software nagenoeg door alle afnemers ook daadwerkelijk wordt gebruikt.

Conclusie:

Op enkele uitzonderingen na wordt EML_NL toegepast door alle gemeenten in Nederland. Gegevens over andere overheden komen bij een volgende monitor beschikbaar als voor die overheden verkiezingen worden gehouden (verkiezingen Provinciale Staten en Waterschapsverkiezingen in 2015).

²⁰ Volgens het CBS telde Nederland per 1 januari 2104 403 gemeenten.

3.10 Geo-standaarden (geografische informatie)

In Nederland (en ook daarbuiten) zijn veel organisaties betrokken bij het registreren en uitwisselen van informatie met een geografische component. Dat wil zeggen: informatie over objecten die gerelateerd zijn aan een locatie ten opzichte van het aardoppervlakte. Hierbinnen zijn verschillende domeinen te onderkennen, zoals kadastrale informatie en informatie over waterhuishouding. Om te waarborgen dat de geo-informatiehuishouding van deze domeinen goed op elkaar aansluit, en dat informatie tussen domeinen uitgewisseld kan worden, zijn afspraken nodig over de te gebruiken standaarden. De set Geo-standaarden voorziet hierin.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
Geo-standaarden	mrt 2011	geen harde gegevens	geen gegevens

Er is sprake van een set van deel-standaarden. Dat maakt het krijgen van overzicht met betrekking tot het gebruik complex. Bij Geonovum is navraag gedaan met betrekking tot het gebruik. De informatie blijft beperkt tot de volgende uitspraken:

- In het Nationaal register staan 8.500 metadata beschrijvingen (90 organisaties), opgesteld volgens het Nederlandse profiel voor metadata;
- 3.085 metadata beschrijvingen hebben een link naar een of meer Web Map Services;
- 2.350 metadata beschrijvingen hebben een link naar een of meer Web Feature Services.
- Op 4 augustus jl. is het 50.000ste plan in het kader van de Wet RO op het landelijke portaal ruimtelijkeplannen.nl geplaatst conform de RO-standaarden.
- Publieke Dienstverlening op de Kaart (PDOK) stelt webservices beschikbaar voor diverse overheidsorganisaties. In 2014 kregen de view- en downloadservices van PDOK in totaal 1.1 miljard hits (zie ook www.PDOK.nl). Ter vergelijking: in 2013 waren dit er 580 miljoen.

Meer gerichte informatie over het gebruik door overheidsorganisaties is niet beschikbaar.

Conclusie:

Over de mate waarin vanuit overheidsorganisaties gebruik wordt gemaakt van GEO-standaarden zijn vooralsnog alleen indirecte en indicatieve cijfers beschikbaar.

3.11 IFC (bouw)

Bij de IFC-standaard draait het om de uitwisseling van 3D-bouwinformatiemodellen.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
IFC	nov 2011	lijkt nog beperkt; geen harde gegevens	n.v.t.

De IFC-standaard is vrijelijk toepasbaar, zonder dat hiervoor enige vorm van registratie nodig is. Om die reden kan de beheerorganisatie heel lastig een beeld krijgen van de toepassing van de standaard. In zijn algemeenheid stelt men vanuit buildingSMART:

- dat sprake is van toename van het gebruik;
- dat er nog veel partijen zijn die de standaard niet toepassen;
- dat alle grote leveranciers van BIM-software (Bouwwerk Informatie Model) IFC in meer of mindere mate ondersteunen. Dit is echter al lange tijd zo en om die reden kan dat niet als maatstaf voor de adoptie van de standaard in de sector worden beschouwd;
- om de adoptie van de standaard goed in kaart te brengen zou een breed marktonderzoek noodzakelijk zijn. Op korte termijn is daarvoor evenwel geen budget.

Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB, voorheen de Rijksgebouwendienst) schrijft sinds 2011 het gebruik van IFC voor via de RVB BIM Norm in alle PPS-projecten. In de huidige RVB BIM Norm staat onder meer dat opdrachtnemers de informatie uit het gebouwmodel moeten aanleveren in de vorm van 2D-CAD-tekeningen²¹ en als 3D-modellen in het open bestandsformaat IFC. Het feit dat consortia de modellen aan de RVB aanleveren in IFC-formaat zegt overigens niets over het gebruik van IFC door de consortia in den brede; dat is aan de consortia zelf. De ervaring bij het RVB is dat consortia voor hun interne processen veelal gebruik maken van een merkspecifiek bronformaat. Dat staat IFC als uitwisselingsformaat evenwel niet in de weg. De ervaring bij de RVB wijst uit dat de ondersteuning van het IFC-formaat vanuit sterk in Nederland vertegenwoordigde modelleerapplicaties sinds 2011 flink is verbeterd.

Conclusie:

Hoewel sprake is van een stijging van het gebruik, zijn er nog veel partijen die IFC niet toepassen. Harde gegevens omtrent het gebruik ontbreken.

3.12 IPv6 (en IPv4) (internetprotocol IP-adressen)

Internet Protocol versie 6 (IPv6) maakt communicatie van data tussen ICT-systemen binnen een netwerk, zoals internet, mogelijk. De standaard bepaalt dat ieder ICT-systeem binnen het netwerk een uniek nummer (IP-adres) heeft. De belangrijkste motivatie voor de ontwikkeling van IPv6 was het vergroten van de hoeveelheid beschikbare adressen ten opzichte van de tegenwoordig gangbare voorganger IPv4. De ambitie van het kabinet is om websites en email van de overheid per 2014 toegankelijk te hebben via IPv6. Om interoperabiliteit maximaal te waarborgen heeft het College Standaardisatie 'pas toe of leg uit' van toepassing verklaard op de combinatie van IPv4 en IPv6. Een organisatie moet dus beide versies vragen bij de aanschaf van een ICT-product of -dienst.

Standaard	op lijst sinds	gebruik door overheden (%)		ontwikkeling in gebruik
		totaal	w.v. Rijk	
IPv6 en IPv4	nov 2010	2 %	3 %	implementatie verloopt traag

In het kader van de monitor open standaardenbeleid is in augustus 2015 een lijst met 635 domeinnamen van overheden en uitvoeringsorganisaties getest met behulp van Internet.nl (voorheen was de meting gebaseerd op de IPv6 domain readiness tester op ip6.nl). Deze check leverde de volgende resultaten op voor 2015: het gebruik van IPv6 ligt binnen de overheid op

²¹ Reden hiervoor: de interne processen binnen het RVB zijn nog helemaal gestoeld op 2D-informatie.

2% en dit percentage verschilt niet van voorgaande metingen; er is weinig beweging waar te nemen. Een nadere precisering van deze globale percentages levert een volgend beeld op.

Tabel 4: Websites die voldoen aan IPv6

(Bron: Internet.nl voor 2015, daarvoor: IPv6 domain readiness tester)

IPv6 gemeten voorjaar 2013 (15 maart), najaar 2013 (19 september) en zomer 2014 (11 augustus)	Rijk + Uitvoerings- organisaties / ZBO's + OOv + eOverheid			Gemeenten			Provincies			Waterschappen			Totaal		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
4 sterren	9	9	6	5	6	4	1	1	1	0	0	0	15	16	11
0,5 t/m 3,5 sterren	42	42	67	137	158	154	4	7	8	5	8	7	186	215	236
0 sterren	134	116	83	286	259	252	11	8	6	26	21	22	459	404	363
niet controleerbaar	0	13	22	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	13	25
totaal	185	180	178	428	423	411	16	16	16	31	29	30	660	648	635

Bij vorige metingen werd getest op vijf functionaliteiten van domeinnaamserver op het ondersteunen van IPv6: of de DNS via een enkel-IPv6-netwerk is op te bevragen en of er IPv6-adressen gegeven worden voor DNS-servers (SOA-record), mail (MX-record), web en de 'root' van het domein. Met de test via Internet.nl wordt niet meer getest of de DNS-server ook antwoordt als alleen IPv6 wordt gebruikt. Wel wordt voor de websites getest of de getoonde site via IPv6 respectievelijk IPv4 dezelfde zijn. Een herberekening heeft ervoor gezorgd dat de scores van de huidige test en de vorige test vergelijkbaar zijn.

In de vorige versie van de monitor is nog een aanvullende bron gebruikt om zicht te krijgen op het succes van de introductie van IPv6 bij overheidsorganisaties: de *Marktrapportage Elektronische Communicatie* die die TNO sinds 2010 verzorgt. Het ministerie van Economische Zaken heeft besloten dit jaar geen marktrapportage meer te financieren.

Conclusie:

De implementatie van IPv6 door overheden verloopt traag. Slechts enkele procenten van de overheidsdomeinnamen voldoet voor websites en email op dit moment aan de standaard. Er zijn geen positieve ontwikkelingen te melden in vergelijking met de vorige monitor.

3.13 NEN-ISO/IEC 27001 / 27002 (informatiebeveiliging)²²

De NEN-ISO/IEC 27001 standaard bevat eisen waar het managementsysteem voor informatie-beveiliging aan dient te voldoen. De standaard werkt uniformerend ten aanzien van informatie-beveiligingsbeleid voor informatiebeveiliging. Dit zorgt voor duidelijkheid in de relatie tussen (overheids)opdrachtgever en leveranciers van ICT-producten en -diensten. Met de standaard

²² Voor beide standaarden staat inmiddels een nieuwe versie 2013 op de lijst voor 'pas toe of leg uit' (sinds mei 2015).

kunnen leveranciers aantonen dat zij aan de vereiste informatiebeveiligingsnormen voldoen. Bij certificering wordt ook tegen deze norm geaudit.

De NEN-ISO/IEC 27002 standaard 'Code voor informatiebeveiliging' (versie 2013) is een nadere specificatie van NEN-ISO/IEC 27001 en geeft richtlijnen en principes voor het initiëren, implementeren, onderhouden en verbeteren van informatiebeveiliging binnen een organisatie. NEN-ISO/IEC 27002 kan dienen als praktische richtlijn voor het ontwerpen van veiligheidsstandaarden binnen een organisatie en effectieve methoden voor het bereiken van deze veiligheid.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
NEN-ISO/IEC 27001 en 27002	mei 2008	Rijk: implementatie via de BIR gemeenten: 56% (implementatie via BIG) waterschappen: implementatie via BIWA	n.v.t.

Bronnen: Ministerie van BZK / DGOBR en VNG

De kaders die gelden voor de Nederlandse overheid (diverse Baselines Informatiebeveiliging: BIG, BIR, IBI, BIWA) zijn afgeleid van de NEN-ISO/IEC 27001- en 27002-norm.

BIR

Alle departementen en daaraan gelieerde uitvoeringsorganisaties zijn gehouden aan de invoering van de VIR (Voorschrift Informatiebeveiliging Rijksdienst). De Baseline Informatiebeveiliging Rijksdienst (BIR) is daarbij de leidraad in termen van beveiligingsmaatregelen. De BIR omvat de gehele ISO/IEC 27001- en 27002-norm. De departementen en hun uitvoeringsorganisaties zijn nu bezig met de implementatie van de BIR en hebben daarover begin 2015 gerapporteerd. De Rijksdienst geeft aan dat daarmee het gebruik en de toepassing van deze standaarden binnen de rijksdienst geborgd is voor alle projecten. Aandachtspunt is nog het opnemen van de verplichte toepassing van deze standaarden in de bestekken van aanbestedingen.

BIG

Voor wat betreft BIG (de gemeente-variant van de BIR) is navraag gedaan bij KING (Kwaliteitsinstituut Nederlandse Gemeenten). Eind november 2013 hebben gemeenten in de resolutie 'Informatieveiligheid, randvoorwaarde voor de professionele gemeente' aangegeven dat elke gemeente beleid zal vaststellen aan de hand van de BIG. Via Waarstaatjegemeente.nl is (in december 2014 en in april 2015) een uitvraag gedaan over de mate waarin gemeenten op dit vlak vorderingen hebben gemaakt. Die uitvraag levert onder meer de volgende uitspraken op:

- 42% van de gemeenten heeft informatieveiligheid als onderdeel van de collegeambities opgenomen;
- 56% van de gemeenten heeft informatieveiligheid/informatiebeveiligingsbeleid vastgesteld dat is gebaseerd op de BIG (43%) of op basis van de Code voor informatiebeveiliging NEN ISO 27001 en 27002 (13%);
- 12% van de gemeenten heeft in het jaarverslag een paragraaf over informatieveiligheid opgenomen.

BIWA

Het lijkt erop dat alle waterschappen bezig zijn te voldoen aan de BIWA. Momenteel vindt vanuit de Unie van Waterschappen (UvW) in het kader van het programma Informatieveiligheid een inventarisatie plaats om een goed beeld te krijgen hoe een en ander bij de afzonderlijke Waterschappen intern is belegd, ook in hun relatie tot de UvW.

Conclusie:

Voor de Rijksdienst (departementen en uitvoeringsorganisaties) geldt dat de standaarden ISO/IEC 27001 en 27002 worden geïmplementeerd via de BIR (Baseline Informatie-beveiliging Rijksdienst). Daarover hebben alle departementen medio februari 2015 een In Control Verklaring (ICV) afgegeven.

Bij de gemeenten zijn recent de eerste concrete stappen gezet om zicht te krijgen op de adoptiegraad van de standaarden 27001 en 27002, door implementatie van de BIG. Op basis van de meest recente peiling blijkt dat 56% van de gemeenten informatieveiligheid cq. informatie-beveiligingsbeleid heeft vastgesteld dat is gebaseerd op de BIG (43%) of op basis van de Code voor informatiebeveiliging NEN ISO 27001 en 27002 (13%).

Bij de waterschappen worden de standaarden ISO/IEC 27001 en 27002 geïmplementeerd via de BIWA. Op dit moment zijn geen nadere gebruiksgegevens beschikbaar, een inventarisatie door de Unie van Waterschappen is nog gaande.

3.14 NL LOM (metadata)

In deze afspraak staat beschreven welke metadata toegekend moeten worden aan educatieve content om de vindbaarheid en vergelijkbaarheid te vergroten. Metadata beschrijven de kenmerken van leerobjecten. Deze afspraak is gemaakt voor de sectoren primair onderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
NL LOM	mei 2011	4 % (onderwijssector) ^{*)}	n.v.t.

Bron: Kennisnet. ^{*)} De informatie uit deze tabel is gedateerd en is dezelfde als bij de vorige monitor.

ICTU heeft in 2013 voor het Ministerie van OCW onderzoek gedaan naar het gebruik van open standaarden en de voortgang van de uitvoering van het open standaardenbeleid in de sector onderwijs²³. Hieruit zijn enkele (gedateerde) gegevens beschikbaar over het gebruik van NL LOM binnen het onderwijs:

- NL LOM toegepast bij aanbestedingen bij 4% van de onderzochte instellingen (met name in het Hoger onderwijs en het VO);
- NL LOM wel relevant maar niet toegepast bij 22% van de onderzochte instellingen.

Tijdens de vorige monitor is door Kennisnet gemeld dat het Ministerie van OCW en EduStandaard voornemens waren om dit onderzoek in een iets andere vorm te gaan herhalen. Dat is evenwel nog niet in praktijk gebracht. Er is recent wel een ander onderzoeksrapport

²³ Meting Open standaardenbeleid onderwijs, ICTU, november 2013.

verschenen, gericht op standaarden en beveiliging in het onderwijs²⁴. Dat onderzoek biedt geen zicht op het gebruik van NL LOM in het onderwijs. Wel blijkt uit het onderzoek dat een kwart van de uitgevers / leveranciers gebruik maakt van de NL LOM-standaard. Daarnaast maken de Kennisnet-diensten Edurep en Wikiwijs voor (met name) open leer materiaal intensief gebruik van zowel NL LOM als OAI PMH.

Door een van onze bronnen (Kennisnet) is vorig jaar gemeld dat ook andere organisaties buiten het onderwijs (Ministerie van Defensie, Belastingdienst) in verband kunnen worden gebracht met het gebruik van NL LOM. Een andere bron, ook vanuit Kennisnet, plaatst dit jaar bij deze 'uitstap' de volgende kanttekening. NL LOM moet vanuit de aard van de standaard niet buiten de onderwijscontext worden bekeken. Als er al sprake is van gebruik van deze standaard bij andere organisaties, kan het uitsluitend gaan over de opleidings-onderdelen binnen die organisaties. Gegevens over mogelijk gebruik van NL LOM buiten de onderwijssector worden niet bijgehouden; de onderwijssector is volgens onze bron de vindplaats.

Kennisnet is momenteel druk bezig met (en geeft hogere prioriteit aan) andere standaarden binnen de onderwijssector dan de drie aan het onderwijs gerelateerde standaarden die momenteel op de lijst voor 'pas toe of leg uit' staan.

Conclusie:

Met betrekking tot de toepassing van de standaard NL LOM zijn in vergelijking met de vorige monitor geen nieuwe gegevens bekend. De conclusie vorig jaar luidde:

- toepassing vindt nog weinig plaats binnen de onderwijssector;
- Rijk en mede-overheden passen deze standaard zelden toe.

3.15 NTA 9040 (regelhulp)

De standaard NTA 9040 behelst afspraken over het koppelvlak waarover informatie wordt uitgewisseld tussen overheden en ondernemingen, dit alles binnen het concept van het ondernemingsdossier. Een en ander is bedoeld om de regeldruk te verminderen en het toezicht te vereenvoudigen in de wisselwerking tussen overheid en bedrijfsleven.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
NTA 9040	nov 2012	ongeveer 10%	licht stijgend

Op dit moment zijn 54 overheden met hun ondernemers aan de slag met het Ondernemingsdossier: 48 gemeenten, 3 provincies, 2 rijksinspecties en een hoogheemraadschap. Verder werken er momenteel acht omgevingsdiensten samen met ondernemers via het Ondernemingsdossier. Het overgrote deel van deze overheden (52) heeft deze samenwerking inmiddels vastgelegd in een samenwerkingsovereenkomst met één of meer branches. Hiermee adopteren zij de NTA 9040-standaard.

²⁴ Standaarden en beveiliging in het po, vo, mbo en ho, Onderwijs Innovatie Groep, Utrecht, april 2015.

Van de kant van de ondernemers zijn de volgende branches in beeld, met in totaal meer dan 7.400 bedrijven: beton, bouw, brood- en banketbakkers, glastuinbouw, horeca, recreatie, rubber- en kunststofindustrie, sportverenigingen, verf en drukinkt en voertuigdemontage-bedrijven. Andere branches hebben ook belangstelling voor het Ondernemingsdossier.

Er is sprake van een lichte toename van het gebruik van de standaard ten opzichte van vorig jaar en een verdere groei wordt verwacht.

Conclusie:

Het gebruik van deze standaard is vooralsnog beperkt tot ongeveer 10% van de overheden; uitbreiding ligt in het verschiet.

3.16 OAI-PMH (archieven)

OAI-PMH is een standaard voor harvesting van metadata uit repositories. Met metadata worden kenmerken van een extra opgeslagen informatie over een document of ander object bedoeld. Te denken valt aan auteursgegevens, titel, uitgever, taal, etc. Een repository is een bibliotheek met documenten/objecten (ook wel ‘content’ genoemd), bijvoorbeeld een (digitaal) archief. OAI-PMH maakt het mogelijk om deze metadata (dus niet de documenten/objecten zelf) uit verschillende repositories te verzamelen. Vanuit een centraal systeem kan dan gezocht worden naar documenten/objecten in de verschillende aangesloten repositories.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
OAI-PMH	dec 2010	8 % (onderwijssector) *)	n.v.t.

*) De informatie uit deze tabel is gedateerd en is dezelfde als bij de vorige monitor.

Uit het eerder vermelde onderzoek uit 2013 voor het Ministerie van OCW²⁵ zijn enkele (gedateerde) gegevens beschikbaar over het gebruik van OAI-PMH binnen het onderwijs:

- OAI-PMH toegepast bij aanbestedingen bij 8% van de onderzochte instellingen (vrijwel uitsluitend in het Hoger Onderwijs);
- OAI-PMH wel relevant maar niet toegepast bij 14% van de onderzochte instellingen.

Als aanvulling hierop nog het volgende. Edurep is een zoekmachine van Kennisnet waarbij archieven met leermateriaal kunnen worden geïndexeerd. Deze archieven zijn via OAI-PMH gemetadateerd. Het Nationaal Archief is de enige overheidsinstelling die hierbij is aangesloten als leverancier van materiaal. Andere aangesloten organisaties zijn onderwijsinstellingen, branche-organisaties en uitgevers. Het is mogelijk om bibliotheken aan te bieden via OAI-PMH zonder aangesloten te zijn op Edurep.

Conclusie:

Het is niet bekend of er overheden gebruik maken van OAI-PMH voor het bevragen van bibliotheken.

²⁵ Meting Open standaardenbeleid onderwijs, ICTU, november 2013.

3.17 ODF 1.2 / PDF 1.7 / PDF/A-1 en PDF/A-2 (documentstandaarden)

De lijst voor 'pas toe of leg uit' telt op dit moment vier open document-standaarden.

ODF 1.2 (versie: 1.2) is een open standaard voor office-documenten.

PDF/A-1 (versie: NEN-ISO 19005-1:2005). Dit deel van ISO 19005 specificeert hoe Portable Document Format (PDF) 1.4 voor lange termijn archivering van elektronische documenten dient te worden gebruikt. Het heeft betrekking op documenten met combinaties van data in de vorm van karakters, rasters en vectoren.

PDF/A-2 (versie: ISO 19005-2). Deze standaard slaat de brug tussen PDF/A-1 en PDF 1.7 waarbij PDF/A-2 een betere geschiktheid heeft voor langdurig archiveren van documenten waar 'elementen' inzitten die niet door PDF/A-1 worden ondersteund en waarbij PDF 1.7 kan worden gebruikt voor 'elementen' die niet door PDF/A-2 ondersteund worden.

PDF 1.7 (versie: ISO 32000-1:2008). Deze standaard specificeert een bestandsformaat voor het weergeven van elektronische documenten. Het uitgangspunt van de standaard is dat het gebruikers mogelijk wordt gemaakt documenten uit te wisselen en te bekijken, zowel onafhankelijk van de omgeving waarin ze zijn gecreëerd, alsook de omgeving waarin ze worden uitgeprint of bekeken. Elk PDF v1.7 document bevat een complete beschrijving van een document, inclusief tekst, font objects (embedded of met typeface beschrijving), afbeeldingen, audio, video, en 2D/3D graphics.

Standaard	op lijst sinds	gebruik door overheden (%)		ontwikkeling in gebruik
		totaal	w.v. Rijk	
ODF 1.2	juni 2012	geen overheidsbrede cijfers (enkele websites gechecked: daarop overwegend PDF-documenten, maar ook meer .doc dan .odt-documenten)		geen eenduidige conclusie te trekken
PDF/A-1	nov 2008			
PDF/A-2	juni 2012			
PDF 1.7	nov 2009			

Het beeld uit bovenstaand overzicht is hetzelfde als bij de vorige monitor. Bij wijze van 'proof of concept' is met behulp van Google het aantal documenten bepaald met de extensie .pdf, met de extensies .ods/.odt/.odp en met de extensies .doc/.docx/.xls/.xlsx/.ppt/.pptx op 8 verschillende websites. De extensie .pdf op zichzelf geeft geen uitsluitel over de PDF-versie, zodat op deze manier niet nagegaan kan worden hoeveel bestanden voldoen aan PDF/A-1, PDF/A-2 of PDF 1.7 en hoeveel aan een andere PDF-variant.

Tabel 5: PDF-, ODF- en MS office-bestanden op enkele websites

(Bron: Google)

	.pdf			.odt ^{*)}			.doc ^{**)}		
	(inclusief andere pdf-versies)								
	<i>Najaar 2013</i>	<i>Zomer 2014</i>	<i>Zomer 2015</i>	<i>Najaar 2013</i>	<i>Zomer 2014</i>	<i>Zomer 2015</i>	<i>Najaar 2013</i>	<i>Zomer 2014</i>	<i>Zomer 2015</i>
rijksoverheid.nl	76.600	110.000	118.000	345	306	209	501	414	564
amsterdam.nl	50.600	47.200	36.500	0	0	0	4.220	1.090	3940
rotterdam.nl	21.400	204.000	40.900	0	0	0	343	355	903
utrecht.nl	70.300	25.400	27.000	0	0	0	773	43	247
drenthe.nl	4.700	4.810	6.310	0	0	0	53	108	248
zuid-holland.nl	1.880	1.950	2.080	0	0	0	130	27	110
forumstandaardisatie.nl	1.100	1.630	1.430	15	28	22	18	8	54
ictu.nl	863	834	863	36	24	18	49	15	46
Totaal	227.443	395.824	233.083	396	358	249	6.087	2.060	6.112

^{*)} alle ODF-formaten, namelijk .odt, .ods en .odp

^{**)} en verwante formaten, dus .doc, .docx, .xls, .xlsx, .ppt, .pptx

	.pdf + .odt ^{*)} als % van alle bestanden			verhouding .odt ^{*)} / .doc ^{**)}		
	<i>Najaar 2013</i>	<i>Zomer 2014</i>	<i>Zomer 2015</i>	<i>Najaar 2013</i>	<i>Zomer 2014</i>	<i>Zomer 2015</i>
rijksoverheid.nl	99,4 %	99,6 %	99,5 %	0,69	0,74	0,37
amsterdam.nl	92,0 %	97,7 %	94,2 %	0	0	0
rotterdam.nl	98,4 %	99,8 %	89,7 %	0	0	0
utrecht.nl	98,9 %	99,8 %	96,4 %	0	0	0
drenthe.nl	98,9 %	97,8 %	94,6 %	0	0	0
zuid-holland.nl	93,5 %	98,6 %	97,4 %	0	0	0
forumstandaardisatie.nl	98,4 %	99,5 %	97,6 %	0,83	3,50	0,40
ictu.nl	94,8 %	98,3 %	95,5 %	0,73	1,60	0,50
Totaal	97,4 %	99,5 %	97,4 %			

^{*)} alle ODF-formaten, namelijk .odt, .ods en .odp

^{**)} en verwante formaten, dus .doc, .docx, .xls, .xlsx, .ppt, .pptx

Gemeente Den Haag is net als vorig jaar uit de tabel verwijderd; door de configuratie van de website kan Google het document-type MS-office niet herkennen..

Uit bovenstaande tabel kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- voor alle onderzochte websites (rijksoverheid: alle ministeries zijn ondergebracht op www.rijksoverheid.nl) blijkt het overgrote deel van alle documenten op de website in een PDF-format te zijn. Onbekend is of dit ook conform de standaarden 1.7 of A is.

- ODF (.ods/.odt/.odp) treft Google net als bij de vorige metingen alleen aan in beperkte mate op www.rijksoverheid.nl en op de websites van het Forum Standaardisatie en van ICTU. De aantallen schommelen, een duidelijke trend is niet zichtbaar. In vergelijking met vorig jaar liggen de aantallen lager. Een document op een website kan in ODF worden aangeboden in plaats van PDF als het bedoeld is om te hergebruiken of te bewerken.
- het aantal MS office-bestanden (.doc/.docx/.xls/.xlsx/.ppt/.pptx) is beperkt maar nog wel beduidend hoger het aantal ODF-bestanden. De gemeente Amsterdam laat zowel relatief als in absolute aantallen een hoge score zien. Ook hier weer: flinke schommelingen in de tijd, zonder dat sprake is van een duidelijke trend. Waar bij de vorige monitor nog sprake was van een flinke afname van dit type bestanden, is nu weer sprake van een ongeveer even grote stijging.

Bij deze cijfers moeten wel enkele kanttekeningen geplaatst worden:

- het aantal bestanden in een bepaald formaat op de website zegt nog niets over het gebruik van deze bestands-formaten in directe (andere) contacten met burgers en bedrijven;
- daarnaast zegt het bestands-formaten op de website weinig over het gebruik van de verschillende formaten binnen de organisatie;
- de aantallen bestanden die Google bij deze zoekopdrachten vermeldt zijn niet exact. Bij grote aantallen wordt het aantal geschat, en dezelfde zoekopdracht levert niet altijd (ongeveer) het zelfde aantal op. Dit kan per Google-server tot wel 15% verschillen;
- deze zoekopdrachten geven alleen een totaal aantal bestanden met pdf-extensie, daardoor bieden de zoekopdrachten geen uitsluitsel over verschillende PDF-standaarden (PDF/A-1, PDF/A-2, PDF 1.7) en evenmin over de vraag of die in de goede gevallen zijn toegepast;
- door de configuratie van sommige websites kan Google het document-type niet herkennen, waardoor deze niet geteld worden (zo is de gemeente Den Haag uit tabel 5 geschrapt).

Conclusie:

Op enkele belangrijke overheidswebsites is het overgrote deel van de bestanden in een PDF-format (maar niet noodzakelijkerwijs één van de PDF-formats van de lijst voor 'pas toe of leg uit'). Bestanden in ODF-format zijn bij de acht onderzochte websites alleen bij rijksoverheid.nl, forumstandaardisatie.nl en ictu.nl in zeer beperkte mate aangetroffen. Na een daling vorig jaar is het aantal DOC-bestanden flink toegenomen, en het bevindt zich weer op het niveau van twee jaar geleden.

3.18 OWMS 4.0 (metadata informatie overheid)

OWMS is een semantische standaard voor metadata, de eigenschappen om informatieobjecten mee te beschrijven. Het voorschrijven van een semantische standaard voor metadata verhoogt de vindbaarheid en de samenhang van informatie die door overheidsorganisaties wordt aangeboden op internet.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
OWMS	nov 2011	Ministerie van AZ, Inspectieraad (directe toepassing)	n.v.t.

Beheerorganisatie: KOOP

Er wordt niet structureel informatie verzameld over de directe toepassing van OWMS op overheidswebsites. Met betrekking tot de adoptie van OWMS is het volgens onze bron zinvoller om te kijken naar de toepassing van OWMS in contentmodellen van de centrale voorzieningen.

Onze bron geeft inzicht in aantallen gebruikers van vier te onderscheiden toepassingsprofielen: een categorie van directe toepassers en drie categorieën van toepassers van een contentmodel dat op OWMS is gebaseerd. Ook die laatste toepassingen zijn immers OWMS-conform.

1. *Organisaties die zelf OWMS direct toepassen in hun eigen informatiesystemen.* Behalve op de collecties van KOOP is bekend dat het Ministerie van AZ op rijksoverheid.nl OWMS toepast op content van alle ministeries. Ook de inspectieraad past OWMS direct toe op inspectieloket.nl voor alle 11 rijksinspecties. Verder komen met enige regelmaat vragen binnen over OWMS van leveranciers van contentpublicatiesystemen van gemeenten en gemeenschappelijke regelingen. Aantallen hiervan ontbreken. Er is geen reden om te veronderstellen dat OWMS op een meerderheid van de overheidwebsites direct wordt toegepast. Daar is ook geen sterke business case voor.
2. *Organisaties die zelf een contentmodel toepassen dat op OWMS is gebaseerd.* In dit verband wordt alleen gekeken naar de contentmodellen die zijn gepubliceerd op <http://standaarden.overheid.nl/contentmodellen>. Vrijwel alle organisaties leveren content aan voor Officiële Bekendmakingen in de Staatscourant, staatsblad, tractatenblad en parlementaire informatie. Die publicaties zijn allen gebaseerd op varianten van het model voor Officiële Publicaties (<http://standaarden.overheid.nl/oep/technische-documentatie>). Alleen de 40 organisaties van de rechterlijke macht leveren via rechtspraak.nl direct aan in het technische formaat van het contentmodel voor officiële publicaties. Twee andere veel toegepaste contentmodellen zijn die van CVDR en Samenwerkende Catalogi (SC). SC staat ook op de 'pas toe of leg uit'-lijst en wordt door leveranciers van productcatalogi geïmplementeerd, volgens onze bron voor vrijwel alle gemeenten, provincies en waterschappen. Zij tellen mee in deze categorie. CVDR is verplicht voor geconsolideerde regelgeving van gemeenten.
3. *Organisaties die een voorziening bij KOOP gebruiken die een OWMS-compliant contentmodel afdwingt.* Naast de hiervoor onder 2. genoemde decentrale overheden die CVDR gebruiken, maakt een groot aantal (overheids)organisaties voor hun Officiële Bekendmakingen gebruik van het Digitaal Loket dat metadata verzamelt in het formaat van het contentmodel voor Officiële Publicaties. Zij passen dus niet zelf het technische OWMS-formaat toe, maar leveren wel alle door OWMS gevraagde informatie.
4. *Organisaties die content aanleveren die KOOP van metadata voorziet conform een contentmodel.* De publicatie van wet- en regelgeving in het Staatsblad wordt doorgaans door de ministeries aangeleverd in verschillende formaten en vervolgens door SDU van metadata voorzien.

Conclusie:

Het aantal directe toepassers van OWMS 4.0 beperkt zich binnen de overheid tot het Ministerie van Algemene Zaken en de Inspectieraad. Toepassing van een contentmodel dat is gebaseerd op OWMS 4.0 kan wijd verspreid zijn binnen de overheid, afhankelijk van het type contentmodel waarnaar wordt gekeken.

3.19 SAML (uitwisseling identiteitsgegevens)

De Security Assertion Markup Language (SAML) is een XML-gebaseerd raamwerk voor het communiceren van gebruikers authenticatie, rechten, en attribuut informatie. SAML biedt organisatie entiteiten de mogelijkheid om claims te maken over de identiteit, attributen en rechten van een subject (een entiteit welke vaak een menselijke gebruiker is) aan andere entiteiten zoals Internet applicaties of diensten.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
SAML	mei 2009	bijna 25 % resp. 15 %	gestage groei zichtbaar

Twee belangrijke toepassingen van SAML in Nederland zijn eHerkenning en DigiD, waarmee bedrijven respectievelijk burgers zich kunnen authenticeren en identificeren bij overheden. Beide kennen hun eigen toepassingsprofiel ('verbijzondering') van SAML. Daarnaast kunnen overheden intern SAML toepassen, bij voorbeeld voor authenticatie van personeel binnen het eigen applicatielandschap.

Logius heeft inzicht in de aansluitingen op eHerkenning en DigiD. Dit zijn functionerende koppelingen van overheid naar Logius. Vanuit eHerkenning loopt de koppeling op basis van SAML naar aanbieders van authenticatie voor bedrijven. In het geval van eHerkenning lopen aansluitingen exclusief via SAML, bij DigiD is SAML recent ingevoerd als alternatief voor twee andere koppelvlakken.

Het gebruik binnen de overheid ligt op ongeveer 25% respectievelijk 15%. In onderstaande tabel staat een nadere verbijzondering.

Tabel 6: Aansluitingen bij eHerkenning en DigiD, gebaseerd op SAML

(Bron: opgave Logius)

SAML <i>gechecked:</i> <i>augustus 2013,</i> <i>augustus 2014, en</i> <i>augustus 2015</i>	Rijk + Uitvoerings-organisaties / ZBO's + OOV + eOverheid			Gemeenten			Provincies			Waterschappen			Totaal		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	SAML bij eHerkenning	15	19	20	37	75	126	2	5	5	0	0	1	54	99
SAML bij DigiD	1	4	5	1	54	80	0	1	1	0	0	0	2	59	86
Totaal	16	23	25	38	129	206	2	6	6	0	0	1	56	158	238

De groei die in de vorige monitors werd geconstateerd, zet zich ook in het afgelopen jaar voort. Zowel relatief gezien als in absolute aantallen is, net als de vorige keer, de groei bij gemeenten het grootst.

Conclusie:

De invoering van SAML maakt een gestage ontwikkeling door in de goede richting. Afhankelijk van de toepassing ligt het gebruik binnen de overheid momenteel op bijna 25% dan wel 15%.

3.20 Semantisch model e-factureren (betalingsverkeer)

Het Semantische factuurmodel is een standaard voor elektronisch factureren. De standaard beschrijft welke gegevenselementen er in een elektronische factuur opgenomen dienen en kunnen worden, wat de samenhang is tussen deze elementen en wat de betekenis is van deze elementen. Daarnaast bevat de standaard mappings van de gegevenselementen naar SETU (staat op de 'pas toe of leg uit' –lijst) en de internationale UBL-standaard. Dit zijn twee veelgebruikte standaarden voor elektronisch factureren. Dankzij de mappings kunnen gebruikers van deze standaarden op een eenvoudige uniforme wijze elektronisch naar de overheid factureren. Mappings naar andere standaarden zijn bovendien ook mogelijk. De opname van het semantische factuurmodel geeft duidelijkheid aan overheden en bedrijven (gebruikers en ICT-aanbieders) over de elementen die op facturen naar overheidsorganisaties gebruikt dienen te worden (specifiek voor de Nederlandse situatie).

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
Semantisch model e-factureren	juni 2013	53% facturen digitaal verwerkbaar; 19% facturen via digipoort (Rijk)	wisselend beeld

Het Semantisch model e-factureren (SMeF) is te gebruiken in uiteindelijke uitwisselformaten voor automatisch verwerkbare facturen. Daarnaast zijn er elektronische facturen die niet geautomatiseerd verwerkbaar zijn omdat ze niet in een verwerkbaar formaat worden aangeboden (maar bij voorbeeld in PDF), of aangeboden worden via een webportaal. Ook facturen die niet conform een SMeF zijn opgesteld, kunnen door de ontvanger opgeslagen worden in een eigen database die ingericht is conform het Semantisch model. Voor de toekomst geldt als streven dat alle factuuraanmakers, -verzenders, -ontvangers en intermediaire partijen de Europese richtlijn voor de opmaak van eFacturen voor november 2018 opvolgen.

Digipoort is een centrale berichtenportaal voor berichten tussen bedrijfsleven en overheden. Voor e-Factureren gebruikt Digipoort enkel de beide afgeleide standaarden van het Semantisch model e-Factureren. Op de peildatum augustus 2015 zijn alle ministeries aangesloten op deze voorziening, evenals het UWV en een vijftal gemeenten. Twee gemeenten en één provincie zijn bezig aan te sluiten. Naast de kerndepartementen zijn 58 uitvoeringsorganisaties van het Rijk aangesloten²⁶. Niet alle gegevensuitwisseling vindt plaats via Digipoort. Tijdens het onderzoek ten behoeve van de monitor is niet helder geworden of andere overheden aan deze standaard voldoen zonder gebruik te maken van Digipoort.

²⁶ Bron: <https://www.logius.nl/ondersteuning/gegevensuitwisseling/welke-overheden-doen-mee>.

Alleen voor de overheidssector Rijk zijn gegevens beschikbaar over de mate van adoptie van elektronisch factureren. Volgens opgave van de Directie Faciliteiten-, Huisvestings- en Inkoopbeleid Rijk²⁷ zijn over 2014 de volgende kerncijfers beschikbaar:

- over 2014 zijn in totaal 1.652.000 facturen binnengekomen bij de departementen;
- 53% van die facturen is digitaal verwerkbaar (bij de vorige monitor over 2013: 42%); 33% betreft een e-Factuur, 20% een PDF-factuur (de overige 47% is op papier binnengekomen);
- 19% van deze 1.652.000 facturen is via Digipoort ontvangen (monitor over 2013: 22%);
- het is onbekend hoeveel van de facturen conform SETU zijn en hoeveel conform UBL; dat wordt niet bijgehouden.

De rijksdienst is voornemens om vanaf 1 juli 2016 bij alle nieuwe inkoopcontracten met leveranciers elektronisch factureren overeen te komen.

Het marktinitiatief Simpler Invoicing, gesteund door het Ministerie van Economische Zaken, maakt elektronisch factureren voor het bedrijfsleven simpeler. Simpler Invoicing heeft een koppeling met Digipoort. Binnen het kader van dit onderzoek ten behoeve van de monitor is niet gekeken naar koppelingen van Simpler Invoicing met andere overheden en naar de vraag of dit samenwerkingsverband –buiten Digipoort- in zijn berichten voldoet aan het Semantisch Model e-Factureren.

Wanneer we het gebruik van de standaard in een breder perspectief plaatsen, blijkt dat in 2013 van alle rekeningen die het *bedrijfsleven* verzond aan zakenpartners meer dan de helft een elektronische factuur was: 56 %. Dit cijfer omvat zowel e-facturen als overige elektronische facturen²⁸. In 2012 bedroeg dit aandeel nog 45 %. Er is dus sprake van een forse toename. Ook het aandeel van ontvangen elektronische facturen is gegroeid, maar wel minder sterk. In 2013 was 47 % van de facturen die bedrijven ontvingen elektronisch; in 2012 was dit 43 %. In internationaal perspectief²⁹ is het aandeel Nederlandse bedrijven dat e-factureren toepast voor automatische verwerking niet groter dan gemiddeld in de EU. Het aandeel bedrijven dat in 2013 e-facturen verzond, bedroeg in Nederland 11 %. Dat is gelijk aan het EU-gemiddelde. In Denemarken is dit aandeel opmerkelijk hoger: 59 %. Daarmee steekt Denemarken met kop en schouders uit boven andere Europese landen. Ook e-facturen ontvangen is voor Nederlandse bedrijven niet gebruikelijker dan voor bedrijven in andere EU-landen. Op dit punt scoort Nederland zelfs iets onder het EU-gemiddelde van 23 %. In België is het aandeel bedrijven dat e-facturen ontvangt het grootst: 43 %. Deze cijfers hebben betrekking op e-facturen: de rekeningen die in een standaardformaat zijn opgemaakt en geschikt zijn voor automatische verwerking. Er zijn ook Europese cijfers beschikbaar over verstuurd elektronische facturen die bedrijven niet automatisch kunnen verwerken. Op dit punt scoort Nederland ook gemiddeld. Net als in de gehele EU heeft 39 % van de bedrijven in Nederland dit type facturen in 2013 verzonden. Ook op dit punt voert Denemarken de ranglijst aan.

²⁷ Onderdeel van het Ministerie van BZK, DGOBR.

²⁸ Het onderscheid tussen e-Facturen enerzijds en elektronische facturen die niet geschikt zijn voor automatische verwerking anderzijds, is hier niet mogelijk vanwege onvoldoende betrouwbaarheid van de cijfers. Bron: ICT, kennis en economie in cijfers 2015, paragraaf 5.4, CBS, Den Haag / Heerlen/ Bonaire. De cijfers over 2012 wijken af van de gegevens uit de vorig jaar gepubliceerde monitor. Dat is toe te schrijven aan een andere wijze van presentatie van de cijfers door het CBS in bovengenoemde publicatie in vergelijking met die van vorig jaar.

²⁹ Bron: ICT, kennis en economie in cijfers 2015, paragraaf 5.4, CBS, Den Haag / Heerlen/ Bonaire.

Conclusie:

Voor wat betreft de adoptie van elektronisch factureren zijn alleen gegevens bekend over het Rijk. Daar loopt het inmiddels goed; meer dan de helft van de facturen over 2014 (53%) is digitaal verwerkbaar (over 2013: 42%). Het aandeel facturen dat via Digipoort is ontvangen, vertoont ten opzicht van de vorige monitor een lichte procentuele daling (van 22% naar 19% over 2014). Voor andere overheden zijn geen gegevens bekend.

3.21 SETU-standaarden (elektronisch berichtenverkeer uitzendbranche)

De SETU-standaard is de Nederlandse implementatie van de internationale HR-XML standaard en is ontwikkeld door de grote uitzendorganisaties. Door toepassing van de SETU standaard ontstaat uniformering van het elektronisch berichtenverkeer tussen aanbieders en afnemers (inleners) van tijdelijk personeel (flexibele arbeid). Dit leidt tot vereenvoudiging van het inhuurproces.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
SETU	mei 2009	geen harde gegevens	stijgende trend

Er zijn geen exacte gegevens beschikbaar over het gebruik van de SETU-standaard in termen van aantallen berichten. Met betrekking tot de adoptie van de SETU-standaard heeft onze bron³⁰ vorig jaar het volgende aangegeven met betrekking tot de aanbodzijde van dit deel van de arbeidsmarkt:

- 85% van de uitzendorganisaties in termen van marktvolume (omzet markt flexibele arbeid) is aangesloten bij SETU; deze paar grote spelers gebruiken de SETU-standaard voor berichtenuitwisseling;
- de rest van de markt is grotendeels afhankelijk van hun softwareleverancier; een recente inventarisatie onder deze softwareleveranciers wijst uit dat 12 (van de 14 geraadpleegde) leveranciers SETU ondersteunen.

Dit beeld is niet fundamenteel veranderd in de afgelopen periode, in elk geval niet voor zover dat valt te staven met harde gegevens. In de praktijk blijkt het lastig om de feitelijke adoptie van de SETU-standaard te meten. Zo nu en dan worden uitzenders wel eens bevraagd over de penetratie van SETU. De uitkomst daarvan onderschrijft het bovenstaande beeld. Er lopen bij uitzenders altijd wel een paar trajecten om klanten aan te sluiten via SETU; in die zin blijft de trend positief.

Conclusie:

Over de mate waarin van overheidszijde gebruik wordt gemaakt van de SETU-standaard bij het inlenen van personeel zijn geen harde gegevens beschikbaar.

3.22 SIKB0101 (water/bodembeheer)

De SIKB-standaard richt zich op het uitwisselen van onderzoeksgegevens over de (milieu-hygiënische) kwaliteit van de bodem, inclusief geografische en administratieve gegevens, en de

³⁰ TNO (in augustus 2014).

specifieke gegevens die direct voortkomen uit (of vooruitlopen op) de besluiten die het bevoegd gezag naar aanleiding daarvan heeft genomen.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in</i>
SIKB0101	dec 2010	decentrale overheden die een BIS gebruiken; Rijkswaterstaat Leefomgeving (Bodemloket).	n.v.t.

Beheerorganisatie: SIKB

Alle overheden die een BodemInformatieSysteem (BIS) gebruiken, passen ook SIKB0101 toe. Aangezien veruit de meeste provincies, omgevingsdiensten en gemeenten een BIS gebruiken, kan worden afgeleid dat zij daarmee ook de standaard toepassen. Waterschappen gebruiken geen BIS en zijn bij SIKB dan ook nauwelijks in beeld. Wel wordt SIKB0101 ondersteund door het landelijke waterbodeminformatiesysteem WAB-Info (RWS).

Ook Rijkswaterstaat Leefomgeving is gebruiker van de SIKB-standaard in diverse applicaties (o.a. Meldpunt Besluit Bodemkwaliteit, BoToVa, Bodemloket). RWS Leefomgeving trekt samen op met de beheerorganisatie om ondersteuning van SIKB0101 door leveranciers te stimuleren. Naast bovengenoemde overheidsorganisaties passen ook bodem-adviesbureaus en (milieu-) laboratoria SIKB0101 toe.

Conclusie:

Rijkswaterstaat Leefomgeving en vrijwel alle gemeenten, provincies en omgevingsdiensten beschikken over systemen waarin SIKB0101 is toegepast. Harde gegevens over gebruik zijn evenwel niet beschikbaar. Aandachtspunt is een tijdige update naar nieuwe versies van de standaard.

3.23 STOSAG (afvalbranche)

Door de STOSAG zijn inmiddels vijf standaarden ontwikkeld, waarvan vier betrekking hebben op een afzonderlijk proces van informatie-uitwisseling en één op de technische informatie-uitwisseling. De processen die momenteel in de scope van de STOSAG-standaard zitten zijn:

- communicatie tussen chipkaarten en (ondergrondse) verzamelcontainers met toegangsidentificatie;
- communicatie tussen bechipte minicontainers en identificatiesystemen op de inzamelwagen;
- communicatie tussen verzamelcontainers en back-office systemen;
- communicatie tussen de systemen op de inzamelwagen en back-office systemen.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
STOSAG	nov 2011	gemeenten > 30% lokale uitvoeringsorganisaties > 75%	stijging met factor 1,5

Van de kant van de in STOSAG participerende stuur- en werkgroepleden is in kwalitatieve zin het een en ander opgemerkt over het gebruik. Op diverse plekken zijn componenten uit de standaard geïmplementeerd door leveranciers van software in de afvalbranche. Een inschatting

van de penetratiegraad bedraagt 75% (aandeel leveranciers dat in delen van de STOSAG-standaard compliant is). Delen van de standaard zijn ook daadwerkelijk en aantoonbaar geadopteerd door de markt (gebruikers). Dit is vooral af te lezen aan de standaardisatie van toegangspassen tot ondergrondse verzamelsystemen (MiFAre passen). Er wordt in 'afval-land' nauwelijks meer anders uitgerold behalve in sommige legacy-omgevingen. Dit geldt ook in toenemende mate voor chips in mini-containers (kliko's).

Analyse van recente aanbestedingen heeft uitgewezen dat in nagenoeg alle aanbestedingen binnen het domein een verwijzing wordt gemaakt naar STOSAG (met name aangaande de chips in minicontainers en de pasjes). Daar waar geen vernieuwing plaatsvindt (Legacy architectuur) is toepassing van STOSAG niet aan de orde. Omdat de markt van leveranciers in toenemende mate STOSAG standaard al compliant producten levert, zijn ook steeds meer afnemers zich niet bewust van het feit dat ze STOSAG-compliance in huis hebben of halen.

Een inschatting van het gebruik van de standaard aan de zijde van de overheid:

- gemeenten: in elk geval 30%;
- lokale uitvoeringsorganisaties: in elk geval 75%.

Het doorontwikkelen van de standaard naar versie 2.0, het verder stimuleren van het gebruik binnen Nederland en het inbrengen van kennis vanuit de STOSAG in Europees verband zijn aandachtspunten voor 2015-2016.

Conclusie:

Op basis van enkele cijfermatige en kwalitatieve uitspraken bestaat het beeld dat de invoering van STOSAG een stijgende lijn laat zien bij de doelgroep: gemeenten en lokale uitvoeringsorganisaties.

3.24 StUF (berichtenstandaard)

De StUF-standaard is een familie van samenhangende gegevens- en berichtenstandaarden. StUF staat sinds eind 2008 op de pas-toe-of-leg-uit-lijst en richt zich op de standaardisatie van de inhoud van informatie, berichten en services. StUF is als open standaard vastgesteld voor :

- uitwisseling en bevraging van basisgegevens die behoren tot een aantal wettelijk vastgestelde basisregistraties, zoals Personen (GBA), Adressen (BRA), Gebouwen (BGA), Kadaster (BRK), Nieuw Handelsregister (NHR) en Waarde Onroerende Zaken (WOZ);
- uitwisseling en bevraging van zaakgegevens die behoren tot de producten- en dienstenportfolio van gemeenten;
- uitwisseling van domein- of sector-specifieke gegevens waarin ook basis- en/of zaakgegevens voorkomen en waarvoor geen andere (inter)nationale (XML-gebaseerde) berichtenstandaard is vastgesteld.

Het organisatorische werkingsgebied van StUF is gemeenten en de ketens waarbinnen gemeenten participeren. In de periode 2012-2014 is naast de uitvoering van het reguliere beheer de StUF-familie verder ontwikkeld en uitgebreid zowel op de inhoud, de standaardisatiemethodiek en het instrumentarium. De adoptie en de toepassing van StUF zijn aanzienlijk toegenomen.

Verbeterde standaardisatiemethodiek

Een belangrijke impuls in het toepassen en de doorontwikkeling van StUF is gerealiseerd in het kader van OperatieNUP, het meerjarige programma dat KING uitgevoerd heeft in opdracht van de VNG. Binnen Operatie NUP is een aantal standaardisatietrajecten uitgevoerd en, minstens even belangrijk, een organisatie, methodiek en instrumentarium neergezet om toekomstige standaardisaties te ondersteunen zowel aan de aanbod- als aan de vraagzijde. Na beëindiging van OperatieNUP in december 2014, zijn genoemde activiteiten gecontinueerd binnen de bestaande beheerorganisatie van KING en is de aanpak ook toegepast binnen landelijke nieuwe projecten en programma's zoals de drie decentralisaties van gemeenten.

Het betekent dat al tijdens het standaardisatieproces, vroegtijdig met leveranciers, afspraken worden gemaakt over het inbouwen van de standaarden, het preventief testen ervan en het publiceren van de testresultaten in de Softwarecatalogus. Met 167 softwareleveranciers zijn convenanten en addenda afgesloten (vorig jaar: 150).

Compliance en StUF Testplatform

Om er voor te zorgen dat leveranciers tijdig en aantoonbaar aan de standaarden voldoen (=compliance) is het *StUF Testplatform* beschikbaar. Met deze online testomgeving kunnen leveranciers hun softwareproducten preventief en objectief testen op de juiste toepassing van StUF. Een foutloze test geeft een goede kwaliteitsindicatie over interoperabiliteit middels StUF. De adoptie van het StUF Testplatform, dat nu 3,5 jaar beschikbaar is, door leveranciers verliep in eerste instantie traag. Door aanhoudende druk, enkele interventies en kennissessies voor software-ontwikkelaars/testers van leveranciers neemt het gebruik gestaag toe. In de zomer van 2015 hadden 52 leveranciers van gemeentelijke software een account op het StUF Testplatform (vorig jaar: 39). Maandelijks worden circa duizend StUF-berichten getest. Het testplatform wordt ook gebruikt voor de StUF (deel)standaarden van de Waarderingskamer, het Zorginstituut Nederland, Geonovum en het Ministerie van V&J.

Sinds september 2014 publiceert KING driemaandelijks een Compliance monitor. Deze monitor is bedoeld om gemeenten, samenwerkingsverbanden en ketenpartijen op een overzichtelijke manier te informeren over welke software-producten wel en niet voldoen aan de actuele standaarden. Zie verder http://www.gemmaonline.nl/index.php/Monitor_Compliance. Voor gemeenten is het van belang bij aanschaf en acceptatie van software of updates foutloze testrapporten te eisen. Nog beter is het expliciet opnemen van open standaarden binnen ICT-inkoopvoorwaarden en modelcontracten.

Uitbreidingen van de StUF familie

Voor de aansluiting op basisregistraties en andere landelijke voorzieningen is afgelopen jaren de StUF-familie uitgebreid voor het Handelsregister van de Kamer van Koophandel, de aansluiting op de LV-WOZ van de Waarderingskamer, op MijnOverheid Lopende Zaken met Logius en voor de BGT (StUF-GEO-IMGEO) met GEONOVUM. Afgelopen jaar zijn nieuwe standaardisatietrajecten gerealiseerd voor het berichtenverkeer voor het nieuwe jeugdstelsel en de aansluiting op CORV (Collectieve Opdracht en Routevoorziening) van het Ministerie van V&J en ketens voor de decentralisaties. Ook in deze trajecten wordt voortgebouwd op StUF. Deze uitbreidingen op StUF zijn ontwikkeld door of in nauwe samenwerking met de betreffende organisaties. In enkele gevallen lukte dat na nadrukkelijk aandringen door de VNG en KING en op grond van uitgevoerde impact-analyses.

Naast de uitbreiding van StUF voor externe koppelingen zijn nieuwe aangescherpte standaarden opgesteld voor een selectie van binnengemeentelijke ketens. Binnen deze standaarden is het gebruik van authentieke basisgegevens en zaakgegevens meegenomen. Voorbeelden zijn ketens voor betalen en invorderen, BAG-WOZ, BAG-GBA, documentcreatie, voorinvullen van digitale (e-)formulieren, zaakgericht werken (Zaak- en Documentservices, StUF-ZTC), toezicht en handhaven en WABO-BAG. Acht van deze standaarden zijn formeel vastgesteld en worden momenteel door meerdere ICT-leveranciers ingebouwd. De implementatie van deze standaarden is binnen een ondersteuningsproject georganiseerd.

Markttransparantie door GEMMA Softwarecatalogus

In het najaar van 2012 is de eerste versie van de GEMMA Softwarecatalogus (www.softwarecatalogus.nl) in gebruik genomen. Deze online softwarecatalogus biedt transparantie en inzicht over welke leveranciers gemeentelijke softwareproducten aanbieden, wat de productplanning is en welke (open) standaarden worden ondersteund. In het voorjaar van 2013 waren daarin ruim 400 softwareproducten van circa 60 leveranciers opgenomen. In het maart 2014 is versie 2 van de catalogus geïntroduceerd. Een belangrijke uitbreiding is de functionaliteit waarmee gemeenten het eigen applicatieportfolio kunnen bijhouden. Gemeenten gebruiken de softwarecatalogus voor hun ICT-management en voor onderlinge kennisdeling. Inmiddels maken alle gemeenten er gebruik van. Ruim 200 gemeenten hebben hun applicatieportfolio er redelijk compleet in opgenomen. Het aanbod van software in de catalogus neemt steeds verder toe. In de software staan meer dan 1500 softwareproducten (incl. versies; vorig jaar 1000) van 167 ICT-leveranciers (vorig jaar: 150). In de softwarecatalogus kunnen leveranciers ook hun testrapportages publiceren. Dit is van belang voor gemeenten en andere overheden om inzicht te krijgen in de juiste toepassing van StUF of andere (open) standaarden. Voorts helpt het bij het verhogen van de betrouwbaarheid van de door leveranciers geregistreerde productinformatie. Het aantal gepubliceerde testrapporten (vorig jaar 50) is flink gestegen tot inmiddels 360. In overleg met het Bureau Forum Standaardisatie zijn afspraken gemaakt over het gebruik van de softwarecatalogus als informatiebron voor onderliggende monitor.

Adoptiegraad van StUF

Kijken we naar het aanbod van pakketsoftware dat StUF ondersteunt (volgens opgave van leveranciers), dan blijkt dat het volgende:

Adoptiegraad	Totaal	StUF-BG 3.10	StUF-ZKN 3.10
Aantal leveranciers	167	46	41
Aantal softwareproducten (incl versies)	1568	340	244
waarvan beschikbaar/in gebruik	1043	195	144
waarvan gepland/in ontwikkeling	238	65	36
<u>Verdeling softwareproducten naar functioneel gebied (status in gebruik en in ontwikkeling)</u>			
Frontoffice	498	107	119
Midoffice	671	163	165
Backoffice	920	255	147
Bedrijfsvoering	446	118	122

(bron KING: www.softwarecatalogus.nl - peildatum juli 2015)

Op dit moment bieden 46 softwareleveranciers 195 softwareproducten (incl. versies) aan die op StUF BG ondersteunen. Voor StUF ZKN (Zaken) gaat het om 41 leveranciers en 144 producten. Voor tientallen softwareproducten is de (door)ontwikkeling gepland.

Alle gemeenten (100%) gebruiken de StUF standaard. De adoptie neemt steeds verder toe. Het aantal softwareproducten is dat bijv. StUF BG ondersteunt is t.o.v. 2014 met 78 toegenomen. De relatieve adoptiegraad t.o.v. het totaal aantal geregistreerde producten blijft ongeveer gelijk. Een vergelijkbaar beeld geldt voor StUF ZKN.

Als we kijken naar de adoptiegraad van StUF voor binnengemeentelijk gebruik dan ontstaat, op grond van de gemeenten (n=250; vorig jaar 105) die hun applicatielandschap in de software-catalogus redelijk volledig hebben ingevuld, het volgende beeld. Van deze 250 gemeenten, heeft 93% applicaties (vorig jaar: 84%) in huis waarmee breed binnengemeentelijk gebruik van StUF-BG in principe mogelijk is. Dat betekent dat de basis aanwezig is om (authentieke) basisgegevens op een standaard wijze uit te kunnen wisselen. Voor StUF-Zaken is dat 88%.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
StUF	nov 2008	gemeenten: 100% binnengemeentelijk bijna 60%	op meerdere prestatie-indicatoren duidelijke vooruitgang

Dit positieve beeld wil niet zeggen dat gegevensuitwisseling van basisgegevens- en/of zaakgegevens in afnemende processen en informatiesystemen optimaal is en conform StUF verloopt.

Kritische reflectie

Laten we voor een gesimplificeerde analyse aannemen dat voor een efficiënte procesuitvoering en effectieve informatievoorziening tenminste de helft van het aantal backoffice systemen op een gegevens- en zakenmagazijn aangesloten zou moeten zijn. Voor een gemeente is dit van belang voor zaakgericht werken en het kunnen gebruiken van authentieke gegevens van personen, bedrijven, adressen en gebouwen.

Voor alle gemeenten is het dan wenselijk dat de helft van de 920 backoffice pakketten een StUF-BG en een StUF-ZKN koppeling heeft. Dat is niet wat de markt op dit moment biedt. Het productaanbod dat deze standaarden ondersteunt is aanzienlijk lager. Het aantal backoffice pakketten die StUF-BG en StUF-ZKN ondersteunt, is respectievelijk 255 en 147. Daarmee is de verhouding tussen aanbod en vraag t.o.v. vorig jaar nu boven 50% gestegen; 55% voor een gestandaardiseerde manier van uitwisseling van basisgegevens. Voor zaakgegevens is de verhouding tussen aanbod en vraag lager, namelijk 32%.

Voor gemeenten betekent dit dat in de helft van de backoffice-processen nog niet of slechts beperkt de voordelen kunnen worden benut van gestandaardiseerde digitale gegevens-uitwisseling van de binnen die processen benodigde basisgegevens. Voor de uitwisseling van zaakgegevens is de situatie nog slechter. Een kwart van de backoffice pakketsoftware is in staat om een gestandaardiseerde manier aan te sluiten op een zakenmagazijn.

Veel binnengemeentelijke informatie- of procesketens zijn blijkbaar (nog) niet of slechts deels gedigitaliseerd. Dit belemmert niet alleen de invoering van zaakgericht werken en het breder gebruik van authentieke gegevens, ook een verdere doorontwikkeling en grootschalige digitalisering van processen zoals bijvoorbeeld geautomatiseerde processturing op basis van mutaties en signalen uit systemen is niet goed uitvoerbaar.

Voorts blijkt er een groot verschil tussen de afspraken die via convenanten met leveranciers zijn gemaakt en het daadwerkelijk en tijdig nakomen ervan. Sommige leveranciers spelen niet of te laat in op de vraag. Deels is dat te wijten aan het achterblijven van een gebundelde vraag en gerichte opdrachtverstrekking door gemeenten. Een ander deel wordt veroorzaakt door tempo-verschillen tussen leveranciers onderling. Voor gemeenten zijn dit belemmeringen bij het kunnen doorvoeren van procesverbeteringen.

Conclusie:

Samengevat blijkt uit de cijfers en de analyse dat gemeenten, ketenpartners en hun leveranciers goede stappen hebben gezet op het vlak van interoperabiliteit en het gebruik van StUF: er ligt een stevige basis. Het aantal gemeentelijke ketens waarin StUF wordt gebruikt, is uitgebreid. Er is veel pakketsoftware op de markt of dit komt binnenkort op de markt. Om de baten van de StUF-standaard te benutten is meer aandacht nodig voor verbreding van het gebruik in andere gemeentelijke ketens, processen en systemen. Bij deze optimalisatie is goed opdrachtgeverschap van gemeenten cruciaal. Het verminderen van tempo-verschillen en het afdwingen van compliancy (testrapporten) draagt bij aan soepeler implementaties en meer transparantie over de kwaliteit van het aanbod van software.

3.25 TLS (beveiliging)

De TLS standaard is ervoor bedoeld om met behulp van certificaten de verbinding (op de transportlaag) tussen cliënt- en serversystemen of tussen serversystemen onderling te beveiligen, voor zover deze gerealiseerd wordt met internettechnologie.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
TLS	sept 2014	67%; daarvan 1 op 10 cf. richtlijn	n.v.t.

Voor TLS heeft het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC) voorgeschreven hoe overheden hun webservers moeten inrichten³¹. Door te werken conform deze richtlijn, verkleint de overheid de kans dat beveiligde gegevensstromen alsnog worden gemanipuleerd of afgelezen door kwaadwillenden. Op de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ staat dat bij beveiligde verbindingen gebruik moet worden gemaakt van TLS, maar niet wanneer er een beveiligde verbinding gebruikt moet worden. De eigenaar van een webserver kan daarom een reden hebben waarom hij niet TLS ondersteunt.

Met behulp van Internet.nl is getoetst of de website (‘HTTPS’) ondersteuning biedt aan TLS. In deze test is derhalve alleen de website getest; er is niet gekeken naar andere verbindingen via

³¹ <https://www.ncsc.nl/actueel/whitepapers/ict-beveiligingsrichtlijnen-voor-transport-layer-security-tls.html>

TLS. Het is bijvoorbeeld ook mogelijk om diensten als mail (IMAP, SMTP) en berichten (XMPP) via TLS te laten lopen.

Tabel 7: Websites die ondersteuning bieden aan TLS

(Bron: Internet.nl)

gechecked zomer 2015	Rijk + Uitvoerings-organisaties / ZBO's + OOV + eOverheid	Gemeenten	Provincies	Waterschappen	Totaal
	2015	2015	2015	2015	2015
Wel, en cf. richtlijn NCSC	19	16	0	0	35
Wel; niet cf. richtlijn NCSC	68	284	11	21	384
Ondersteunt TLS niet	83	111	5	8	207
Totaal	170	411	16	29	626

Ongeveer 2 op de 3 websites van overheden biedt ondersteuning aan TLS. De categorie Rijk (brede definitie) blijft hierbij achter met 51%. Met name de groep Rijk + Uitvoeringsorganisaties + ZBO's + OOV + eOverheid is hieraan debet. Daar staat tegenover dat juist de categorie Rijk relatief hoog scoort op inpassing van TLS conform de richtlijn van het NCSC. Die aanpak vinden we verder alleen nog terug bij een aantal gemeenten.

Conclusie:

De standaard TLS komen we al veel tegen bij overheidswebsites (67%). De aanpak conform de richtlijn van het NCSC komt echter nog relatief weinig voor: bij niet meer dan 6% van de hier onderzochte websites.

3.26 WDO Datamodel (grensoverschrijdend verkeer)

Het WDO Datamodel is in 1997 opgezet vanuit de G7 naar aanleiding van de wens van het bedrijfsleven om gegevensaanlevering van het bedrijfsleven naar de overheid op het gebied van grensoverschrijdend personen- en goederenverkeer meer te simplificeren en te harmoniseren. Aangevers worden op dit moment geconfronteerd met het feit dat men dezelfde gegevens vaak meerdere keren moet aanleveren, op verschillende manieren, aan verschillende overheidsinstanties en in verschillende landen.

Het WDO Datamodel bevat zogenaamde 'informatiepakketten' voor gegevensuitwisseling. Deze beschrijven de semantiek van de uitgewisselde informatie: gegevens- en procesmodellen en hiervan afgeleide berichtspecificaties, de zogenaamde Message Implementation Guidelines (MIG's). Informatiepakketten kunnen aan elkaar gerelateerd worden, waardoor samenhang ontstaat. Het WDO Datamodel integreert op deze manier de semantiek voor verschillende toepassingsdomeinen. Hierbij gaat het niet alleen om de Douane, maar ook om tal van andere

overheidsinstellingen die betrokken zijn bij grensoverschrijdend verkeer (Voedsel en Waren Autoriteit, Havenautoriteiten etc.).

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
WDO Datamodel	apr 2014	in elk geval RWS en Douane	stabiel

Het Nationaal Platform Data Model (NPDM) neemt in Nederland de communicatie over en de coördinatie rond het WDO Datamodel op zich. Het beheer van de MIG's blijft daarbij de verantwoordelijkheid van de ontwikkelaars. Het Nationaal Platform Data Model (NPDM) geeft aan dat er op dit moment meerdere MIG's in gebruik en ontwikkeling zijn, die gebaseerd zijn op het Datamodel. De Nederlandse Douane publiceert vijf MIG's gebaseerd op het Datamodel, namelijk de MIG's AGS (Import, Opslag), AGS (Export), AIS/ICS, AES/ECS en Comfort info. De MIG's stellen organisaties in staat hun systemen aan te passen. De MIG's worden gepubliceerd op de OSWO omgeving (<https://www.oswo.nl/swodouane/>).

Tevens is de Single Window-MIG voor het Maritiem Single Window (MSW, door Rijkswaterstaat, Douane en Grensbewaking) geheel gebaseerd op het Data Model. De MIG bestaat uit de berichten behorende bij de implementatie van het MSW voortvloeiend uit de Europese Richtlijn 2010/65 en overige Douane-berichten behorend tot de Douaneprocessen Binnenbrengen, Uitgaan en Proviand. Deze MIG wordt tevens gepubliceerd op de OSWO omgeving.

Het NPDM is op dit moment bezig met het onderzoeken van de kansen voor het breder gebruik van het WDO Datamodel. Eerder is bij het NPDM de verwachting uitgesproken dat plaatsing van het WDO Datamodel op de lijst voor 'pas toe of leg uit' een beweging naar meer implementaties zal gaan afdwingen (verslag tweede bijeenkomst NPDM). Dit heeft er op dit moment toe geleid dat de NVWA de MIG's voor de applicaties VGC en CLIENT Import zal gaan baseren op het WDO Datamodel.

Conclusie:

Met betrekking tot het gebruik van deze standaard zijn geen overall gegevens bekend.

3.27 Webrichtlijnen (toegankelijkheid websites)

De standaard Webrichtlijnen bevat richtlijnen en principes voor het toegankelijk maken van webcontent die onder uiteenlopende situaties te gebruiken moet zijn, uitwisselbaar en duurzaam is. Het volgen van deze richtlijnen en principes maakt content optimaal bruikbaar en toegankelijk voor mensen en systemen, waaronder gebruikers van uiteenlopende webapparaten, besturingssystemen en hulptechnologieën. De Webrichtlijnen versie 2 biedt een technologieonafhankelijke standaard die toepassing van verschillende technologieën toestaat en die is voorbereid op toekomstige technologieën.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
Webrichtlijnen	mrt 2008 (v1), juni 2011 (v2)	35 getoetste websites voldoen aan v1/3* of v2/3*	afname op totaal; terugloop vrijwel uitsluitend bij v1

Voor de Webrichtlijnen is de meest zekere indicator voor het voldoen aan de standaard het behalen van een certificering (waarmerk) bij de Stichting drempelvrij.nl³². Sinds april 2013 kan voor Webrichtlijnen versie 2 een waarmerk worden behaald. Van de 635 domeinnamen³³ is in de zomer 2015 nagegaan welke daarvan waarmerkdrager zijn, zie onderstaande tabel.

Tabel 8: Websites met Waarmerk Drempelvrij (Webrichtlijnen)³⁴

(Bron: Stichting drempelvrij.nl)

Webrichtlijnen	Rijk + Uitvoerings-organisaties / ZBO's + OOV + eOverheid			Gemeenten			Provincies			Waterschappen			Totaal		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Gechecked: zomer 2013, zomer 2014, en zomer 2015														
Webrichtlijnen v2 / niveau AA: volledig (groen, 3 ster)	0	5	7	1	27	22	0	0	1	0	0	2	1	32	32
WCAG 2.0 niveau AA (groen, 2 ster)	0	1	2	0	4	1	0	0	0	0	0	0	0	5	3
Webrichtlijnen v2 / niveau A (groen, geen ster)	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Webrichtlijnen v1 / volledig (95 ptn = groen, 3 ster)	7	3	1	29	17	2	3	2	0	1	0	0	40	22	3
Toegankelijkheid / prio 1+2 (≥ 46 ptn = groen, 2 ster)	0	1	0	9	7	0	0	0	0	0	1	0	9	9	0
Toegankelijkheid / prio 1 (≥ 16 ptn = groen, geen ster)	8	0	0	48	13	3	0	0	0	1	1	0	57	14	3
Voldoet deels, 'Goed op weg' (oranje)	0	1	4	4	4	15	0	0	0	2	0	0	6	5	19
<i>subtotaal</i>	<i>15</i>	<i>12</i>	<i>15</i>	<i>91</i>	<i>73</i>	<i>44</i>	<i>3</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>113</i>	<i>89</i>	<i>62</i>
Voldoen niet, of zijn (nog) niet getoetst	170	167	...	337	351	...	13	14	..	27	27	..	547	559	...
totaal	185	179	...	428	424	...	16	16	..	31	29	..	660	648	635

Twee zaken vallen in deze tabel met name op:

- het aantal waarmerkdragers loopt terug in vergelijking met voorgaande metingen (NB: een behaald waarmerk is één jaar geldig);
- deze terugloop is vrijwel in zijn geheel terug te vinden bij de waarmerken van versie 1, relatief gezien wordt het aandeel van versie 2 daardoor groter.

Bij het toekennen van het waarmerk kunnen enkele kanttekeningen worden geplaatst. Zo is het waarmerken altijd een momentopname, en op basis van een steekproef van willekeurige pagina's op de website, en de voorpagina. Wanneer nieuwe content toegevoegd wordt, kan het

³² Zie www.drempelvrij.nl/waarmerkdragers/waarmerk-behaald.

³³ Bij de vorige metingen: 660 in 2013 en 648 in 2014.

³⁴ Omwille van de vergelijkbaarheid met voorgaande metingen is deze tabel gebaseerd op de cijfers van het drempelvrij-waarmerkregister en niet op die van webrichtlijnen.nl.

zijn dat deze niet conform de toegankelijkheidseisen is. Daarnaast kunnen websites in zijn geheel vervangen of aangepast worden waarbij het waarmerk gedateerd raakt. Tenslotte kan een website ook aan de norm van de standaard Webrichtlijnen voldoen zonder dat deze getoetst is voor het Waarmerk van de Stichting drempelvrij.nl.

Tot slot nog een kanttekening bij de gevolgde aanpak en de interpretatie van de uitkomst. De gevolgde methode (testen op conformiteit aan de norm) geeft een goed beeld van de mate van doelbereiking maar minder van de intrinsieke adoptie. Data die inzicht bieden in de mate van adoptie zijn echter nog niet voorhanden.

Conclusie:

Het aantal 'waarmerkdragers' van Webrichtlijnen loopt terug als de drie metingen naast elkaar worden gezet. Er vindt inmiddels wel een duidelijk zichtbare vervanging plaats, van versie v1 door versie v2. Inmiddels voldoen enkele tientallen websites aan versie 2.

3.28 XBRL en Dimensions (financiële gegevens)

Organisaties wisselen bedrijfsinformatie uit op de meest uiteenlopende manieren (op papier of elektronisch, als Word-document, als Pdf, als spreadsheet, etc.). XBRL, eXtensible Business Reporting Language, is een internationale open standaard om deze gegevens op eenvoudige wijze te verzamelen, elektronisch uit te wisselen, te analyseren en zo nodig nader te bewerken.

<i>standaard</i>	<i>op lijst sinds</i>	<i>gebruik door overheden (%)</i>	<i>ontwikkeling in gebruik</i>
XBRL en Dimensions	april 2010	Belastingdienst, KvK en CBS	stijgende lijn; over-all

Standard Business Reporting (SBR) is de nationale standaard voor digitale uitwisseling van bedrijfsmatige rapportages. SBR wordt gebruikt voor het samenstellen, uitwisselen en verwerken van (financiële) rapportages in de publieke en private sector. Als basis voor het versturen van SBR-berichten wordt de internationale standaard XBRL gebruikt.

De SBR-roadmap³⁵ heeft als primair doel om voor alle betrokken partijen helder te krijgen welke activiteiten cruciaal zijn om dit publiek-private samenwerkingsverband echt tot een breed en doorslaand succes te maken, en in welk tempo een en ander vorm kan krijgen. Doordat de partijen zich daaraan committeren, ontstaat een gemeenschappelijke agenda voor de komende jaren en daarmee ook een basis van onderling vertrouwen. Dat kan een extra impuls aan het SBR-programma geven.

In de afgelopen jaren zijn belangrijke vorderingen geboekt en is een breed draagvlak gecreëerd voor SBR als dé rapportagestandaard voor gestructureerd digitaal gegevensverkeer. SBR is daarmee een (grootschalig) werkende oplossing en “proven technology”. Door SBR breed in te gaan zetten wordt bereikt dat een ondernemer minder tijd hoeft te besteden aan zaken als administreren en rapporteren, en daardoor des te meer datgene kan doen dat hij wil en moet

³⁵ Roadmap SBR op weg naar 2020, 1e herijkte versie, 3 juli 2015. Deze versie bouwt voort op de initiële SBR Roadmap d.d. juli 2014. De roadmap wordt in deze paragraaf als bron gebruikt, aangevuld met cijfers die vanuit Logius zijn aangeleverd.

doen: ondernemen. Daarnaast kan via SBR de digitale dienstverlening vanuit de overheid richting ondernemend Nederland verbeteren. Daarmee past de roadmap ook naadloos in de kabinetsagenda. Binnen het (semi)overheidsdomein wordt gebruik gemaakt van SBR bij de Belastingdienst, de Kamer van Koophandel en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)³⁶.

De concrete vorderingen zijn het meest evident bij aangiftes die ondernemingen en instellingen doen bij de Belastingdienst. Inmiddels belooft het aantal SBR-berichten richting Belastingdienst al vele miljoenen per jaar en dat aantal blijft alleen maar stijgen. De overgang op SBR is soepel verlopen, zowel aan de kant van de Belastingdienst als aan de kant van de ondernemers en hun intermediairs.

Ook bij de Kamer van Koophandel is SBR in een vergevorderd stadium. Vele tienduizenden jaarrekeningen worden nu jaarlijks via SBR ontvangen. Ook daar loopt de overgang vooralsnog soepel. Er wordt hard aan gewerkt om vanaf 2017 van SBR het enige nog toegestane aanleverkanaal te maken. In dat licht heeft de Nederlandse Beroepsorganisatie voor Accountants (NBA) al verregaande stappen gezet om de accountantsverklaringen voortaan in SBR-formaat te kunnen afgeven.

Dit jaar worden stappen gezet om de keten met het CBS voor het aanleveren van statistiekopgaven geschikt te maken voor grootschalig gebruik. Daarna worden de doelgroepen gericht geïnformeerd over de mogelijkheid dat ook bij berichtenverkeer met het CBS gebruik gemaakt kan worden van SBR.

In onderstaande tabel enkele cijfers over de omvang van de berichtenstroom. Daaruit blijkt dat de berichtenstroom over 2015 in augustus al bijna het niveau heeft bereikt van heel 2014.

Tabel 9: Overzicht berichtenstroom³⁷

(bron: Logius)

		2013	2014	jan – aug 2015
Belastingdienst	aangifte IB & VpB	3.198.841	7.030.727	7.946.296
	aangifte OB/opgaaf ICP	370.922	2.729.865	2.676.129
	machtigingen	484.399	6.993.434	4.879.089
	toeslagen		18.489	215.816
KvK	jaarverantwoording	27.812	106.730	109.527
CBS	statistiekopgaven	92	94	10
Totaal		4.082.066	16.879.339	15.826.867

Het draagvlak bij (publieke en private) partijen neemt toe. Het blijkt namelijk dat zij zeer geïnteresseerd zijn om toe te treden tot het SBR-samenwerkingsverband. Zo is RGS (Referentie GrootboekSchema) opgenomen in de SBR governance en heeft de Belastingdienst succesvol

³⁶ Naast deze drie (semi)overheidsinstellingen wordt nog een vierde categorie gebruikers onderscheiden: een drietal grootbanken, specifiek gericht op het digitaliseren van de processen rond aanvragen en het beheer van zakelijke kredieten. Deze banken zijn naar verluidt klaar voor het ontvangen van kredietrapportages via SBR.

³⁷ Cijfers hebben betrekking op de omvang van berichtenverkeer; dit is niet gelijk aan het aantal aangesloten organisaties, hoewel tussen beide variabelen wel een verband bestaat.

nieuwe stromen met gebruik van SBR geïntroduceerd. In de onderwijssector zijn het MBO, HBO en WO inmiddels in de uitvoeringsfase en is er met de koplopers in het primair en voortgezet onderwijs gestart met een pilot. Er is veel voortgang geboekt bij de voorbereiding door de keten van de jaarverslaglegging met betrekking tot assurance en private extensies en voortgang bij de wetswijzigingen met betrekking tot deponering van de jaarrekening. Met woningcorporaties wordt een pilot opgestart, die in het teken zal staan van het aanleveren van de jaarrekening met bijbehorende getekende controleverklaring.

Conclusie:

Het gebruik van deze standaard is groeiende. In een Roadmap – medio 2015 herijkt – wordt een route geschetst om het gebruik van de standaard verder uit te breiden.

3.29 Enquête onder beheerorganisaties

Een nieuw onderdeel van deze monitor is een korte enquête onder beheerorganisaties³⁸ van de open standaarden van de lijst voor ‘pas toe of leg uit’. Deze enquête plaatst de informatie over het gebruik van de standaard in een wat bredere context, met aandacht voor initiatieven om de adoptie van de standaard te stimuleren, interactie met gebruikers, de relatie met de aanbodkant (leveranciers) en een open vraag naar aanbevelingen richting het beleidsveld om de adoptie van de standaard te stimuleren. Uitgangspunt was om voor elk van de onderzochte standaarden één enquête te verzenden: naar de meest aangewezen beheer-partij achter de standaard binnen Nederland. Uiteindelijk zijn 26 enquêtes uitgezet waarvan er 7 ingevuld retour zijn ontvangen. Het onderstaande is gebaseerd op deze respons.

Gebruiksgegevens

Vragen naar de gebruiksgegevens binnen het kader van de enquête was eigenlijk vragen naar de bekende weg. Die vraag is tenslotte leidend geweest voor dit hele onderdeel van de monitor. Van de zeven respondenten beschikken vijf over concrete gebruiksgegevens. Voor de betreffende standaarden zijn die terug te vinden in paragraaf 2. Diezelfde vijf beheer-organisaties geven ook aan te werken met een concrete opdracht, doelstelling en of / ambitie voor wat betreft (het stimuleren van) het gebruik. Verdere navraag daarop wijst uit dat in drie gevallen sprake is van concrete streefcijfers (deels gekoppeld aan een tijdpad). De andere opdrachten die men zichzelf heeft gesteld of zijn opgelegd, zijn meer kwalitatief van aard.

De relatie met de gebruikers

Alle zeven respondenten zijn actief met ondersteunende initiatieven om het gebruik van de eigen standaard te stimuleren. Om het doel te bereiken worden (gericht op de kant van de gebruikers) verschillende instrumenten ingezet, zoals:

- overdracht van kennis en informatie: documentatie beschikbaar stellen (puur inhoudelijk, best practises in de vorm van een casus-beschrijving), al dan niet in combinatie met een congres, invulling van workshops of gericht cursusaanbod;
- het opzoeken van publiciteit, in diverse vormen (interview, inhoudelijk artikel, een happening onder de aandacht brengen etc.);

---

³⁸ Indien noodzakelijk: een partij die vanuit een andere invalshoek belang heeft bij adoptie van de standaard. Voor elke standaard is niet meer dan 1 enquête uitgezet.

- het oprichten van een aansluit-team dat (gratis) concrete ondersteuning biedt bij de implementatie van de standaard;
- gericht op inkopers: gesprekken met de NEVI, concipiëren van een standaard-aanbestedingstekst (model).

Alle zeven beheer-organisaties hebben een gebruikersraad (of een ander gremium) waar eindgebruikers en leveranciers elkaar treffen. De frequentie waarmee dit overleg bijeenkomt, varieert, onder meer afhankelijk van de fase waarin de standaard zich bevindt. Zo is bij een van de standaarden een gebruikersraad inmiddels opgegaan in een digitale ontmoetingsplek. Aanvullend op zo'n gebruikersraad hebben alle zeven standaarden een faciliteit om hulpvragen van eindgebruikers te beantwoorden. Meest voorkomend is in dit verband een helpdesk, of een variant daarop. Vragen kunnen in een ander geval ook worden neergelegd bij het eerder genoemde aansluit-team. Tot slot is in dit verband melding gemaakt van een digitaal discussieplatform.

Bij de meeste standaarden (zes van de zeven) staan nog andere wegen open om feedback op te halen bij gebruikers. Ook hier zijn weer meerdere vormen te onderscheiden: een online community voor het delen van vragen en informatie, andere gerichte opties via de website (een behoeften-formulier), langs de weg van inbreng bij werkgroepen, in het kader van onderzoek van testresultaten, een openbare consultatie via Pleio etc.

Op basis van dergelijke feed-back krijgen de beheer-organisaties ook zicht op de voordelen die gebruikers ervaren bij het gebruik van standaarden. Het voordeel van interoperabiliteit is het meest genoemd (door vier van de zeven), gevolgd door een drietal voordelen die door drie respondenten zijn genoemd: leveranciersafhankelijkheid, veiligheid en toegankelijkheid. Andere voordelen die minder vaak zijn genoemd: gebruiksvriendelijkheid, eenduidigheid, gemak, kostenbesparing, het kunnen beschikken over actuele informatie, moderne online dienstverlening en versterking van ICT-opdrachtgeverschap richting leveranciers.

Aanbodkant van de markt: leveranciers

Vijf van de zeven respondenten geven aan zicht te hebben op het aantal leveranciers dat de standaard toepast in hun producten. Voor drie van deze beheer-organisaties betekent dat in de praktijk dat zij zicht hebben op tussen de 80% en 100% van de marktomvang. Een vierde beheer-organisatie maakt melding van zicht op 27% van het aantal marktpartijen. De laatste van deze vijf beheer-organisaties geeft aan dat het beeld te genuanceerd is om in enkele simpele getallen te vatten.

Van de zeven beheer-organisatie geven er vijf sturing aan het proces dat moet leiden tot het toepassen van de standaard door de leveranciers om zo het markt bereik te vergroten. Daarbij worden –soms naast elkaar- een of meer van de volgende wegen bewandeld: het gericht in gesprek gaan, uitvoering van een marktscan, sponsoring, informatiebijeenkomsten specifiek gericht op leveranciers, een uitnodiging om aan te schuiven bij technisch overleg, en meer langs een indirecte weg, door versterking van ICT-opdrachtgeverschap en door transparantie van de markt richting gebruikers te realiseren met het inzichtelijk maken van het aanbod: welke aanbieders ondersteunen de standaard wel en welke niet.

Bij de meeste beheer-organisaties (zes van de zeven) is sprake van een vorm van leverancieroverleg ten behoeve van de adoptie van de standaard. Bij de helft is dit standaard-specifiek, bij de andere drie is dit overleg niet specifiek voor de eigen standaard ingericht. Diezelfde zes organisaties hebben aanvullend op dat overleg ook nog een andere faciliteit om hulpvragen van leveranciers te beantwoorden. Daarvoor worden geen andere instrumenten dan die al eerder zijn genoemd: werkgroepen (vast en projectgebonden), leveranciersbijeenkomsten, een online platform, een helpdesk c.q. servicecentrum of een aansluit-team dat vragen kan beantwoorden.

De gelaagdheid in de vraagstelling brengt met zich mee dat aan de respondenten in dit verband ook de vraag is voorgelegd of zij naast het leverancieroverleg en de eerder genoemde aanvullende faciliteit voor vragen nog aanvullende ondersteuning bieden (anders dan hulpvragen beantwoorden) om leveranciers op weg te helpen. Op één respondent na heeft elke beheer-organisatie een of meer faciliteiten operationeel. Een validatietool (vier van de zeven) is het meest genoemd, gevolgd door certificering of een keurmerk (twee van de zeven). Andere elementen die incidenteel zijn genoemd: kennisuitwisseling, het ter beschikking stellen van testbestanden, ondersteunende tooling en een softwarecatalogus.

Door slechts één respondent is bevestigend geantwoord op de vraag of er sprake is van belemmeringen of hindernissen voor leveranciers om aan de standaard te voldoen. Aspecten die daarbij een rol spelen, zonder dat zij zelfstandig voldoende gewicht in de schaal leggen om dit bevestigende antwoord te dragen, zijn de onderlinge verschillen in tempo waarmee zaken worden opgepakt, een soms moeizame onderlinge samenwerking en kennisgebrek.

Aanbevelingen

Aan de beheer-organisaties is de vraag voorgelegd waarmee zij geholpen zouden zijn om de adoptie naar een structureel hoger niveau te brengen. In algemene zin is daarop als volgt gereageerd:

- meer gecoördineerde adoptieplanning op bestuurlijk niveau (standaard-overstijgend), bijvoorbeeld binnen het kader van beoogde grote veranderingen binnen de e-overheid;
- sterker verankeren in de uitdraag bij de overheid; nu gebeurt dat vaak niet of is het te vrijblijvend (ergo: meer verplichtend afdwingen);
- veel meer validatie;
- best-practices voor het voetlicht brengen als het gaat om elementen als dienstverlening en uitvoering;
- richting ICT-markt vanuit gebruikers meer collectief organiseren en inkopen van inbouw van standaarden (nu teveel: ieder voor zich). Mogelijke vorm: meenemen in ICT-inkoopvoorwaarden;
- toevoegen van compliance op alle standaarden op de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ (zowel aan de vraag- als aan de aanbodkant);
- stakeholders wijzen op de mogelijk nadelige gevolgen (bedrijfsmatig) van het niet voldoen van softwareproducten aan standaarden;
- investeren in kennisontwikkeling in hoger onderwijs (met name ook buiten de hoek van de informatica, bij meer algemeen georiënteerde studierichtingen als bedrijfskunde, economie en recht).

Aanvullend op deze vraag in meer algemene zin is tot slot de vraag voorgelegd welke bijdrage Bureau Forum Standaardisatie (BFS) kan leveren aan het verbeteren van de adoptie van open standaarden. Deze vraag is deels al beantwoord met bovenstaande opsomming. Op veel van de genoemde aandachtspunten is BFS immers een actieve speler in het veld. Aanvullend daarop zijn nog de volgende punten naar voren gebracht:

- de relaties tussen standaarden op de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ beter inzichtelijk maken;
- het proces van aanmelding en beoordeling van nieuwe versies vereenvoudigen;
- stimuleren van de awareness bij gebruikers als het gaat om het gebruik van open standaarden;
- meer focus op (potentiële) voordelen van het gebruik van een standaard en de kwaliteit die dat teweeg brengt, met als mogelijk voorbeeld: het bieden van een podium aan partijen die de standaard hebben geïmplementeerd;
- ervoor zorgen dat in belangrijke architectuurdocumenten en softwaresystemen de standaard genoemd respectievelijk ingebouwd wordt;
- de ondersteuningsaanpak van VNG/KING/IBD³⁹ kan als voorbeeld dienen: adoptie meer promoten in plaats van simpelweg verplicht stellen, en meer specifiek gericht op de sectorspecifieke doelgroep.

---

³⁹ IBD: informatiebeveiligingsdienst. Wellicht ten overvloede: deze suggestie is niet afkomstig uit de hoek van KING / StUF.

4. Toepassing open standaarden via generieke voorzieningen

4.1 Inleiding

Als overheden gebruik maken van generieke voorzieningen, shared services en basisregistraties die voldoen aan de relevante open standaarden, dan voldoen zij daarmee voor een belangrijk deel van hun informatie-huishouding aan deze standaarden⁴⁰. Daarom is dit jaar door PBLQ onderzocht in hoeverre 40 belangrijke generieke voorzieningen voldoen aan de relevante open standaarden. Hiervoor zijn enerzijds 29 voorzieningen onderzocht die samen de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur) vormen⁴¹, waaronder 6 voorzieningen die vorig jaar nog niet zijn onderzocht. Anderzijds zijn dit jaar ook de 11 (andere) voorzieningen die vorig jaar zijn onderzocht nogmaals onderzocht.

Het gaat om de volgende voorzieningen:

Generieke Digitale Infrastructuur:

BAG, BRK, WOZ en BGT	eHerkenning
Berichtenbox bedrijven	e-Factureren
BRI (inkomen)	MijnOverheid
BRT (topografie)	NHR (Nieuw HandelsReg.)
BRV (voertuigen)	Ondernemersplein
BSN Beheervz + GBA-V	Ondernemingsdossier
DigiD	Overheid.nl
DigiD Machtigen	PKI Overheid
Digikoppeling	Samenwerkende Catalogi
Digilevering	SBR (Standard Bus. Rep.)
Digimelding	Stelselcatalogus
Diginetwerk	
DigiPoort/OTP	
DigiPoort/PI	

Andere voorzieningen:

Datacenter Noord
Digi-Inkoop
Doc-Direct
DWR
ON2013
OT2010
P-Direct
Rijksoverheid.nl
Rijkspas
Rijksportaal
TenderNed

Sommige van deze voorzieningen worden alleen door de rijksoverheid gebruikt, andere (ook) door uitvoeringsorganisaties, gemeenten, provincies en/of waterschappen⁴².

4.1.1 Werkwijze

Voor dit onderzoek is per voorziening gekeken welke standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst (versie 1 april 2015) relevant zijn. Daarbij is uitgegaan van de eindgebruiker, dat wil zeggen

⁴⁰ De betreffende overheidsorganisatie hoeft zich daarvan overigens niet altijd bewust te zijn.

⁴¹ Niet onderzocht zijn: het eID-stelsel (moet nog worden ontwikkeld), BLAU, BGT en BRO (nog niet gerealiseerd) en NORA, en daarnaast de Standaardenlijst en de Standaarden incl. die van de Pas toe of leg uit-lijst.

⁴² Zie ook het Rijksregister op EAR Online, voor een overzicht van voorzieningen geordend naar informatiseringsdomeinen. Het plan is om daarin ook informatie over de compliance aan open standaarden van de voorzieningen op te gaan nemen.

diegene in de keten die baat zou moeten hebben bij het gebruik van open standaarden⁴³. Het gaat immers om het daadwerkelijk vergroten van de interoperabiliteit.

Hiervan is een overzicht gemaakt dat is toegestuurd aan vertegenwoordigers van de voorzieningen. Op basis van hun reactie is de verzamelde informatie aangescherpt. Het resultaat daarvan is voorgelegd aan de opdrachtgever en vervolgens in een definitieve versie toegestuurd aan de vertegenwoordigers van de voorzieningen en opgenomen in de rapportage. Daar waar er verschillen van mening zijn over het al dan niet voldoen aan de voorzieningen zijn deze verschillen nader met elkaar besproken. In de gevallen waar de verschillen ook na de gesprekken bleven bestaan, is dit duidelijk opgenomen in de rapportage.

Voor de voorzieningen die onder het beheer van Logius vallen is op verzoek van Logius een afwijkende werkwijze gehanteerd. Er is gebruikt gemaakt van de rapportage over het gebruik van standaarden die Logius jaarlijks maakt en publiceert in een jaaroverzicht. Op basis daarvan is een eerste invulling per voorziening opgesteld die vervolgens is voorgelegd aan Logius.

4.1.2 Aandachtspunten voor de lezer

Status

In de rapportage is per voorziening een tabel opgenomen. Daarin staan de standaarden genoemd die relevant zijn voor de voorzieningen. Daaraan is een status gekoppeld. Deze is door de onderzoeker toegekend. De status kan de volgende waarden hebben:

- Ja: De voorziening is compliant met de standaard,
- Nee: De voorziening is niet compliant met de standaard,
- Deels: Onderdelen van de voorziening zijn compliant maar niet alle onderdelen,
- Gepland: Er zijn concrete plannen (gekoppeld aan een datum) om de voorziening op korte termijn compliant te maken met de standaard.

Relevant of niet relevant

Standaarden die niet relevant zijn voor een voorziening zijn niet in de tabel opgenomen. In een beperkt aantal gevallen is onder de tabel nog een toevoeging opgenomen over standaarden die in de eerste inschatting wel relevant leken, maar dat bij nadere inspectie (nog) niet zijn. Ook in gevallen waar verwarring zou kunnen ontstaan over de relevantie is een nadere toelichting onder de tabel opgenomen.

Webrichtlijnen

Op grond van het College-besluit hanteren we hier als toepassingsgebied van de Webrichtlijnen: websites waarmee overheden communiceren met burgers en/of bedrijven. Omdat de Webrichtlijnen daarnaast ook van waarde kunnen zijn voor overheidsinterne websites (bijv. intranettoepassingen) hebben we in dit onderzoek voor de volledigheid onderzocht of de voorzieningen waarbij (medewerkers van) overheden via een webinterface communiceren met andere overheden ook voldoen aan de Webrichtlijnen. Concreet betekent dit dat we bij Rijksportaal onder de tabel een aanvullende tekst over de Webrichtlijnen hebben opgenomen.

---

⁴³ Beheerders van voorzieningen gebruiken soms termen als 'voorbereid zijn op een standaard', 'deels geïmplementeerd' of 'standaard xyz-ready'. Zij zijn dan wel bezig zijn met de standaard of hebben die geïmplementeerd in onderdelen van de voorziening, maar de eindgebruiker plukt daar dan nog niet de (volle) vruchten van.

De BIR en ISO 27001/2

De BIR is gebaseerd op ISO 27001. Binnen de rijksoverheid implementaart elke organisatie de BIR. Een organisatie die aan de BRI voldoet, voldoet binnen de context van dit rapport ook aan de verplichting om de ISO 27001/2 standaard te gebruiken. Waar er een aparte certificering op het gebied van ISO 27001 is toegekend, geven wij dit apart aan.

TLS

De TLS standaard is dit jaar nieuw op de lijst. In de toelichting bij de standaard op de lijst staat de volgende tekst:

“TLS 1.2 wordt door experts beschouwd als de meest veilige versie. Deze versie is daarom de norm. Deze is niet echter ‘backwards compatible’ Ten behoeve van de interoperabiliteit dienen daarom ook de versies 1.1 en 1.0 toegepast te worden, met name als wederpartijen (nog) niet klaar zijn voor versie 1.2.”

In dit onderzoek krijgen daarom partijen die versie 1.2 (nog) niet ondersteunen de score ‘nee’.

4.2 Overzicht: open standaarden in generieke voorzieningen

In Tabel 10a + 10b zijn de bevindingen over de 40 onderzochte generieke voorzieningen in één overzicht samengebracht. In de paragrafen daarna wordt het beeld van de mate waarin elke voorziening aan de relevante open standaarden voldoet gedetailleerd besproken. Het gaat om de 29 onderzochte GDI-voorzieningen, plus de 11 andere onderzochte voorzieningen (deze laatsten zijn lila gemarkeerd).

Per standaard beschouwd

Van alle 38 open standaarden op de 'pas toe of leg uit'-lijst zijn er 25 relevant voor één of meer generieke voorzieningen. Er zijn 10 open standaarden die voor meer dan 20 voorzieningen relevant zijn: NEN-ISO\IEC 27001, NEN-ISO\IEC 27002 (beide relevant voor 32 voorzieningen), IPv6 en IPv4 (relevant voor 31 voorzieningen), TLS (30), DNSSEC (26), Webrichtlijnen v2 (23), PDF/A-1 en PDF/A-2 (22), PDF 1.7 en Digikoppeling 2.0 (21).

De mate waarin voorzieningen aan de standaard (als die relevant is) voldoen is hoog: voor 17 van de 25 open standaarden geldt dat tenminste 80% van de voorzieningen aan die standaard voldoet. Het gaat om de volgende 17 standaarden: BWB, Digikoppeling 2.0, DKIM, e-Factureren, Geo-standaarden, JPEG, NEN-ISO\IEC 27001, NEN-ISO\IEC 27002, NTA 9040, PDF 1.7, PDF/A-1, PDF/A-2, PNG, SAML, SETU, SPF en StUF. Een belangrijk deel van deze standaarden staat al vijf jaar of langer op de lijst. Alleen IPv4/IPv6 (42%) en CMIS (50%) scoren relatief laag.

Per voorziening beschouwd

Voor een deel van de voorzieningen zijn relatief veel open standaarden relevant, zoals voor Ondernemingsdossier (17 standaarden), Rijksoverheid.nl (16), Datacenter Noord en DWR (15), MijnOverheid (14), en P-Direct en de basisregistraties BAG, BRK, WOZ en BGT, BRV en NHR (13). Voor andere voorzieningen, zoals ON2013 (4), Diginetwerk (3), Digikoppeling, Digilevering, Digimelding en Samenwerkende Catalogi (1) zijn slechts enkele open standaarden relevant. Gemiddeld zijn voor een voorziening 9 open standaarden relevant (vorig jaar – maar toen zijn

minder voorzieningen onderzocht en stonden er minder open standaarden op de lijst – waren dat er ruim 7).

In de meeste gevallen voldoen deze generieke voorzieningen ook aan de relevante open standaarden: in 360 gevallen (combinaties van voorziening en relevante standaard) is een standaard van de lijst relevant, in 223 gevallen (62%, vorig jaar 61%) voldoet de voorziening daar aan en in 69 gevallen (19%, vorig jaar was dat nog 11%) voldoet de voorziening daar deels aan of is dat gepland. In 68 gevallen (19%, vorig jaar 28%) voldoet de voorziening op dit moment nog niet aan een relevante open standaard.

Bekijken we de voorzieningen apart, dan blijkt dat 7 voorzieningen voldoen aan alle relevante standaarden. Weliswaar is bij 4 daarvan slechts één standaard relevant, maar ook eHerkenning (9 standaarden), BRI (5 standaarden) en Stelselcatalogus (5 standaarden) voldoen aan alle relevante standaarden. Daarnaast zijn er 5 voorzieningen die aan alle standaarden ofwel voldoen, danwel deels voldoen danwel concrete plannen hebben om daar op korte termijn aan te gaan voldoen.

Voor 12 van de 40 onderzochte voorzieningen geldt dus, dat zij aan alle standaarden voldoen, deels voldoen of gepland hebben daar op korte termijn aan te gaan voldoen. Dit zijn met name voorzieningen die deel uitmaken van de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur): het gaat om 11 van de 29 GDI-voorzieningen.

Er zijn maar twee voorzieningen die aan minder dan de helft van de relevante standaarden voldoet, deels voldoet of dat heeft gepland: Ondernemingsdossier (8 van de 17 relevante standaarden) en Ondernemersplein (2 van de 10 relevante standaarden).

Daarbij moet in gedachten gehouden worden, dat het ‘pas toe of leg uit’-principe betrekking heeft op aanbesteding, inkoop of ontwikkeling van ICT-systemen en daarmee dus alleen op nieuwe voorzieningen en op de vernieuwing van bestaande voorzieningen. Het (gaan) voldoen aan open standaarden vindt dus plaats op het moment dat een bestaande voorziening aan vernieuwing toe is (anders zou een – mogelijk omvangrijke – des-investering nodig kunnen zijn om aan open standaarden te voldoen).

Tabel 10a: Toepassing open standaarden in 40 voorzieningen

	BAG, BRK, WOZ en BGT	Berichtenbox bedrijven	BRI (inkomen)	BRT (topografie)	BRV (voertuigen)	BSN Beheervz + GBA-V	Datacenter Noord	DigiD	DigiD Machtigen	Digi-Inkoop	Digikoppeling	Digilevering	Digimelding	Diginetwerk	DigiPoort/OTP	DigiPoort/PI	Dig. Werkomgeving Rijk	Doc-Direct
<i>V = voldoet</i> <i>D = voldoet deels</i> <i>G = gepland</i> <i>N = voldoet niet</i> <i>(leeg = n.v.t.)</i>																		
aantal relevante OSn:	52	11	5	6	13	12	15	9	7	7	1	1	1	3	6	7	15	12
Sinds 2008 op lijst																		
NEN-ISO\IEC 27001+2	V		V	V	V	V	G	V	V	V				V	V	V	V	V
PNG + JPEG							V										V	
PDF/A-1	D	V			V		D										V	V
StUF	V	V				N												
Sinds 2009 op lijst																		
SETU										V						V		
SAML		V			N		N	V	V								V	V
PDF 1.7	D	V			V		D										V	V
Sinds 2010 op lijst																		
XBRL en Dimensions																V		
E-portfolio NL																		
Aquo-standaard																		
IPv6 en IPv4	G	G			N	N	D	V	G	N				N	G	N	N	N
OAI-PMH																		
Sinds 2011 op lijst																		
NL LOM																		
Webrichtlijnen v2	G	G		G	D		V	V	V								V	
OWMS				N	V		N											
IFC																		
STOSAG																		
Sinds 2012 op lijst																		
DNSSEC	V	G			N		G	V	V	G					G		D	
DKIM	G	V					G	V									V	V
ODF 1.2							V										V	N
PDF/A-2	D	V			V		D										V	V
NTA 9040																		
Sinds 2013 op lijst																		
Digikoppeling 2.0	V	V	V		D	G		N			V	V	V		G	V		N
e-Factureren										V								
BWB																		
ECLI																		
EMN NL																		
JCDR																		
Sinds 2014 op lijst																		
WDO Datamodel																		
TLS	N	V	V	N	G	V	V	V	V	N					G	V	V	N
CMIS			V		N													N
Geo-standaarden	V			V														
SIKB 0101 v11																		
VISI 1.4																		
Sinds 2015 op lijst																		
SKOS																		
SPF																	V	

Tabel 10b: Toepassing open standaarden in 40 voorzieningen

V = voldoet D = voldoet deels G = gepland N = voldoet niet (leeg = n.v.t.)	eHerkenning	e-Facturieren	MijnOverheid	NHR (Nieuw HandelsReg.)	ON2013	Ondernemersplein	Ondernemingsdossier	OT2010	Overheid.nl	P-Direct	PKI Overheid	Rijksoverheid.nl	RijksPas	Rijksportaal	Samenwerkende Catalogi	SBR (Standard Bus. Rep.)	Stelselcatalogus	TenderNed
aantal relevante OSn:	9	7	14	13	4	10	17	11	12	13	9	16	7	9	1	9	5	11
Sinds 2008 op lijst																		
NEN-ISO\IEC 27001+2	V	V	V	V	V	N	V	V	V	V	V	V	V					V
PNG + JPEG												V		V				
PDF/A-1	V		D	V			N	V	V	D	V	D		V		V	V	V
StUF			V	V			G											
Sinds 2009 op lijst																		
SETU		V																
SAML	V		V	V			V	V		V		V	G	G				V
PDF 1.7	V		D	V			N	V	V	D	V	D		V		V		V
Sinds 2010 op lijst																		
XBRL en Dimensions							N										V	
E-portfolio NL																		
Aquo-standaard																		
IPv6 en IPv4		N	N	N	V	N		V	N	N	G	V	N	N		N		N
OAI-PMH																		
Sinds 2011 op lijst																		
NL LOM																		
Webrichtlijnen v2	V	N	G	V		N	N		N		V	V				V	V	V
OWMS			D			N	N		V			V		N	V		V	
IFC																		
STOSAG																		
Sinds 2012 op lijst																		
DNSSEC	V	N	V	N		N	N	V	V	N	V	V	N			N		N
DKIM			V			N	D	V	G	V		V	N					N
ODF 1.2					N			V		N		V		V				
PDF/A-2	V		D	V			N	V	V	D	V	D		V		V	V	V
NTA 9040							V											
Sinds 2013 op lijst																		
Digikoppeling 2.0			D	V			V			V							V	
e-Facturieren		V																
BWB						V	V			V		V						V
ECLI																		
EMN NL																		
JCDR																		
Sinds 2014 op lijst																		
WDO Datamodel																		
TLS	V		V	V		N		N	G	V	V	V	V			V		N
CMIS				D		V	N											
Geo-standaarden							N											
SIKB 0101 v11																		
VISI 1.4																		
Sinds 2015 op lijst																		
SKOS																		
SPF									G									

In de navolgende paragrafen worden de bevindingen voor elk van de generieke voorzieningen, op alfabetische volgorde, meer in detail besproken.

4.3 BAG, BRK, WOZ en BGT

Het Kadaster is de beheerende partij voor deze vier basisregistraties. Het Kadaster heeft in één interview de standaarden voor alle vier de voorzieningen beschreven. Het gaat om de volgende basisregistraties:

- BAG: Basisregistratie Adressen en Gebouwen;
- BRK: Basisregistratie Kadaster;
- WOZ: Basisregistratie Waardering Onroerende Zaken (WOZ);
- BGT: Basisregistratie Grootchalige Topografie.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Ja	Vrijwel alle koppelingen met afnemers, andere basisregistraties en evt. front-office systemen worden gelegd op basis van Digikoppeling: <ul style="list-style-type: none"> - de koppelingen voor het aanleveren van gegevens aan LV-BAG, LV-WOZ en LV-BGT zijn gebaseerd op Digikoppeling standaarden; - het aanleveren door bronhouders (o.a. notariaat) van gegevens aan de BRK is niet gebaseerd op Digikoppeling; - de koppelingen voor het verkrijgen van informatie van gegevens uit LV BAG en LV WOZ en BRK zijn gebaseerd op Digikoppeling. Daarnaast kan informatie uit LV's worden verkregen via PDOK (Publieke Dienstverlening op de Kaart) die gebruik maakt van de Open GEO-standaarden. Ook de informatie uit de BRT wordt op deze wijze geleverd. Gegevens uit de BGT zijn beschikbaar via PDOK.
DKIM	Gepland	De webshop stuurt opgevraagde uittreksels ook naar het e-mail adres van de afnemer. Aan de provider is opdracht verstrekt om DKIM te implementeren. De planning is dat dit in de loop van 2016 is gerealiseerd.
DNSSEC	Ja	De website www.kadaster.nl ondersteunt DNSSEC. (Zie DNSSEC validator)
Geo-Standaarden	Ja	Naast de INSPIRE richtlijnen, maakt het Kadaster gebruik van NEN3610. Alle geo-standaarden zijn verpakt in het interne IMKAD (InformatieModel Kadaster) dat ook de basis is voor de berichtuitwisseling
IPv4 en IPV6	Gepland	De website ondersteunt IPv4 maar is nog niet toegankelijk via IPv6. Aan de netwerkprovider is opdracht gegeven om Ipv6 te ondersteunen. Vervolgens wordt het traject gestart om de achterliggende systemen te toetsen en waar nodig geschikt te maken voor Ipv6. De planning is dat dit in de loop van 2016 gereed zal komen. IPv6 is van toepassing op de website (als kanaal om de registratie te raadplegen), maar niet van toepassing op de registratie zelf.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Het Kadaster is gecertificeerd voor NEN-ISO/IEC 27001 en hanteert 27002. Het Handboek Beveiliging Kadaster is volledig op de BIR gebaseerd. In het jaarverslag is een in control statement opgenomen.
PDF 1.7, PDF/A-1 en PDF/A-2	Deels	Uittreksels worden verstrekt in PDF 1.4-formaat. Databestanden worden vooral in GML uitgewisseld. GML is een standaard XML-formaat voor geo-data, gebaseerd op de Geo-standaarden. Afnemers melden geen problemen met het huidige formaat. Daarom geeft het Kadaster geen prioriteit aan het vervangen van PDF 1.4. Voor het Archiveren van kennisgevingen wordt gebruik gemaakt van PDF/A-1.

StUF	Ja	Het Kadaster maakt deels gebruik van StUF en is deels volgens de Geo-standaarden (GML) opgemaakt. StUF wordt gebruikt voor aanlevering van bronhouder naar LV-BAG, LV-WOZ en LV-BGT. WOZ wordt ook geleverd in StUF. Naar verwachting zal de BGT ook in StUFGEO-IMGEO worden geleverd.
Webrichtlijnen	Gepland	Op dit moment bevindt het Kadaster zich in een transformatiefase van een uitbesteding van de datacenteractiviteiten, waardoor aanpassingen van de website op een manier deze blijft voldoen aan de Webrichtlijnen enige vertraging heeft opgelopen. Het Kadaster voert een project uit om Kadaster.nl aan de Webrichtlijnen 2.0 te laten voldoen. Aan het eind van 2015 zal een formele toets worden uitgevoerd om het waarmerk drempelvrij te verkrijgen.
TLS v1.2, v1.1 en v1.0.	Nee	Deze standaard wordt door het Kadaster ondersteund maar alleen in versie 1.0. Omdat de systemen deels draaien op oudere infrastructuur worden TLS 1.1 en 1.2 op dit moment nog niet ondersteund. TLS 1.2 is volgens het College de norm daarom voldoet de voorziening niet.

Ten opzicht van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- DKIM: de daadwerkelijke implementatie is gepland (2016).
- IPv6: aan de provider is de opdracht gegeven IPv6 te implementeren.
- PDF: er is een begin gemaakt met het gebruik van PDF/A-1 bij het archiveren van kennisgevingen.
- Webrichtlijnen: de noodzakelijke aanpassingen aan de website om te blijven voldoen aan de webrichtlijnen zijn nog niet uitgevoerd, maar wel gepland. Dit betekent dat hier een terugval is te zien in het toepassen van deze open standaard van ‘voldoet’ naar ‘gepland’.
- TLS is nieuw, het kadaster voldoet alleen aan TLSv1.0
- StUF: deze is sinds dit jaar wel relevant voor het Kadaster. Deze open standaard wordt ondersteund voor de aanlevering van gegevens door de bronhouders aan de landelijke voorzieningen. Daarnaast wordt de WOZ nu ook geleverd in StUF-formaat.

4.4 Berichtenbox voor bedrijven

De Berichtenbox voor bedrijven is een beveiligd e-mailsysteem. Hiermee wisselen ondernemers digitaal berichten uit met overheidsorganisaties. De Berichtenbox is speciaal gemaakt voor de Dienstenwet. Voor alle procedures die onder de Dienstenwet vallen, hebben ondernemers het recht om de Berichtenbox te gebruiken. Overheidsorganisaties zijn verplicht berichten via de Berichtenbox te beantwoorden.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Ja	Overheden kunnen via digikoppeling geautomatiseerd berichten verzenden en ontvangen. Ondernemers kunnen alleen handmatig (via de website) hun Berichtenbox gegevens opvragen.
DKIM	Ja	DKIM is geïmplementeerd.
DNSSEC	Gepland	Volgens de DNSSEC validator ondersteunt de website geen DNSSEC. DICTU is verantwoordelijk voor de DNS server die de domeinnaam antwoordvoorbedrijven.nl verzorgd. Zij hebben implementatie van DNSSEC wel in het vizier. Implementatie staat gepland voor eind 2015 / begin 2016

IPv4 en IPv6	Gepland	De website van de Berichtenbox ondersteunt IPv4 maar is niet toegankelijk via IPv6. http://ip6.nl/#!antwoordvoorbedrijven.nl . De Berichtenbox is wel IPv6 ready, maar nog niet de hele keten. AvB (beheerder van de Berichtenbox) is daarbij ook afhankelijk van leveranciers die hun IPv6 implementatie nog niet op orde hebben. Implementatie staat gepland voor eind 2015 / begin 2016
PDF 1.7, PDF A/1, PDF A/2	Ja	Alle berichten kunnen worden gedownload (vanaf de Berichtenbox website) in PDF/A formaat. PDF-documenten worden gegenereerd in PDF A/1.
SAML	Ja	eHerkenning is SAML based en wordt toegepast voor het inloggen op de Berichtenbox.
STuF	Ja	Wordt in combinatie met Digikoppeling gebruikt voor de uitwisseling met gemeenten.
Webrichtlijnen	Gepland	De website van de Berichtenbox is niet volledig conform de Webrichtlijnen. Er staan nog enkele punten open. De Berichtenbox voldoet eind 2015 / begin 2016 aan de Webrichtlijnen, zo is de planning.
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Ja	De Berichtenbox maakt gebruik van TLS (1.2, 1.1 en 1.0).

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- Er is nu een planning voor het volledig voldoen aan de webrichtlijnen.
- TLS is nieuw op de lijst en de berichtenbox voldoet daar ook aan.
- Voor IPv6 en voor DNSSEC zijn er inmiddels plannen gemaakt om deze standaarden te ondersteunen.

4.5 BRI

In de Basisregistratie Inkomen staat van ongeveer 13 miljoen burgers per jaar het authentiek inkomen gegeven dat gebaseerd is op het verzamelinkomen of het belastbaar jaarloon. Overheidsorganisaties gebruiken de BRI om toeslagen, subsidies of uitkeringen te bepalen.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Ja	Digikoppeling wordt toegepast in de rol van afnemer van berichten van basisregistraties(HR). De ebms-koppeling met Digilevering is operationeel in de ketentest omgeving en gaat in sept 2015 naar productie.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	De BRI voldoet aan de standaard beveiligingseisen van de Belastingdienst. Deze eisen zijn conform VIR met classificatie departementaal vertrouwelijk. Voor opsporingsgegevens (FIOD) geldt een strakker regime. Aangezien het beveiligingskader voor de gehele Belastingdienst geldt, is er geen apart in control statement voor de BRI.
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Ja	De actuele versies van TLS maken deel uit van de standaard beveiligingsrichtlijnen van de Belastingdienst.
CMIS v1.0	Ja	Voor toegang tot mijnbelastingdienst.nl, met ontsluiting van BRI gegevens, wordt CMIS als standaard ondersteund.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- De Belastingdienst had vorig jaar al aangegeven een aantal koppelvlakken te willen realiseren. Dat is inmiddels gebeurd en wel op basis van Digikoppeling.
- TLS is nieuw, en Belastingdienst voldoet.
- CMIS is nieuw, en Belastingdienst voldoet.

4.6 BRT

De Basis Registratie Topografie (BRT) wordt beheerd door het Kadaster. De BRT bestaat uit digitale topografische bestanden op verschillende schaalniveaus. Deze verzameling topografische bestanden is beschikbaar als open data. Dat betekent dat het Kadaster deze gegevensbestanden kosteloos en met minimale leveringsvoorwaarden ter beschikking stelt. Voor het uitwisselen van gegevens gebaseerd op een geografische ondergrond zijn alle overheidsorganisaties verplicht gebruik te maken van gegevens uit de BRT, als deze gegevens beschikbaar zijn.

Standaard	Status	Toelichting
Geo-Standaarden	Ja	De BRT wordt zowel geleverd via PDOK (Wat biedt Publieke Dienstverlening Op de Kaart) in GML (Objectdata), als via internationale geo-standaarden. Daarnaast wordt de BRT geleverd via PDOK in rasterformaat in GEO, tiff formaat en WMTS (Web Map Tile Service).
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Het Kadaster is gecertificeerd voor NEN-ISO/IEC 27001 en hanteert 27002. Het Handboek Beveiliging Kadaster is volledig op de BIR gebaseerd. In het jaarverslag is een in control statement opgenomen.
OWMS	Nee	OWMS is wel van toepassing, maar PDOK hanteert via het Nationaal GEO Register de wettelijk vastgelegde standaarden, gebaseerd op Inspire en ISO volgens het zogenaamde NL profiel. Data.overheid.nl harvest het NGR met behulp van de CSW standaard (Catalogue Services for the Web' een OGC-geostandaard (Open Geospatial Consortium), ook onderdeel van INSPIRE). De BRT voldoet dus niet aan de standaard maar voldoet wel aan alternatieve internationale standaarden. Er zijn geen interoperabiliteitsproblemen hierdoor.
TLS	Nee	Deze standaard wordt door het Kadaster ondersteund. Het gaat om de standaard TLS 1.0. Omdat de systemen deels draaien op oudere infrastructuur worden TLS 1.1 en 1.2 op dit moment nog niet ondersteund. Aangezien het College aangeeft dat 1.2 de norm is, voldoet de voorziening niet aan de norm.
Webrichtlijnen	Gepland	Het Kadaster voert een project uit om Kadaster.nl aan Webrichtlijnen 2.0 te laten voldoen. Aan het eind van 2015 zal een formele toets worden uitgevoerd om het waarmark drempelvrij te verkrijgen.

De BRT was vorig jaar niet in het onderzoek opgenomen.

4.7 BRV

In de Basisregistratie Voertuigen (BRV) worden gegevens vastgelegd over gekentekende voertuigen en de eigenaren en/of houders van deze voertuigen. Uit de registratie verstrekt de RDW (Dienst Wegverkeer) gegevens aan overheden, burgers, bedrijven en andere belanghebbenden.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Deels	RDW maakt voor alle nieuwe uitwisselingen gebruik van Digikoppeling. Dat is onder meer het geval in de uitwisseling met MijnOverheid (Berichtenbox), CJIB, Politie, ILT, CBR, de Belastingdienst, etc.

DNSSEC	Nee	De niet-gevoelige (technische) gegevens uit de BRV zijn te bevragen via www.rdw.nl . Die site is niet gesigned met DNSSEC.
IPv4 en IPv6	Nee	IPv6 wordt niet ondersteund. De RDW heeft aangegeven de transitie naar IPv6 momenteel te onderzoeken. De BRV is te bevragen via www.rdw.nl . Vanwege prioriteitstelling binnen de projectbegroting is dit traject doorgeschoven naar 2016.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	RDW is ISO 27001/2 gecertificeerd. RDW voldoet niet aan alle extra voorschriften van de BIR, dat hoeft ook niet want RDW is gehouden aan de VIR (en met auditor is afgesproken dat voldoen aan de 27001/27002 norm gelijk staat aan voldoen aan de VIR). Er is een in control statement van de 27001/27002 en de BKR-audit
OWMS	Ja	De toegang tot BRV-data is op data.overheid.nl in overeenstemming met OWMS gemetadateerd beschikbaar.
PDF 1.7, PDF A/1, PDF A/2	Ja	Bij digitale dienstverlening worden uittreksels en informatie uit de BRV in PDF/A vorm verstrekt.
SAML	Nee	Door een interpretatieverschil over de implementatie van SAML 2.0 met Logius wordt SAML 1.1 nog steeds gebruikt voor de DigiD koppeling. Daarom is SSO ook nog niet gerealiseerd. Implementatie van SAML is onderdeel van het lopende programma MDT (Modernisering Digitale Toegang). Daarin zullen de koppelvlakken e-Herkenning en Digid4 worden ondersteund. Hiermee wordt ook voldaan aan de SAML-standaarden.
Webrichtlijnen	Nee	Recent heeft de RDW de toegankelijkheidsverklaring op de site geplaatst. Zie: https://www.rdw.nl/overrdw/Paginas/Toegankelijkheidsverklaring.aspx?path=Portal/Over RDW/Kwaliteit . De website van de RDW voldoet nog niet volledig aan de Webrichtlijnen (versie 2, niveau AA. Zo is de videospeler nog niet toegankelijk zonder muis of touchscreen. Ook zijn nog niet alle documenten toegankelijk
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Gepland	RDW ondersteunt TLS v1.0. Bij de huidige aanbesteding van de vervanging van de XML firewall is volledige TLS-ondersteuning een knock-out criterium.
CMIS v1.0	Nee	RDW doet aan verschillende vormen van document management. De RDW consolideert daarvoor op het Sharepoint platform. Dat platform kan CMIS prima ondersteunen, maar het staat per default uit. De RDW moet nog beoordelen of deze standaard relevant is.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- TLS is nieuw, de Belastingdienst heeft de invoering van versie 1.2 gepland.
- CMIS is nieuw, de Belastingdienst onderzoekt of de site moet voldoen.
- Dit jaar is de website van de BRV ook meegerekend tot de scope van het onderzoek. Deze is niet gesigned met DNSSEC, vorig jaar was deze informatie onder de tabel in de rapportage opgenomen.

4.8 BSN Beheervoorziening en GBA-V

De Beheervoorziening BSN (BV-BSN) is het geheel van voorzieningen dat zorgt voor het genereren, distribueren, beheren en raadplegen van het BSN. De GBA Verstrekkingvoorziening (GBA-V) is de centrale component in het BRP-stelstel. Alle gegevens uit de gemeentelijke basisregistraties zijn ondergebracht in één centrale, landelijke database: GBA-V. Beide worden beheerd door Agentschap BPR en maken grotendeels gebruik van dezelfde standaarden. Om die reden worden ze hieronder gezamenlijk behandeld. De voorzieningen worden beheerd door de Rijksdienst voor Identiteitsgegevens.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Gepland	Gebruik van de voorzieningen verlopen via besloten netwerken, meer specifiek en voornamelijk Gemnet. Er ligt een integraal plan om in 2016 alle registers van RvIG te ontsluiten op digikoppeling.
IPv4 en IPV6	Nee	De voorzieningen zijn IPv6-ready in datacentrum, maar er wordt momenteel gebruik gemaakt van IPv4 adressen via Gemnet. Het is nog niet bekend wanneer er met het ontsluiten op IPv6 zal worden begonnen. Hier ligt een afhankelijkheid met de Gemnet transitie.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	De Rijksdienst voor Identiteitsgegevens heeft een beveiligingsplan op basis van de BIR. Hier worden externe audits op gedaan. Er is een In Control Verklaring (ICV) aanwezig.
StUF	Nee	De voorziening spreekt de WSI standaard XML/SOAP met haar gebruikers.
TLS v1.2, v1.1 en v1.0	Ja	De voorziening ondersteunt zowel TLS 1.2, 1.1 als 1.0.

Ten opzicht van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- TLS is nieuw, en de voorzieningen voldoen
- De plannen om Digikoppeling te gebruiken zijn concreter geworden, daardoor is de status veranderd in gepland.

4.9 Datacenter Noord

ODC-Noord is één van de datacentra die ingericht is voor de (Rijks)overheid en andere overheden. ODC-Noord is sinds 2015 operationeel.

Standaard	Status	Toelichting
DKIM	Gepland	Nog geen DKIM voor ODC-Noord. Voor e-mail maakt ODC-Noord vooralsnog gebruik van de infrastructuur van DUO. Er is een eigen e-mailinfrastructuur vanaf eind 2015.
DNSSEC	Gepland	Er is nog geen DNSSEC voor www.odcnoord.nl en www.odc-noord.nl. Vooralsnog maakt ODC-Noord gebruik van de infrastructuur van DUO. Op het moment dat ODC-Noord een eigen DNS inricht, zal deze DNSSEC gaan gebruiken. Realisatie staat gepland voor september 2015
IPv6 en IPv4	Deels	Intern wordt IPv6 gebruikt op een specifiek netwerk. Zodra er tijd en gelegenheid is, zullen systemen die vanaf het internet benaderbaar zijn ook worden ontsloten via IPv6.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Gepland	ODC-Noord implementeert op dit moment de BIR. Er is nog geen in control statement. De leveranciers van de rekencentra voldoen beide aan ISO 27001. Een BIR-audit op housing is uitgevoerd eind 2014. De BIR-audit op hosting wordt op de grens 3de /4de kwartaal 2015 uitgevoerd.
ODF 1.2, JPEG en PNG	Ja	In de operatie van ODC-Noord wordt over het algemeen gebruik gemaakt van documenten in ODF-formaat. Vanwege opmaak- en interoperabiliteitsproblemen wordt dit voor communicatie met externen beperkt gebruikt.

OWMS	Nee	Hier is nog aandacht voor geweest in versie 1.0 van de ODC-Noord website. OWMS wordt meegenomen in volgende versie. Hiervoor is nog geen datum gepland.
PDF 1.7, PDF A/1, PDF A/2	Deels	V.w.b. uitwisseling van (definitieve) documenten met externe partijen wordt gebruik gemaakt van PDF. PDFCreator van Windows wordt als printoptie in de kantoorautomatiseringsomgeving aangeboden. De standaardinstelling is PDF versie 1.4, optioneel is 1.5. De vraag is uitgezet bij DUO/WPD of het mogelijk is naar een hogere versie af te drukken. Gebruikers van LibreOffice (dat is het meest gebruikte Office-pakket binnen de operationele omgeving van ODC-Noord) kunnen documenten exporteren naar PDF/A-1. Op dit moment is dat nog geen standaard werkwijze
SAML	Nee	ODC-Noord maakt voor het interne systeem geen gebruik van SAML. Bij het ontwikkelen van diensten ten bate van klanten (SaaS) wordt SAML onderzocht en waar mogelijk toegepast.
TLS 1.2, 1.1 en 1.0	Ja	Beleid van ODC-Noord voor internet-gekoppelde systemen is dat TLS (in volgorde) van TLS1.2, TLS1.1 wordt aangeboden. TLS 1.0 wordt niet toegepast tenzij er een explain komt van de site-eigenaar.
Webrichtlijnen 2	Ja	Websites van ODC-Noord die aan het internet ontsloten zijn, voldoen in principe aan de Webrichtlijnen, dit is een inrichtingseis. ODC heeft de website niet laten toetsen. Het waarmerk drempelvrij is dan ook niet behaald.

ODC-Noord was vorig jaar nog niet operationeel, en er waren bijgevolg nog geen standaarden relevant.

4.10 DigiD

DigiD is de generieke identificatievoorziening voor burgers voor de dienstverlening van de overheid. DigiD wordt beheerd door Logius.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Nee	DigiD kent een administratief koppelvlak waarvoor Digikoppeling toegepast zou kunnen worden. Het administratie-koppelvlak wil men echter uitfasen. De eerste stap (het uitfasen van de sector SOFI en de SOFI-nummers) is gestart. De uitfasering van de SOFI in 2015 afgerond. Het is niet vastgesteld dat het register niet ingezetenen (RNI) voldoende zekerheid biedt met betrekking tot adressen in het buitenland om tot uitfasering van dit koppelvlak over te gaan. Het administratieve koppelvlak van DigiD stamt van voor de opname van de Digikoppeling standaard op de pas-toe-of-leg-uit. Er zijn geen andere plannen aan te sluiten op Digikoppeling. DigiD richt zich voor berichtenverkeer op de SAML-standaard zoals ook opgenomen op de pas-toe-of-leg-uit-lijst.
DKIM	Ja	DigiD mail wordt verstuurd met een DKIM signature.
DNSSEC	Ja	DNSSEC is doorgevoerd in release 4.5 van DigiD. En inmiddels operationeel. Zie de scores voor DigiD: https://phishingscorecard.com/ScoreCard/Netherlands/Government/eGovernment/MS0yLTY%3d .

IPv4 en IPV6	Ja	De website DigiD.nl is via IPv6 toegankelijk. De planning is om in 2015 ook de mailstromen via IPv6 te laten lopen. Op dit moment lopen de mailstromen nog via IPv4 verkeer.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Op de Rijksoverheid is de Baseline Informatiebeveiliging Rijk (BIR) van toepassing die is gebaseerd op NEN-ISO27001. Logius heeft zich over toepassing van deze norm verantwoord door het afgeven van In Control Verklaringen (ICV's) aan de eigenaar (BZK/DGOBR).
SAML	Ja	DigiD biedt aan afnemers een SAML-koppelvlak. De meeste afnemers zitten nog op het A-select koppelvlak. SAML berichtuitwisseling in het eID stelsel (http://www.eid-stelsel.nl/) zal anders zijn die van DigiD. Om partijen niet tot meerdere migraties te dwingen houdt DigiD het A-select koppelvlak nog in stand.
Webrichtlijnen	Ja	Voldoet aan de Webrichtlijnen, externe toets heeft plaatsgevonden https://www.accessibility.nl/ondersteuning/inspectie/site-981 en https://www.digid.nl/help/
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Ja	DigiD Machtigen ondersteunt TLS v1.0 en TLS v1.2. TLS 1.1 wordt niet ondersteund, omdat Logius een sterke voorkeur heeft voor TLS 1.2. Om brede comptabiliteit mogelijk te maken wordt TLS 1.0 nog steeds ondersteund.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- Webrichtlijnen: DigiD voldoet aantoonbaar aan deze open standaard.
- TLS is nieuw en DigiD voldoet eraan.

4.11 DigiD Machtigen

DigiD Machtigen stelt burgers in staat anderen namens hen te machtigen. DigiD Machtigen wordt beheerd door Logius. Onderstaande antwoorden zijn grotendeels gebaseerd op de Verantwoording Open Standaarden die jaarlijks door Logius zelf opgesteld wordt.

Standaard	Status	Toelichting
DNSSEC	Ja	Zie: http://dnssec-debugger.verisignlabs.com/machtigen.digid.nl
IPv4 en IPV6	Gepland	DigiD Machtigen is technisch voorbereid op IPv6 maar ondersteunt het nog niet. Volgens planning wordt IPv6 dit jaar (2015) gerealiseerd bij het vrijgeven van een nieuwe release.
SAML	Ja	Eén van de twee koppelvlakken van DigiD Machtigen maakt gebruik van SAML. Het authenticatie koppelvlak met DigiD maakt nog gebruik van A-Select. Deze koppeling is ontworpen toen DigiD nog geen SAML koppelvlak hiervoor had en is nog niet vernieuwd. Wanneer er meer duidelijkheid komt over eID wordt een keuze gemaakt over de implementatie van SAML. Die keuze wordt nu nog niet gemaakt om desinvesteringen tegen te gaan
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Op de Rijksoverheid is de Baseline Informatiebeveiliging Rijk (BIR) van toepassing die is gebaseerd op NEN-ISO27001. Logius heeft zich over toepassing van deze norm verantwoord door het afgeven van In Control Verklaringen (ICV's) aan de eigenaar (BZK/DGOBR).
Webrichtlijnen	Ja	Voldoet, zie DigiD.
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Ja	DigiD Machtigen ondersteunt TLS v1.0 en TLS v1.2. TLS 1.1 wordt niet ondersteund, omdat Logius een sterke voorkeur heeft voor TLS 1.2. Om brede comptabiliteit mogelijk te maken wordt TLS 1.0 nog steeds ondersteund.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- De voorziening maakt nu gebruik van DNSSEC
- De voorziening is nu conform de webrichtlijnen ingericht.
- IPv6: de voorziening heeft nu een concrete planning om te voldoen aan IPv6
- Webrichtlijnen: DigiD Machtigen voldoet aantoonbaar aan deze open standaard.
- TLS is nieuw en wordt ondersteund.

4.12 Digi-Inkoop

Digi-Inkoop is een rijksbreed geautomatiseerd inkoopstelsel dat het inkoopproces vereenvoudigt. Digi-Inkoop is er voor de inkoop van alle producten en diensten, van kantoorartikelen tot inhuur van personeel.

Standaard	Status	Toelichting
DNSSEC	Gepland	Gepland volgens het Logius jaarplan 2015. Dit heeft betrekking op de verhuizing van domeinen naar het ministerie van Algemene Zaken. De domeinen van dat ministerie hebben DNSSEC. Het is onduidelijk wanneer exact de verhuizing wordt gerealiseerd.
IPv4 en IPV6	Nee	IPv6 wordt niet ondersteund door de hoster van DigiInkoop. Er zijn geen plannen dit te realiseren.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	DigiInkoop voldoet aan de BIR. Er is een in control statement afgegeven. Leveranciers voldoen aan ISO 27001.
Semantisch model e-factureren	Ja	DigiInkoop maakt gebruik van de specificaties van het semantisch model.
SETU	Ja	DigiInkoop ondersteunt de uitwisseling van SETU-hr-XML berichten
TLS v1.2, v1.1 en v1.0	Nee	Digi-inkoop maakt gebruik van TLS 1.1 en 1.0 (met Forward Secrecy), maar geen gebruik van TLS V1.2.

Ten opzichte van vorig jaar is TLS nieuw, en de voorziening maakt gebruik van versie 1.0 en 1.1 maar niet van 1.2.

4.13 Digikoppeling

Digikoppeling bestaat uit koppelvlakstandaarden, die logistieke afspraken bevatten voor berichtenuitwisseling tussen overheden.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Ja	

Geen wijzigingen ten opzichte van vorig jaar.

4.14 Digilevering

Digilevering is een generieke abonnementenvoorziening voor het verstrekken van gebeurtenisberichten. Aangesloten basisregistraties kunnen in Digilevering abonnementen voor hun afnemers vastleggen om hen op de hoogte te houden van wijzigingen.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Ja	Digilevering maakt gebruik van Digikoppeling

Geen wijzigingen ten opzichte van vorig jaar.

4.15 Digimelding

Met Digimelding kunnen overheden bij gereede twijfel vermeende onjuistheden in de gegevens van Basisregistraties uniform en efficiënt terugmelden aan de bronhouders van die Basisregistraties.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Ja	Digimelding maakt gebruik van Digikoppeling

Geen wijzigingen ten opzichte van vorig jaar.

4.16 Diginetwerk

Diginetwerk is het besloten netwerk van de overheid. Via Diginetwerk kunnen overheden gegevens die een hoge mate van beveiliging vereisen, veilig uitwisselen met andere overheden. Diginetwerk is opgebouwd uit een aantal aan elkaar gekoppelde, specifieke besloten overheidsnetwerken.

Standaard	Status	Toelichting
IPv4 en IPV6	Nee	Binnen Diginetwerk wordt alleen IPv4 gebruikt, binnen het nummerplan is nu nog voldoende IPv4 ruimte beschikbaar. Er zijn geen specifieke plannen voor IPv6.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Deze standaard is onderdeel van het algemene beveiligingsbeleid van Logius. Logius voldoet aan deze standaard, daarmee voldoet ook Diginetwerk aan deze standaard.

Deze voorziening is vorig jaar niet meegenomen in het onderzoek

4.17 DigiPoort

Digipoort is een ICT-centrale waar berichtenverkeer voor de overheid afgehandeld wordt. Overheden kunnen Digipoort inzetten om bedrijfs- en ketenprocessen te automatiseren.

Digipoort is opgedeeld in twee, nochtans gescheiden, onderdelen: Digipoort OTP (voorheen Overheidstransactiepoort) en Digipoort Procesinfrastructuur (PI).

Digipoort/OTP

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Gepland	Digikoppeling wordt in de huidige Digipoort OTP niet meer geïmplementeerd. In 2015 wordt de Digipoort OTP gemigreerd naar het Keten Informatie Services Manages Services-platform (KIS MS platform). Dat is een nieuw platform dat voldoet aan alle standaarden (Digikoppeling, DNSSEC en IPv4 / IPv6).
DNSSEC	Gepland	DNSSEC wordt in de huidige Digipoort OTP niet meer geïmplementeerd. In 2015 wordt de Digipoort OTP gemigreerd naar het KIS MS platform. Dit betekent dat DigiPoort na migratie wel voldoet aan de DNSSEC-standaard.
IPv4 en IPV6	Gepland	IPv6 wordt in de huidige Digipoort OTP niet meer geïmplementeerd. In 2015 wordt de Digipoort OTP gemigreerd naar het KIS MS platform. Dit betekent dat DigiPoort na migratie wel voldoet aan de IPv4 / IPv6-standaard.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	DigiPoort / OTP voldoet aan de BIR. Leveranciers voldoen aan ISO 27001 of vergelijkbare standaard.
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Gepland	Digipoort ondersteunt TLS v1.1. TLS1.2 is gepland voor november 2015

Ten opzichte van vorig jaar is TLS nieuw, de voorziening gebruikt versie 1.1. Versie 1.2 is gepland. Ook is er nu wel een concrete planning om IPv6 in te voeren en te voldoen aan Digikoppeling.

Digipoort /PI

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Ja	Zie de koppelvlakspecificaties op http://www.logius.nl/producten/gegevensuitwisseling/digitpoort/koppelvlakken
IPv4 en IPV6	Nee	Digipoort PI is een applicatie die draait op het platform Managed Services. Managed Services is inmiddels geschikt voor IPv6 (in het kader van voorbereiding migratie DigiD). Op dit moment wordt dit nog niet door Digipoort (of andere voorzieningen dan DigiD) gebruikt. Hoewel het in gebruik nemen van managed services wel op de rol staat, is geen definitieve datum bekend.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	DigiPoort / OTP voldoet aan de BIR. Leveranciers voldoen aan ISO 27001 of vergelijkbare standaard.
SETU	Ja	Digipoort/PI ondersteunt de uitwisseling van SETU-hr-XML berichten
XBRL en Dimensions	Ja	Wordt ondersteund door Digipoort/PI
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Ja	Digipoort / PI ondersteunt alle versies.

Ten opzichte van vorig jaar is TLS nieuw, de voorziening ondersteunt de standaard.

4.18 Digitale Werkomgeving Rijksdienst (DWR)

De Digitale Werkomgeving Rijksdienst (DWR) is de ICT-werkplek voor rijksambtenaren. Deze werkplek is een onderdeel van de dienstverlening van SSC-ICT Haaglanden. SSC-ICT Haaglanden ontwikkeld en beheert de DWR-werkplek. Met de aansluiting van het ministerie van Justitie, Buitenlandse Zaken en Algemene Zaken is de dienstverlening uitgebreid met 18.000

werkplekken. Komende jaren wordt de technologie verder geïntegreerd en zal in afstemming met de afnemers van de dienstverlening de standaarden verder worden ingevuld.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Deels	Binnen VenJ vindt elektronisch berichtenverkeer interdepartementaal plaats via de Justitie Berichten Service (JUBES). JUBES is vanuit VenJ het koppelvlak voor de Digikoppeling dienst van Logius. De openstandaarden eBMS en WUS zijn de daarbij gebruikte protocollen om de berichten veilig te versturen.
DKIM	Ja	DKIM is geïmplementeerd voor 72 van de 90 domeinen die SSC-ICT in beheer heeft. Het is geïmplementeerd in combinatie met SPF en DMARC (DMARC is begin 2015 aangemeld voor opname op de pas-toe-of-leg-uit-lijst).
DNSSEC	Deels	SSC-ICT geeft aan dat de cliënt DNSSEC-validatie ondersteunt, en dat RijksDNS DNSSEC-validatie ondersteunt. SSC geeft aan, dat op moment DNSSEC niet overal is aangezet omdat gebruikers/afnemers het niet gebruiken. Het is nog niet aangezet voor meer gebruikers. Het staat aan voor het vertalen van domeinnamen naar internetadressen (en vice versa), niet voor het registreren en in DNS publiceren van internet-domeinnamen.
IPv4 en IPV6	Nee	IPv4 is in gebruik. De gebruikte technische componenten van DWR ondersteunen wel IPv6. Toepassing in de praktijk vraagt om nadere afspraken tussen departementen over de wijze van implementatie en de te gebruiken IPv6 nummerreeksen. Er zijn geen afspraken met de departementen hierover. Het plan van SSC is om een logisch moment te kiezen voor de overgang, bijvoorbeeld bij afschrijving van logische netwerkcomponenten of grote herinrichtingen van fysieke locaties. Een concrete planning voor het overstappen naar IPv6 is er niet.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	DWR voldoet aan de BIR en wordt hier ook op ge-audit. De laatste audit heeft plaatsgevonden in de zomer van 2014. De locatie Zoetermeer is ISO 2700x gecertificeerd.
ODF 1.2 JPEG / PNG	Ja	De DWR cliënt wordt geleverd met zowel Libreoffice als Office 2007 als Office 2010. Beide softwaresuites ondersteunen het lezen en schrijven van ODF-bestanden.
PDF 1.7 / PDF A/1 en PDF A/2	Ja	De DWR cliënt kan alle types PDF lezen. Schrijven van PDF kan op meerdere manieren. Alle types worden ondersteund al is daarvoor soms wel het installeren van Adobe Acrobat Professional benodigd. PDF A/2 is nog niet mogelijk, omdat Adobe Acrobat het niet ondersteunt.
SAML	Ja	Single Sign On (SSO) op basis van SAML wordt aangeboden binnen de DWR producten en diensten catalogus. Een groeiend aantal diensten maakt er ook gebruik van, zoals P-Direkt en de Samenwerkingsfunctionaliteit. Serviceproviders kunnen zelf aangeven of zij gebruik wensen te maken van SSO. Er is sprake van groei in het aantal diensten dat het gebruikt. SSC-ict heeft plannen het gebruik te vergroten. Op dit moment zijn de volgende koppelvlakken beschikbaar: <ul style="list-style-type: none"> - Verzorgingsgebied SAML koppelvlak (gemeenschappelijke dienst); - Interdepartementaal SAML koppelvlak (generieke dienst); - Internet SAML koppelvlak voor werken met externe partijen (generieke dienst).
Webrichtlijnen	Ja	Op de DWR cliënt kan de Firefox browser omgaan met de technische eisen uit de Webrichtlijnen. Internet Explorer doet dat in mindere mate, maar is wel nodig omdat de webinterfaces van verschillende bedrijfsvoeringssystemen nog geen andere modernere browsers ondersteunen. Op dit moment is Internet Explorer 11 de standaard browser. Frontmotion Firefox (24.7) is de 2 ^e browser.
TLS v1.2, v1.1 en v1.0	Ja	SSC-ICT biedt TLS 1.2, 1.1 en 1.0 aan. TLS 1.1 en 1.0 worden aangeboden, omdat oudere browsers niet met TLS 1.2 kunnen werken. De site doet het dan niet.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende veranderingen:

- Digikoppeling: dit jaar wel relevant voor DWR. DWR voldoet deels.
- TLS: dit jaar nieuw op de lijst en relevant voor DWR. DWR voldoet aan deze standaard.

4.19 Doc-Direkt

Doc-Direkt levert diensten aan departementen en notarissen voor archiefbewerking, -beheer, opslag en digitale documenthuishouding. Statische archieven worden aan Doc-Direkt in beheer gegeven door diverse onderdelen van de rijksoverheid. Doc-Direkt beheert ook een Document Management Systeem (DMS) voor o.a. BZK, waarin een levend archief wordt ontsloten.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Nee	De informatie-uitwisseling tussen het Nationaal Archief en Doc-Direkt wordt binnen de context van de programma's DWR – archief en E-depot gerealiseerd en doorontwikkeld. De planning wordt buiten Doc-Direkt om bepaald en deze is bij Doc-Direkt niet bekend. De planning wordt bepaald door BZK (DWR-Archief) en het Nationaal Archief (E-depot). Doc-Direkt heeft geen invloed op deze planningen.
DKIM	Ja	Volgens SSC-ICT maakt Doc-Direkt gebruik van de mailservers van SSC-ICT, deze zijn onderdeel van het BZK domein, waarvoor DKIM actief is.
IPv4 en IPv6	Nee	De Haagse ring, waarover praktisch al het verkeer naar de Doc-Direkt voorzieningen loopt, ondersteunt geen IPv6. Het is bij Doc-Direkt niet bekend wanneer IPv6 gebruikt gaat worden. De beheerder van de Haagse Ring is Logius. De Haagse Ring is onderdeel van Diginetwerk. Binnen Diginetwerk wordt alleen IPv4 gebruikt, binnen het nummerplan is nu nog voldoende IPv4 ruimte beschikbaar.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Voor de informatiesystemen waarvan Doc-Direkt eigenaar is, is in 2015 een 'in controle verklaring' (BIR) opgesteld. Op de punten waar Doc-Direkt afwijkt is een uitleg gegeven (explains) en er is een verbeterplan opgesteld.
ODF	Nee	Voor bewerkbare documenten wordt alleen .doc-formaat gebruikt. Er zijn geen plannen ODF te gebruiken.
PDF 1.7 – PDF A/1 of PDF A/2	Ja	Doc-Direkt ondersteunt in haar archieven vooral PDF/A. Alles wat gescand wordt gaat naar PDF/A. Daarnaast wordt ook 1.7 veel gebruikt.
SAML	Ja	Via de werkplek DWR kunnen medewerkers via SSO inloggen op de door Doc-Direkt beheerde DMS applicatie.
TLS v1.2, v1.1 en v1.0	Nee	Het is bij Doc-Direkt niet bekend of TLS van toepassing is en daarmee ook niet wanneer dit geïmplementeerd is.
CMIS v1.0	Nee	De mogelijkheid en noodzakelijkheid van het toepassen van deze standaard wordt nader onderzocht.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- NEN-ISO 27001: dit jaar voldoet DWR wel aan deze open standaard;
- ODF stond vorig jaar op 'ja', maar omdat toen alleen het binaire .doc-bestandsformaat ondersteund werd, had dit feitelijk 'nee' moeten zijn. De status is dit jaar correct weergegeven. Er zijn geen feitelijke veranderingen.

- TLS is nieuw. De voorziening is niet bekend met de standaard en kan de relevantie ook niet inschatten.
- CMIS is nieuw. De voorziening onderzoekt momenteel of de standaard van toepassing is.

4.20 eHerkenning

eHerkenning is een set van afspraken over de samenwerking tussen de overheid en het bedrijfsleven. eHerkenning regelt de herkenning (authenticatie) en controleert de bevoegdheid (autorisatie) van personen die online een dienst willen afnemen.

eHerkenning verschilt enigszins van de overige voorzieningen omdat het zelf geen diensten levert, maar slechts een afsprakenstelsel is. In dit onderzoek is onderzocht in hoeverre de afspraken van het stelsel rekening houden met de standaarden op de lijst. Er is geen controle gedaan op de deelnemers aan het stelsel.

Standaard	Status	Toelichting
DNSSEC	Ja	DNSSEC is dit jaar in de productieomgeving opgenomen.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	De BIR is van toepassing op Logius, in het stelsel wordt certificering tegen ISO27001 geëist voor de deelnemers. eHerkenning zelf is als stelselbeheerder ook gecertificeerd. Daarvoor is ook een in contro lstatement beschikbaar.
PDF 1.7, PDF/A-1 of PDF/A-2	Ja	Stelseldocumentatie wordt met behulp van office software gepubliceerd in PDF/A-formaat. Overige documenten worden met een aparte tool in PDF/A formaat geconverteerd omdat het gehanteerde DMS dit niet ondersteunt.
SAML	Ja	SAML is een verplichte eis vanuit het stelsel.
Webrichtlijnen	Ja	De Webrichtlijnen zijn een eis vanuit het stelsel aan de deelnemers. Bij vermoeden van non-conformiteit kan een toets worden opgestart.
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Ja	Het afsprakenstelsel stelt het gebruik van TLS1.x verplicht.

Vorige jaar stonden bij eHerkenning DNSSEC en de PDF-standaarden op gepland. Deze standaarden zijn inmiddels geïmplementeerd. TLS is nieuw en wordt gebruikt.

4.21 e-Factureren

Voor de uitwisseling van digitale bestanden sluiten verzenders en ontvangers van de facturen aan op een centrale infrastructuur. Bedrijven leveren hun facturen voor de overheid onder andere elektronisch aan bij Digipoort. Digipoort controleert of de e-factuur betrouwbaar, leesbaar en verwerkbaar is. En zorgt dat de e-factuur snel bij de juiste overheidsorganisatie terecht komt. Alle Rijksdiensten kunnen conform het MR-besluit 'Digipoort voor e-facturen', facturen ontvangen, verwerken en betalen. Naast Rijksdiensten zijn er nog meer overheden aangesloten.

Standaard	Status	Toelichting
DNSSEC	Nee	eFactureren heeft een website als portaal voor gebruikers. Deze website wordt zeer beperkt gebruikt. Logius heeft gepland in 2015 DNSSEC in te voeren. Per voorziening zal dan gekeken worden hoe

		DNSSEC geïmplementeerd wordt.
IPv4 en IPV6	Nee	IPv6 wordt niet toegepast. Logius is afhankelijk van de hoster van eFacturieren.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Deze standaard is onderdeel van het algemene beveiligingsbeleid van Logius. Logius voldoet aan deze standaard, daarmee voldoet ook aan deze standaard.
Semantisch model e-facturieren	Ja	De e-facturen moeten voldoen aan de SMEF specificaties.
Webrichtlijnen	Nee	eFacturieren heeft een website als portaal voor gebruikers. Deze website wordt zeer beperkt gebruikt. eFacturieren heeft een analyse gemaakt van de kosten om aan de webrichtlijnen te voldoen. Voor het beperkte aantal gebruikers acht eFacturieren de kosten te hoog om de website conform de webrichtlijnen op te zetten.

Deze standaard is vorig jaar niet meegenomen in het onderzoek.

4.22 MijnOverheid

MijnOverheid biedt burgers toegang tot de functionaliteiten 'uw post', 'uw persoonlijke gegevens' en 'uw lopende zaken' van overheidsdiensten. Belastingdienst, Kadaster, RDW, SVB, UWV en gemeenten zijn aangesloten en maken voor delen van hun digitale dienstverlening gebruik van MijnOverheid. MijnOverheid is een eenvoudig portaal dat doorverwijst naar de sites van overige overheidsdienstenaanbieders. Logius is verantwoordelijk voor het portaal, de aangesloten partijen zijn verantwoordelijk voor hun eigen dienstverlening die via MijnOverheid benaderd kan worden.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Deels	Nieuwe koppelingen worden conform Digikoppeling ingericht. Er is nog een beperkt aantal koppelingen die niet voldoen.
DKIM	Ja	Zie: https://www.phishingscorecard.com/ScoreCard/Netherlands/Government/eGovernment/MS0yLTY%3D (15 juni 2015).
DNSSEC	Ja	Zie: https://www.phishingscorecard.com/ScoreCard/Netherlands/Government/eGovernment/MS0yLTY%3D (15 juni 2015).
IPv4 en IPV6	Nee	IPv6 wordt niet ondersteund, er zijn geen plannen hiervoor.
OWMS	Deels	Een deel van de content is conform OWMS gemetadateerd. Er is geen plan om dit voor de gehele inhoud te doen. Voor metadatering zijn geen gegevenswoordenboeken gemaakt, omdat de metadatering beperkt is.
PDF 1.7, PDF/A-1 of PDF/A-2	Deels	De koppelvlakspecificaties voor de Berichtenbox bevatten eisen waaraan afnemers moeten voldoen. Die eisen beschrijven een voorkeur voor PDF/A-1a (ISO 19005-1). PDF/X (ISO 15930) is ook toegestaan. MijnOverheid controleert het bijlageformaat niet. MijnOverheid wijst bijlages die niet aan de normen voldoen ook niet af. Daardoor kunnen afnemers berichtbijlages conform PDF 1.7 / A-1a / A-2 plaatsen. MijnOverheid genereert geen PDF-berichten. Op dit moment voert men een impact-analyse uit om te onderzoeken wat het betekent wanneer men wel gaat scannen van PDF-bijlages en daar eventueel acties aan verbinden.

NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Op de Rijksoverheid is de Baseline Informatiebeveiliging Rijk (BIR) van toepassing die is gebaseerd op NEN-ISO27001. Logius heeft zich over toepassing van deze norm verantwoord door het afgeven van In Control Verklaringen (ICV's) aan de eigenaar (BZK/DGOBR).
SAML	Ja	Authenticatie loopt via SAML
StUF	Ja	MijnOverheid heeft waar relevant de koppeling op basis van StUF.
Webrichtlijnen	Gepland	Centric heeft hiernaar een onderzoek uitgevoerd. Hier kwamen een aantal openstaande punten uit naar voren. MijnOverheid heeft gelegenheid om die punten te repareren in de huidige release die in ontwikkeling is of anders de volgende kleine onderhoudsrelease. MijnOverheid.nl gaat dan helemaal aan Webrichtlijnen v2 voldoen.
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Ja	In de dienstverlening aan burgers maakt MijnOverheid gebruik van een TLS 1.2-verbinding. De koppelingen met afnemers (overheidsorganisaties) lopen ook via TLS op basis van PKI-overheid-certificaten.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- DNSSEC wordt inmiddels ondersteunt,
- Webrichtlijnen: vorig jaar voldeed MijnOverheid niet op alle punten. Voor 2015 is gepland deze punten te verbeteren en volledig te gaan voldoen aan de Webrichtlijnen.
- TLS is nieuw, de voorziening voldoet,
- De score voor Digikoppeling is op 'deels' gezet, omdat er nog deel oude koppelingen is dat niet voldoet.

4.23 NHR

Het Nationaal Handels Register (NHR) is een door de Kamer van Koophandel (KvK) gehouden register, waarin rechtspersonen en ondernemingen vermeld staan met hun gegevens.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Ja	Ongeveer 10% van het verkeer van het NHR gaat naar mede-overheden. Die uitwisselingen vinden allemaal plaats via Digikoppeling en StUF.
DNSSEC	Nee	Volgens de DNSSEC validator ondersteunt de website geen DNSSEC. De website is een belangrijke toegangspoort voor externen om de basisregistratie te bevragen. Er zijn geen concrete plannen DNSSEC te implementeren.
IPv4 en IPv6	Nee	De website kvk.nl ondersteunt IPv4, maar is niet toegankelijk via IPv6 volgens http://ip6.nl/#!kvk.nl . Het project om over te stappen naar IPv6 project is door de KvK nog niet ingepland. De KvK heeft wel voorbereidingen getroffen, waaronder de overstap naar een andere ISP provider, zodat de KvK een migratie naar IPv6 uit kan gaan voeren.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	De KvK heeft een eigen BIR/VIR implementatie. Hiermee voldoet zij in het kader van deze monitor in voldoende mate aan de open standaard NEN-ISO/IEC 27001/27002. De KvK is daarnaast bezig met een traject om NEN-ISO/IEC 27001/2 te implementeren. Dat traject zal eindigen in een in control statement en wordt in 2015 afgerond.
PDF 1.7, PDF A/1, PDF A/2	Ja	Alle uittreksels en informatie uit het NHR wordt in PDF/A-vorm verstrekt. Het betreft PDF A/1.

SAML	Ja	eHerkenning is SAML based en wordt toegepast voor het aanleveren van jaarrekeningen en informatieverstrekking. In de notarisapplicatie kan de notaris van achter zijn computer rechtstreeks opgave doen. Ook hier wordt gebruik gemaakt van SAML als authenticatieprocedure.
STuF	Ja	Ongeveer 10% van het verkeer van het NHR gaat naar mede-overheden. Die uitwisselingen vinden allemaal plaats via Digikoppeling en StUF.
Webrichtlijnen	Ja	De KvK voldoet volgens een eigen toets aan de Webrichtlijnen. Er zijn geen plannen dit door een externe partij te laten toetsen.
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Ja	De KvK gebruikt TLS op de verbindingen waar voorheen SSL werd gebruikt.
CMIS v1.0	Deels	CMIS is bij de KvK in gebruik bij diverse implementaties van Tridion en Documentum.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- TLS en CMIS zijn nieuw en beide worden (deels) ondersteund door het NHR

4.24 ON2013

ON2013 verzorgt de vraagbundeling voor de inkoop van vaste dataverbindingen voor de rijksoverheid en enkele zelfstandige bestuursorganen. De volgende verbindingen worden geleverd:

- Ethernetverbindingen en integrale netwerken (IP-VPN);
- internet access van 10 Mbps en hoger.

Overheden kunnen deze verbindingen gebruiken om hun eigen WAN op te bouwen.

ON2013 is inmiddels aanbesteed. Er ligt een raamovereenkomst en op dit moment (mei 2015) worden nadere overeenkomsten gesloten. Ook is een start gemaakt met het migreren van de oude verbindingen. In sommige gevallen krijgt de verbinding een upgrade naar een nieuwe variant. Het betreft dataverbindingen en internettoegang, onder andere e-line, e-lan, e-leaf, e-trunk, IP-VPN.

De onderstaande standaarden zijn in ieder geval in de ON2013 raamovereenkomsten geïmplementeerd. Het ON2013 deel van de website wordt omgezet van projectinformatie naar informatie over het contract en de leveranciers. De website hebben we daarom buiten beschouwing gelaten.

Standaard	Status	Toelichting
IPv4 en IPv6	Ja	ON2013 eist van haar leveranciers dat zij zowel IPv4 als IPv6 verkeer kunnen routeren. De voorziening voldoet daarmee aan de eis. Het uiteindelijke gebruik is afhankelijk van de individuele overheidsorganisaties die de verbindingen inzetten. De leveranciers leveren in de praktijk verbindingen die voldoen aan IPv4 en IPv6.
ODF	Nee	Binnen ON2013 dienen de leveranciers te rapporteren over hun prestaties. Deze rapportages moeten gedownload kunnen worden in een elektronisch bewerkbaar formaat door de deelnemers aan ON2013 (departementen en enkele ZBO's). Opdrachtnemers kunnen hiervoor ODF inzetten. ON2013 stelt niet de eis dat het bewerkbare formaat ODF moet zijn.

NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	ON2013 eist van haar leveranciers dat zij een beveiligingsbeleid specificeren aan de hand van ISO 27001 en 27002. De voorziening voldoet daarmee aan de standaarden. De leveranciers voldoen in de praktijk voldoen aan ISO 27001 en 27002. Binnen de raamovereenkomsten is er voor de leveranciers ruimte om alternatieven voor ISO 27001/27002 toe te passen.
-------------------------	----	---

Het Forum Standaardisatie heeft aan ON2013 een advies uitgebracht rondom de implementatie van de open standaarden. Zie: https://www.forumstandaardisatie.nl/fileadmin/os/Vergaderstukken/FS_47-12-04B_Notitie_reactie_ON2013.pdf.

Omdat ON2013 vorig jaar nog in een veel minder vergevorderd stadium was zijn toen de rapportage van leveranciers niet meegenomen in de scope van dit onderzoek. Dit jaar zijn ze wel opgenomen. ON2013 dwingt het gebruik niet af, maar maakt het wel mogelijk dat leveranciers in het formaat rapporteren.

4.25 Ondernemersplein

Ondernemersplein.nl is het informatiepunt voor ondernemers bij iedere (nieuwe) stap als ondernemer. Onder andere de RVO, de KvK, de Belastingdienst, Antwoord voor Bedrijven en het CBS werken samen om informatie voor ondernemers te bundelen en makkelijk toegankelijk te maken. Ook de producten en diensten van de gemeenten en provincies worden ontsloten. De website www.antwoordvoorbedrijven.nl is in 2014 opgegaan in www.ondernemersplein.nl.

Standaard	Status	Toelichting
BWB	Ja	Binnen de website, de content van AvB, wordt verwezen naar wetgeving conform de BWB standaard
DKIM	Nee	Ondernemersplein stuurt alleen e-mail ter bevestiging van bijeenkomsten. DKIM wordt niet toegepast.
DNSSEC	Nee	DNSSEC is niet geïmplementeerd op www.ondernemersplein.nl .
IPv4 en IPV6	Nee	De website ondersteunt IPv4 maar is niet toegankelijk via IPv6. Er zijn geen plannen dit te ondersteunen.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Nee	Ondernemersplein is gehost bij de Kamer van Koophandel. Daar loopt een ISO 27001 certificeringstraject.
OWMS	Nee	De informatie op de website is gemetadateerd volgens een eigen model die past bij de metadatering van de partners. Op dit moment verkent men hoe de implementatie volgens OWMS plaats kan vinden. Een planning is nog niet gemaakt.
Webrichtlijnen	Nee	De webrichtlijnen worden als uitgangspunt bij de ontwikkeling aangehouden. De website is niet gekeurd.
TLS v1.2, v1.1 en v1.	Nee	Het ondernemersplein biedt alleen TLS v1.0 aan. Volgens het Collegebesluit is 1.2 de norm.
CMIS v1.0	Ja	Het CMS en ESB zijn CMIS compliant/voorbereid. Echter zijn er geen content leveranciers die hun CMS in CMIS vorm aan het Ondernemersplein.nl beschikbaar stellen.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- TLS en CMIS zijn nieuw op de lijst. De voorziening maakt gebruik van CMIS en ondersteunt versie 1.0 van TLS.
- Vorig jaar was de website nog in de eerste stadia van ontwikkeling. BWB was toen nog niet relevant voor de site, maar is dat inmiddels wel omdat de site nu ook verwijzingen naar wetgeving bevat. De voorziening maakt hier ook gebruik van.
- DKIM blijkt dit jaar wel van toepassing, omdat Ondernemersplein e-mails verstuurt. Men maakt geen gebruik van DKIM.

4.26 Ondernemingsdossier

Het Ondernemingsdossier stelt een ondernemer in staat om bepaalde informatie uit de eigen bedrijfsvoering eenmalig beschikbaar te stellen aan overheden, zoals toezichthouders en vergunningverleners. De ondernemer bepaalt zelf welke overheden toegang hebben tot het Ondernemingsdossier. De doelen van het ondernemingsdossier zijn het aan kunnen tonen van compliancy door de ondernemer en het delen van zijn gegevens met derden. Op dit moment zijn er ongeveer 7.000 dossiers aangemaakt.

De opdrachtgever voor het Ondernemingsdossier is het Beraad dat de PPS vertegenwoordigd. Het Ministerie van Economische Zaken financiert de ontwikkeling. Het beheer van het Ondernemingsdossier ligt momenteel bij DICTU. Het Ondernemingsdossier is een voorziening en een afsprakenstelsel. In samenwerking met verschillende partijen is een referentiearchitectuur opgesteld met daaraan verbonden een aantal spelregels voor partijen. Verschillende partijen kunnen het dossier implementeren. Daarvoor is onder meer een systeem opgesteld voor een keurmerk dat verkregen wordt als de implementatie voldoet aan de referentiearchitectuur. Momenteel is één implementatie van het Ondernemingsdossier. Voor dit onderzoek hebben wij gekeken naar de referentiearchitectuur en de standaarden die daarin gehanteerd worden, dus niet naar de eigenlijke implementatie.

Standaard	Status	Toelichting
BWB	Ja	Binnen het ondernemingsdossier wordt gebruik gemaakt van Juriconnect. Dat is een platform voor informatieuitwisseling in het juridisch domein. Verwijzingen naar wetteksten vinden binnen Juriconnect plaats volgens BWB. De elementen in de koppelvlakspecificatie van de NTA-regelhelp zijn deels gebaseerd op de 19 DTD van wettelijke publicaties.
CMIS v1.0	Nee	Op dit moment biedt het ondernemingsdossier geen CMIS-functionaliteit. Die wens is er wel. Dit is dan ook opgenomen in de roadmap. Het is de planning om binnen twee jaar CMIS-functionaliteit beschikbaar te hebben.
Digikoppeling	Ja	Het ondernemingsdossier maakt gebruik van Digikoppeling voor geautomatiseerde gegevensuitwisseling.
DKIM	Deels	Het ondernemingsdossier biedt in beperkte mate een mailfunctionaliteit. Het merendeel van de berichten wordt verzonden via de Berichtenbox.
DNSSEC	Nee	Zowel ondernemingsdossier.nl als mijnondernemingsdossier.nl zijn niet beveiligd met DNS-SEC.

Geo-Standaarden	Nee	Op dit moment maakt he ondernemingsdossier hier geen gebruik van. Dat gaat zij wel doen op het moment dat er via het ondernemingsdossier kaartmateriaal aangeboden gaat worden.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Het ondernemingsdossier volgt de BIR. Het traject voor het verkrijgen van een 'In control statement' loopt. Het ondernemingsdossier voldoet naar verwachting voor het einde van 2015 aan de BIR.
NTA 9040 (i.h.k.v. het Ondernemingsdossier)	Ja	Het ondernemingsdossier voldoet aan het ondernemingsdossier-concept. NTA 9040-1 is volledig geïmplementeerd (regelhulp). NTA 9040-2/3/4 worden doorontwikkeld (aanvraag en rapportage / toezicht).
OWMS	Nee	Het ondernemingsdossier onderzoekt hoe zij OWMS kan toepassen. Het toepassen van OWMS zal op korte termijn gebeuren. Er zijn echter belemmeringen gevonden in de opzet van OWMS, waardoor de toepasbaarheid voor het ondernemingsdossier bemoeilijkt wordt. Daarnaast heeft het ondernemingsdossier sterke behoefte aan meer standaardisatie in de waardelijsten die in combinatie met OWMS gehanteerd worden. Daarbij gaat het met name om de Uniforme Productenlijst (UPL), die door Samenwerkende Catalogi beheerd wordt.
PDF 1.7, PDF/A-1, PDF/A-2	Deels	Het ondernemingsdossier stelt geen eisen aan de PDF-versie die de ondernemer gebruikt voor de documenten die hij in het ondernemingsdossier plaatst. Alle PDF-versies zijn te uploaden. Er worden geen pdf-versies 'afgedwongen'. In potentie kan het ondernemingsdossier dat wel afdwingen voor overheden die documenten aanleveren. De documenten die door de voorziening zelf gegenereerd worden zijn in PDF1.7 of PDF/A-1.
SAML	Ja	Het ondernemingsdossier maakt gebruik van eHerkenning. eHerkenning maakt op zijn beurt weer gebruik van SAML voor authenticatie.
StUF	Gepland	StUF wordt nog niet ondersteund maar het is de bedoeling op korte termijn StUF-berichten te kunnen uitwisselen. Het is mogelijk via StUF een koppeling te maken met (gemeentelijke) zaaksystemen. Dit wordt gerealiseerd door een plug-in die zaaksystemen 'OD-enabled' maakt.
Webrichtlijnen	Nee	Vanuit het programma is besloten momenteel geen maatregelen te treffen om te voldoen aan de webrichtlijnen. Deze keuze wordt in 2015 heroverwogen, bij het implementeren van een nieuwe gebruikersinterface.
XBRL en Dimensions	Nee	XBRL wordt nog niet ondersteund maar het is de bedoeling op de middellange termijn XBRL-documenten te kunnen uitwisselen en in het ondernemingsdossier op te slaan ten behoeve van dossiervorming.

Het Ondernemingsdossier was vorig jaar nog geen onderdeel van dit onderzoek.

4.27 OT2010

OT2010 is een inkoopvoorziening, waarbij de Haagse Inkoop Samenwerking / SBO voor diverse ministeries in één maal alle telefonie voorzieningen heeft ingekocht. Het contract bestaat uit diverse onderdelen, waaronder de inkoop van end-user devices, mobiele abonnementen, vaste abonnementen, maar ook VOIP-centrales, SMS gateway en PBX-centrales (schakelcentrales) zijn percelen in het contract.

OT2010 is een inkoopvoorziening voor diverse departementen, waarbij de departementen zelf nog ruimte hebben om het gebruik van de voorziening inrichtingskeuzen te maken. Zo zijn er bijvoorbeeld meerdere MDM (Mobile Device Management) solutions in gebruik voor het managen van de end-user devices. Daarin worden keuzes gemaakt die bij de gebruiker het effect kunnen hebben dat een standaard niet ondersteund wordt, terwijl het contract en de leverancier dit wel doen.

In het algemeen wordt bij HIS bij het inkoopproces veel aandacht besteed aan de standaarden die de leveranciers uiteindelijk moeten leveren. Vooral tijdens het specificeren van het te leveren product is dit van belang.

Het is belangrijk om te beseffen dat de onderstaande tabel de beoordeling is van de voorziening OT2010 (het contract). Het is geen beoordeling van de dienstverlening die leveranciers onder de vlag van OT2010 uitvoeren.

Standaard	Status	Toelichting
DKIM	Ja	In het OT2010 contract wordt van leveranciers geëist dat ze DKIM kunnen ondersteunen. Of de end-user devices DKIM bij ontvangst gebruiken is afhankelijk van de MDM implementatie van het departement.
DNSSEC	Ja	In het OT2010 contract wordt van leveranciers geëist dat ze DNSSEC-validatie ondersteunen voor mobiele datacommunicatie.
IPv4 en IPV6	Ja	In de specificaties van de OT2010 contracten wordt IPv6 geëist.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Het voldoen aan de BIR is na publicatie en gunning van het project OT2010 als voorwaarde ingebracht. Aan elke nieuwe dienst onder het staatscontract 'OT2010/Mobiele communicatiediensten' en in het bijzonder 'mobile device management (MDM) dienstverlening', wordt getoetst. Deze toetsing gebeurt door het Nationaal Bureau voor Verbindingsbeveiliging (NBV) in opdracht van de Staat. NBV toetst of wordt voldaan de BIR ('BIR Compliant'). Pas na goedkeuring door het NBV (en daarmee vrijgave conform inzetbeleid) wordt door de HIS een nieuwe dienst middels de DVV procedure (Dienst Verbetering Voorstel) geaccordeerd en vrijgegeven voor inzet door deelnemers. Indien een deelnemer toch een dienst in heeft gezet zonder vrijgave van NBV, wordt de desbetreffende deelnemer door de HIS aangesproken en geadviseerd. Het is aan de deelnemer om het advies over te nemen. Onder genoemd contract zijn de Mobile Device Management-diensten (MDM-diensten) BlackBerry/BES en GOOD, BIR compliant (statement afgegeven het NBC) en wordt Mobile Iron door het NBV afrondend getoetst. Deze toets is naar verwachting in 3Q 2015 afgerond. In OT2010 is een clause opgenomen het mogelijk maakt bij de opdrachtnemers een risicoanalyse en beveiligingsplan op te vragen waaruit

		blijkt welke zwakke punten bedreigingen er zijn die invloed hebben op de dienstverlening.
ODF 1.2	Ja	Is als eis opgenomen in de specificaties voor de end-user devices. Kan echter alleen ingevuld worden door een specifieke app hiervoor te installeren.
PDF 1.7/ PDF A/1 en PDF A/2	Ja	Is als eis opgenomen in de specificaties voor de end-user devices. Kan echter alleen ingevuld worden door een specifieke app hiervoor te installeren.
SAML	Ja	Opgenomen als eis in de specificaties voor de mobiele communicatiediensten (authenticatie met mobiele variant DWR).
TLS v1.2, v1.1 en v1.0	Nee	TLS wordt niet voorgeschreven in OT2010. Echter, doordat in OT2010 een clause is opgenomen die het mogelijk maakt bij de opdrachtnemers een risicoanalyse en beveiligingsplan op te vragen (zie NEN-ISO/IEC 27001/27002) kunnen opdrachtgevers achterhalen of opdrachtnemers TLS toepassen. In de contracten is expliciet opgenomen dat communicatie dient te gebeuren met het HTTPS-protocol, maar niet dat dat specifiek met TLS gebeurt. De webhostingleverancier van OT2010 past TLS 1.1 en 1.2 toe.

In het onderzoek van vorig jaar is aangegeven dat het al dan niet binnen scope verklaren van de smartphones nader onderzoek noodzakelijk maakt. In het onderzoek van dit jaar (2015) vallen mobiele telefoons binnen scope. Het contract bevat een aantal richtlijnen voor beveiliging die in lijn zijn met de aanbevelingen van Govcert en het Nationaal Bureau voor Verbindingsbeveiliging van de AIVD.

Ten opzichte van vorig jaar is TLS nieuw. OT2010 stelt wel eisen hieromtrent maar niet specifiek de eis dat voor beveiliging van de verbinding TLS wordt gehanteerd. In de praktijk zal dit waarschijnlijk vaak wel het geval zijn. Ook voldoet deze voorziening dit jaar wel aan NEN-ISO/IEC 27001/27002.

4.28 Overheid.nl

De website Overheid.nl is de toegang tot alle informatie van de Nederlandse overheid op internet. Deze website wordt in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties gemaakt door Logius.

Standaard	Status	Toelichting
DKIM	Gepland	DKIM zal in Q3/Q4 2015 worden geïmplementeerd. Dit hangt samen met de implementatie van SPF.
DNSSEC	Ja	Overheid.nl voldoet sinds Q2 2015 aan DNSSEC.
IPv4 en IPV6	Nee	Er zijn geen plannen IPv6 te ondersteunen.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Op de Rijksoverheid is de Baseline Informatiebeveiliging Rijk (BIR) van toepassing die is gebaseerd op NEN-ISO27001. Logius heeft zich over toepassing van deze norm verantwoord door het afgeven van In Control Verklaringen (ICV's) aan de eigenaar (BZK/DGOBR).
OWMS	Ja	Overheid.nl is gemetadateerd conform OWMS
PDF 1.7 PDF/A-1 PDF/A-2	Ja	De onderdelen van Overheid.nl die in beheer zijn bij Logius kan alleen via het CMS van Overheid.nl een pdf worden geüpload. Logius plaatst alleen pdf's die PDF/A-1a zijn. Het plaatsen van pdf's komt zelden voor. De pdf's van Officiële bekendmakingen zijn in beheer bij KOOP

		(Uitvoeringsorganisatie Bedrijfsvoering Rijk). Logius dwingt niet af dat deze pdf's PDF/A-1a zijn.
Webrichtlijnen	Nee	Bij toetsing in 2014 voldeden Overheid.nl, Producten en diensten, Overheidsorganisaties en ZBO-register aan 26 van de 38 richtlijnen (68%) van Webrichtlijnen versie 2, niveau AA, van de Stichting Waarmark drempelvrij.nl. Een aantal punten is sindsdien verbeterd. In 2015 wordt opnieuw getest.
TLS v1.2, v1.1 en v1.0	Gepland	Staat gepland om in Q4 2015 ingeregeld te worden voor Overheid.nl.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- De planning voor DKIM is uitgesteld,
- DNSSEC is gerealiseerd,
- Er zijn geen concrete plannen meer voor de ondersteuning van IPv6,
- Het gebruik van PDF/A is inmiddels mogelijk,
- De status bij Webrichtlijnen is veranderd in Nee, omdat nog niet aan alle eisen wordt voldaan.
- TLS is nieuw en de invoering is gepland.

4.29 P-Direkt

P-Direkt is de administratieve dienstverlener van en voor de Rijksdienst, op het gebied van personeelszaken. De salarisbetaling en personele informatievoorziening zijn de belangrijkste eindproducten. De voorziening P-Direkt wordt geleverd door de organisatie P-Direkt.

Medewerkers van het rijk, loggen bij P-Direkt in via het Rijksportaal, en komen dan op een eigen P-Direkt portal. Daar vinden ze intranetachtige functionaliteit (met onder andere alle relevante regelgeving) maar ook een zogenaamd mijn-domein, waar ze eigen gegevens kunnen opgeven/wijzigen, informatie kunnen opvragen (loonstroken, vakantiesaldo etc.) en zaken kunnen regelen.

Standaard	Status	Toelichting
BWB	Ja	Alle verwijzingen naar wetten worden conform de BWB-standaard gemaakt. De redactie heeft de richtlijn dat ze altijd op deze manier handelt bij verwijzingen naar wetsteksten of andere regels en richtlijnen die op wetten.overheid.nl te vinden zijn.
Digikoppeling	Ja	P-Direkt heeft vele interfaces met partijen binnen de overheid, Identity management, hr-data, arbo-diensten, ziekmeldingen, koppelingen met BD. Salarisverwerkingssysteem werkt op basis van Digikoppeling. Alle nieuwe koppelingen die P-Direkt ontwikkelt, worden gebouwd op basis van Digikoppeling. Richting 2018 migreert de voorziening naar de rijksdatacenters, Digikoppeling krijgt dan een nog belangrijkere rol.
DKIM	Ja	P-Direkt maakt gebruik van de mailservers van SSC-IC, onder andere voor het versturen van de loonstroken aan de medewerkers. P-Direkt heeft aangegeven dat het initiatief voor de adoptie van dit soort standaarden dan ook bij bij SSC-ICT ligt. Navraag bij SSC-ICT leert dat DKIM actief gemaakt is voor deze mailservice van P-Direkt.

DNSSEC	Nee	Op de Haagse ring maakt het netwerk van SSC-ICT, waar P-Direkt gebruik van maakt, geen gebruik van DNSSEC. Ook hier geldt dat P-Direkt een afnemer is van een Rijksbrede dienst en het initiatief voor het implementeren van DNSSEC bij de SSC-ICT ligt. SSC-ICT geeft in een reactie aan dat zij op hun beurt weer afhankelijk zijn van de leverancier van de Haagse ring, namelijk Logius.
IPv4 en IPv6	Nee	De Haagse ring, waarover eigenlijk al het verkeer naar de P-Direkt loopt, ondersteunt geen IPv6. De P-Direkt voorzieningen, zoals gehost bij Match, ondersteunen in theorie momenteel al IPv6. In de praktijk is nog geen enkele afnemer op IPv6 aangesloten. Op het aanbieden van IPv6 door de Haagse Ring heeft P-Direkt geen invloed.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Eind 2014 voldeed P-Direkt aan de BIR. Daarover is een in control statement afgegeven. Voor 2015 loopt dit proces.
ODF	Nee	Veel brieven die automatisch gegenereerd worden, worden in Word gemaakt en naar managers verstuurd, die deze dan zelf nog aanpassen. P-Direkt gebruikt .doc, omdat dit voor de doelgroep het meest gangbaar is. De ontvanger van de brieven zou dit zelf moeten omzetten met de aanwezige KA software die ODF ondersteunt. Het proces dat brieven genereert is het niet mogelijk ODF bestanden te genereren.
PDF 1.7 – PDF A/1 of PDF A/2	Deels	De meeste zaken die het digitale personeelsdossier ingaan zijn PFD/A. De grootste uitzondering/afwijking zijn de digitale loonstroken, die zijn nog altijd PDF 1.3. Reden/oorzaak is dat deze aangemaakt worden met een standaard SAP conversieroutine die niet anders dan PDF 1.3 kan genereren. Er is momenteel geen concreet plan de loonstroken in PDF A/x te genereren. PDF A/2 wordt nog niet gebruikt binnen P-Direkt.
SAML	Ja	P-Direkt gebruikt SAML om Single Sign-On in te vullen. Verbinding naar de kerndepartementen is gelegd, maar een gedeelte van de rijksambtenaren van onderliggende organisatieonderdelen, moeten nog handmatig inloggen. P-Direkt heeft met de kerndepartementen de afspraak gemaakt dat de kerndepartementen verantwoordelijk zijn voor het implementeren van de Single Sign-on functie bij de onderliggende organisatieonderdelen.
TLS v1.2, v1.1 en v1.0	Ja	Alle diensten van P-Direkt die door middel van HTTP worden ontsloten, worden enkel aangeboden via TLS v1.0 of hoger.

Het 'pas toe' of 'leg uit' principe rond Webrichtlijnen geldt strikt genomen niet voor intranet-websites die alleen intern binnen de overheid worden gebruikt, en dus ook niet voor P-Direct.

Ten opzichte van vorig jaar is TLS nieuw. P-Direkt maakt daar gebruik van. Daarnaast is SEPA van de lijst verdwenen en daarom dit jaar niet meer opgenomen.

4.30 PKIoverheid

Het PKIoverheid-certificaat is een computerbestand dat fungeert als een digitaal paspoort. Certificaten worden gebruikt bij onder meer het bezoeken van beveiligde websites, het controleren van de elektronische ondertekening van berichten of documenten, en het bekijken van versleutelde informatie. Logius heeft meegewerkt aan de ontwikkeling van het normenkader dat aan PKIoverheid-certificaten ten grondslag ligt, en is betrokken bij het beheer ervan. Zo beheert Logius ondermeer de website <http://crl.pkioverheid.nl> waarop de status van de certificaten terug te vinden is. Daarnaast bevat de algemene Logius webpagina meer informatie over PKI overheid.

Standaard	Status	Toelichting
DNSSEC	Ja	Het PKI-overheid-deel van de website van Logius en de website van PKI-overheid maken gebruik van DNSSEC.
IPv4 en IPV6	Gepland	De websites van PKI-overheid worden bij een derde partij gehost en worden in 2015 bereikbaar met IPv6
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Primair is het Webtrust normenkader van toepassing op PKI-overheid. Dit kader kent strengere eisen dan deze ISO standaarden vereisen. Implementatie van de BIR is daarnaast uitgevoerd op basis van best effort.
PDF 1.7, PDF A/1, PDF A/2	Ja	Documenten die via de websites beschikbaar worden gesteld worden volgens PDF/A opgesteld.
Webrichtlijnen	Ja	De website van Logius als de website van PKI-verheid zelf voldoen aan de Webrichtlijnen. Een Waarmerk Drempelvrij is verkregen.
TSL 1.2 en 1.1	Ja	Het PKI-overheid deel van de website van Logius en de website van PKI-overheid maken gebruik van TLS 1.1 en 1.2.

PKI-overheid staat dit jaar nieuw op de lijst.

4.31 Rijksoverheid.nl

De website Rijksoverheid.nl is de publiekswaardige website met informatie van en over alle ministeries. De website wordt verzorgd door de Dienst Publiek en Communicatie (DPC). DPC is een baten-lastendienst van het ministerie van AZ en biedt shared servicediensten aan de rijksoverheid op het gebied van Communicatie. DPC beheert de domeinnamen van de Rijksoverheid.

Standaard	Status	Toelichting
BWB	Ja	Binnen de website wordt verwezen naar wetgeving conform de BWB standaard. Er worden geen wetsteksten op de website als content geplaatst. Dit is een richtlijn voor de redactie.
DKIM	Ja	DKIM is geïmplementeerd voor de bulk van het mailverkeer. Dit heeft betrekking op de nieuwsbrieven die DPC namens de diverse departementale opdrachtgevers verstuurt. Het gaat om de nieuwsbrieven- en persberichten-service voor de Rijksoverheid en het DPC-mailverkeer. Deze zijn met SPF-DKIM-DMARC uitgerust. DKIM is niet ingericht voor andere DPC-mailstromen, zoals de persoonlijke mailboxen van de medewerkers van DPC, omdat deze lopen via de SSC-ICT mailservers. Dat betekent dat e-mailverkeer gebruikmakend van @rijksoverheid.nl niet onder beheer van DPC valt.
DNSSEC	Ja	Rijksoverheid.nl is ondertekend met DNSSEC. DPC biedt DNSSEC ook aan al haar klanten die domeinen via haar registrar-functie afnemen.
IPv4 en IPV6	Ja	Rijksoverheid.nl ondersteunt zowel IPv6 als IPv4. http://ip6.nl/#!rijksoverheid.nl
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	Hosting leverancier Ordina heeft een NEN 27001/2 implementatie waarin de beveiliging van rijksoverheid.nl meegaat. DPC zelf valt onder de VIR/BIR- implementatie van het moederdepartement AZ. Na, onder andere, een analyse van het CMS heeft AZ in december 2014 een Control Verklaring (ICV) afgegeven voor haar ICT omgeving.
OWMS	Ja	De beleidskeuzes (contentmodellen) zijn in te zien in het Informatie Publicatie Model (IPM) bij het OWMS. Zie: http://standaarden.overheid.nl/rijksoverheid .

ODF 1.2 JPEG / PNG	Ja	De beleidslijn is dat de documenten op Rijksoverheid.nl altijd PDF of ODF zijn. Er zijn wel 'legacy'-bestanden in alleen .doc of .xls formaat, en ook staan er vaak meerdere versies van een bestand (in ODF of PDF én .doc bijvoorbeeld) op de site. Nieuwe documenten zijn echter altijd tenminste in PDF- of indien bewerkbaar, in ODF-formaat beschikbaar. De PDF-generator die men gebruikt is goed voor het leeuwendeel van de PDF's op de website en genereert PDF-bestanden in PDF/A-1a.
PDF 1.7 / PDF A/1 en PDF A/2	Deels	De hierboven genoemde beleidslijn is inderdaad bij de redactie ingezet, maar veel recente stukken worden aangeboden in PDF 1.4. Het gebruik van PDF 1.4 wordt door DPC ontmoedigd. De PDF-generator die men gebruikt is goed voor het leeuwendeel van de PDF's op de website en genereert PDF-bestanden in PDF/A-1a.
SAML	Ja	Er is een soort WeTransfer app binnen het Rijksoverheid online platform. Deze maakt gebruik van SAML voor het authenticeren van gebruikers. Er zijn geen andere diensten die via Rijksoverheid worden aangeboden en inloggen vereisen (met SAML).
Webrichtlijnen	Ja	De website voldoet aan de Webrichtlijnen. Zie ook de verantwoording daarover op: http://www.rijksoverheid.nl/toegankelijkheid .
TLS v1.2, v1.1 en v1.0	Ja	De uitwisseling van persoonsgegevens en andere vormen van 'gevoelige' informatie-uitwisseling is met TLS beveiligd. In Q3 van 2015 dit jaar verhuist Rijksoverheid.nl naar het Platform Rijksoverheid Online en is dan geheel voorzien van https door middel van PKI-overheid EV certificaten.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- De status bij PDF is gewijzigd van 'nee' naar 'deels' omdat tegenwoordig het merendeel van de stukken is PDF op de website staat door gebruik van een PDF/A-1 generator.
- TLS is nieuw op de lijst en de voorziening maakt er gebruik van.

4.32 Rijkspas

Rijkspas is de voorziening waarmee (een groot deel van) de rijksambtenaren toegang krijgt tot de gebouwen van de rijksoverheid. Het is een multifunctionele smartcard en onderdeel van een veilig en flexibel toegangsconcept voor fysieke toegang tot rijksoverheidspanden en logische toegang tot systemen en netwerken. Het is opgezet als een federatief systeem, waarbij ieder departement een eigen identity management oplossing heeft, die via de infrastructuur van de Rijkspas gezamenlijk worden ontsloten. De regie voor de Rijkspas is TBGI, het tactisch beraad generieke ICT, die meer van dergelijke rijksbrede projecten in het portfolio heeft. De uitvoering is belegd bij SSC-ICT en de departementen.

Standaard	Status	Toelichting
DKIM	Nee	Voor Rijkspas worden mails verstuurd vanaf de applicatie voor Interdepartementale Toegang (IdT). Daar is nog geen DKIM voor voorzien.
DNSSEC	Nee	Rijkspas kan gebruik maken van DNSSEC, wanneer dat door RijksDNS wordt ondersteund. RijksDNS dienst wordt door Logius geleverd, en is onderdeel van de 'connectiviteitsdiensten' waarvan TBGI gebruik maakt.
IPv4 en IPv6	Nee	De Haagse ring, waarover eigenlijk al het verkeer naar de Rijkspas voorzieningen loopt, ondersteunt geen IPv6. Deze dienst wordt door Logius geleverd, en is onderdeel van de

		'connectiviteitsdiensten' waarvan TBGI gebruik maakt.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	De Rijkspas heeft eigen beveiligingskader gebaseerd op ISO-27001/2. Jaarlijks worden hier ook audits op gedaan, onder andere door de Audit Dienst Rijk.
SAML	Gepland	Gebruikers moeten nu nog opnieuw inloggen voor de Rijkspas intranet site. Er is besloten om IdT aan te sluiten op SAML. Conform planning wordt dit in Q4 2015 opgeleverd.
TLS v1.2, v1.1 en v1.0	Ja	TLS wordt gebruikt voor het veilig ontsluiten van de website voor IdT.

Ten opzichte van vorig jaar zijn er de volgende wijzigingen:

- De planning voor het gebruik van SAML is concreter geworden en de status is daarom gewijzigd in 'gepland',
- TLS is nieuw en de Rijkspas maakt er gebruik van.

4.33 Rijksportaal

Het Rijksportaal is het (rijksbrede) raamwerk voor intranettoepassing voor alle (kern)departementen en verschillende uitvoeringsinstanties. Hiermee is het merendeel van de oorspronkelijke intranetten van de(kern)departementen vervangen. Rijksportaal geeft de rijksambtenaar toegang tot rijksbrede en departementsspecifieke informatie, bronnen en toepassingen. Ook is het vanuit Rijksportaal mogelijk om nieuws van andere departementen te volgen en personeels- en facilitaire zaken te regelen. SSC-ICT voert het technisch beheer over het Rijksportaal in opdracht van BZK/TBGI (de rijksbrede regie organisatie voor generieke ict).

Standaard	Status	Toelichting
IPv4 & IPv6	Nee	Het Rijksportaal is nu alleen ingericht voor IPv4. Het door SSC-ICT geleverde netwerk ondersteunt geen IPv6. Navraag bij SSC-ICT leert dat SSC-ICT bezig is met het voorbereiden van het netwerk op IPv6 en dat vervolgens een impactanalyse gedaan kan worden voor het gebruik van IPv6 door het Rijksportaal.
OWMS	Nee	OWMS wordt op dit moment niet gebruikt. Er zijn geen plannen om OWMS te gaan gebruiken. Toen het Rijksportaal in 2007 werd ontwikkeld bestond deze standaard nog niet. Dit onderwerp kan mogelijk worden meegenomen in de doorontwikkeling naar Rijksportaal 2, indien meer bekend is over de impact daarvan op de content en de meerwaarde die dit oplevert ten aanzien van gebruik.
SAML	Gepland	Op dit moment is er nog geen SAML voor het Rijksportaal. Middels de release RP1.7 die op dit moment loopt en eind 2015 is afgerond, is de implementatie van SAML een feit. Naar verwachting wordt MinVenJ als eerste departement aangesloten via SAML.
ODF (png, jpeg)	Ja	ODF wordt ondersteund. Het kan geüpload en gedownload worden. Ook kan op .odf-bestanden gezocht worden.
PDF 1.7 PDF/A-1, PDF/A-2	Ja	PDF wordt ondersteund. Het kan geüpload en gedownload worden. Ook kan op .pdf-bestanden gezocht worden. Er wordt alleen gecontroleerd op de bestandsextensie, niet op PDF-versie.

Het 'pas toe' of 'leg uit' principe rond Webrichtlijnen geldt strikt genomen niet voor intranet-websites die alleen intern binnen de overheid worden gebruikt. De doorontwikkeling en

contentinrichting van Rijksportaal richt zich echter wel zoveel mogelijk op toegankelijkheid, zoek- en vindbaarheid en toekomstvastheid, omdat dit als belangrijk wordt gezien voor de verschillende groepen gebruikers die toegang hebben tot Rijksportaal. Rijksportaal voldoet dan ook gemiddeld tot goed aan de kwaliteitseisen uit de Webrichtlijnen.

Ten opzicht van vorig jaar is de status SAML gewijzigd in 'gepland'. Vorig jaar stond deze status op 'ja'. Ook na navraag bij Rijksportaal is onduidelijk waar het verschil in antwoord vandaan komt. Mogelijkerwijs is toen 'ja' gerapporteerd omdat een deel van de voorziening wel SAML-'ready' was. Het feitelijk aansluiten is pas dit jaar gepland.

4.34 Samenwerkende Catalogi

Samenwerkende Catalogi koppelt de productcatalogi van verschillende overheidsorganisaties. De koppeling van productcatalogi door Samenwerkende Catalogi maakt het 'no wrong door'-principe mogelijk. Dit betekent dat over organisatiegrenzen heen gezocht kan worden naar producten en diensten. Het is de standaard (specificatie) voor het publiceren en uitwisselen van metadata over producten en diensten binnen de overheid, zoals bijvoorbeeld het aanvragen van een vergunning of het aanvragen van een reisdocument. Deze data is doorzoekbaar door middel van de Zoekdienst van KOOP. De eindgebruiker ziet de zoekdienst niet, maar gebruikt de portalen overheid.nl en ondernemersplein.nl. Overheid.nl gebruikt de Zoekdienst, ondernemersplein.nl heeft een eigen ontsluitingsmechanisme. Daarnaast kan de eindgebruiker via de desbetreffende overheden informatie via samenwerkende catalogi opvragen.

Standaard	Status	Toelichting
OWMS	Ja	Samenwerkende catalogi is volledig gebaseerd op OWMS.

Er zijn geen wijzigingen ten aanzien van vorig jaar.

4.35 SBR (Standard Business Reporting)

SBR is de nationale standaard voor de digitale uitwisseling van alle bedrijfsmatige rapportages. Sinds 1 januari 2013 is SBR de exclusieve aanlevermethode voor de aangiften van de inkomensbelasting en de vennootschapsbelasting. Vanaf 2014 geldt dit voor de omzetbelasting-aangiften. Ook de statistiekopgaven en het deponeren van de jaarrekeningen (januari 2015) zal op termijn verplicht via SBR lopen. SBR is gebaseerd op XBRL. Daarnaast heeft SBR een website.

Standaard	Status	Toelichting
Digikoppeling	Ja	DK ebMS standaard voor meldingen tussen informatiesystemen wordt ingezet in het kader van SBR voor communicatie tussen Overheid en Digipoort. DK WUS standaard voor de bevraging van informatiesystemen wordt in kader van SBR gebruikt voor o.a. aanleveringen, bijhouden status van aanleveringen, machtigingsregistratie, ophalen mededelingen. WUS voor SBR ingezet voor communicatie tussen Bedrijven en Digipoort.
DNSSEC	Nee	De website van SBR (http://www.sbr-nl.nl/) is ondergebracht bij een derde partij. Ook het technisch DNS-beheer is daar ondergebracht, maar nog niet alle domeinen maken gebruik van DNSSEC. Het is niet bekend of en wanneer DNSSEC gebruikt gaat worden.

IPv4 en IPV6	Nee	De website van SBR wordt bij een derde partij gehost en is niet bereikbaar met IPv6.
PDF 1.7, PDF A/1, PDF A/2	Ja	Bij het publiceren van documenten houdt Logius voor SBR PDF/A aan bij publicatie.
TLS 1.0, 1.1 en 1.2	Ja	SBR hanteert TLS 1.0 bij het WUS koppelvlak. Voor grote berichten (middels FTP in het kader van loonheffing) wordt TLS 1.1 en TLS 1.2 gehanteerd.
Webrichtlijnen	Ja	SBR-NL.nl voldoet aan de Webrichtlijnen.
XBRL	Ja	SBR maakt gebruik van XBRL.

SBR is vorig jaar niet in de rapportage opgenomen.

4.36 Stelselcatalogus

De Stelselcatalogus is een online catalogus die inzicht geeft in welke gegevens het Stelsel van Basisregistraties bevat, wat ze betekenen en hoe ze met elkaar verbonden zijn. Met die informatie kunnen overheden bepalen of de gegevens uit de basisregistratie(s) makkelijk zijn in te passen in hun eigen werkprocessen. De Stelselcatalogus wordt beheerd door Logius.

Standaard	Status	Toelichting
BWB	Ja	De Stelselcatalogus gebruikt het Basis Wetten Bestand (BWB) via Juriconnect als open standaard voor de link naar de wetgeving als bron. De Juriconnect Id's worden gebruikt om per gegeven of begrip in de Stelselcatalogus de link te leggen naar de wet en het artikel in het Basis Wetten Bestand.
OWMS	Ja	OWMS is als standaard gebruikt binnen digitaleoverheid.nl . De webpagina's van Stelselcatalogus vallen binnen deze website.
PDF 1.7, PDF A/1, PDF A/2	Ja	Documenten worden als PDF-A/1 aangeboden via de website.
Webrichtlijnen	Ja	De webpagina's van de Stelselcatalogus vallen binnen de website van digitaleoverheid.nl . Zie certificaat van toegankelijkheid van Accessibility.nl

Stelselcatalogus is vorig jaar niet in de rapportage opgenomen.

4.37 TenderNed

TenderNed is het online marktplaats voor aanbestedingen van de Nederlandse overheid. Het is een volledig digitaal aanbestedingssysteem voor alle aanbestedende diensten en ondernemingen in Nederland.

TenderNed is onderdeel van PIANOo, het Expertisecentrum Aanbesteden van het ministerie van Economische Zaken. Het beheer van de technische infrastructuur is ondergebracht bij DICTU.

Standaard	Status	Toelichting
DKIM	Nee	E-mails verzonden vanuit TenderNed zijn niet beveiligd met DKIM. TenderNed heeft SPF in gebruik.
DNSSEC	Nee	Nee, het domein is niet gesigneerd met DNSSEC. TenderNed is afhankelijk van de registrar. Dat is Dienst Publiek en Communicatie van het Ministerie van Algemene Zaken. Wanneer deze een transitie door maakt naar DNSSEC zal TenderNed daar in

		mee gaan. TenderNed zal DNSSEC alleen eerder invoeren als dat vanuit strategisch niveau door EZ wordt besloten. TenderNed gaat DNSSEC het niet pro-actief implementeren.
IPv4 en IPV6	Nee	Tenderned.nl is niet voorbereid op IPv6. http://ip6.nl/#!tenderned.nl TenderNed is afhankelijk van de hostingpartij. Wanneer deze een transitie door maakt naar IPv6 zal TenderNed daar in mee gaan.
NEN-ISO/IEC 27001/27002	Ja	TenderNed is ISO27001/2 gecertificeerd. (Bronnen: TenderNed http://www.tenderned.nl/sites/default/files/Gebruiksvoorwaarden_TenderNed_juni_2014_0.pdf)
PDF 1.7, PDF/A-1, PDF/A-2	Ja	Geautomatiseerd gecreëerde PDF's (bij de aankondigingen) zijn gemaakt in versie 1.7.
SAML	Ja	Per 1 juli 2014 is het mogelijk voor gebruikers om, naast de huidige registreer- en inlogmogelijkheden, gebruik te maken van inloggen via eHerkenning. De huidige mogelijkheden worden vanaf deze datum uitgefaseerd. (Bron: http://www.tenderned.nl/eherkenning-en-tenderned-0)
Webrichtlijnen	Ja	Voldoet, zie de eigen uitleg op http://www.tenderned.nl/tenderned-voldoet-aan-Webrichtlijnen
TLS v1.2, v1.1 en v1.0	Nee	TenderNed past TLS 1.0 toe. TenderNed past alleen versie 1.0 toe, terwijl 1.2 de norm is.

Ten opzichte van vorig jaar is TLS nieuw op de lijst. TenderNed past alleen versie 1.0 toe, terwijl 1.2 de norm is.

5. Essay: Het perspectief van leveranciers

Wij hebben Piet Hein Minneché en Peter-August Keur (PBLQ) gevraagd om een essay te schrijven over het perspectief van leveranciers. Voor (het tempo van) de adoptie van open standaarden door overheden zouden leveranciers immers een belangrijke factor kunnen zijn. Dit essay geeft de inzichten van de auteurs op dit vraagstuk weer, het is niet – zoals de rest van de monitor – een verslag van een uitgebreid onderzoek. Wij zien het essay als een eerste verkenning van de rol die leveranciers spelen bij de adoptie van open standaarden en van de mogelijkheden om in de toekomst het perspectief van leveranciers een plaats te geven in de jaarlijkse monitor.

Essay: Het perspectief van leveranciers

Jaarlijks wordt het gebruik van standaarden door een aantal belangrijke voorzieningen - die onderdeel zijn van de zogenaamde Generieke Digitale Infrastructuur - onderzocht. De gedachte is dat voorzieningen een centrale rol in een netwerk hebben en daarmee mede bepalend zijn voor de adoptie van de pas-toe-of-leg-uit standaarden. Succesvolle voorzieningen kennen immers een groot aantal gebruikers die via gestandaardiseerde koppelvlakken verbinden met de voorziening. Als op deze koppelvlakken gebruik wordt gemaakt van de standaarden van de pas-toe-of-leg-lijst, dan is de spin-off hiervan groter dan wanneer een individuele partij gebruik maakt van de standaard.

Gaat een vergelijkbare redenering ook op voor het gebruik van standaarden door de leveranciers van software? Leveranciers maken immers ook keuzes ten aanzien van het gebruik van standaarden in hun applicaties / suites van applicaties en zijn daarmee van invloed op het gebruik van standaarden door hun afnemers. En als dat het geval is, wat vinden ze dan eigenlijk van de lijst? En wat maakt dat zij een standaard snel implementeren of juist helemaal niet? Op basis van een aantal gesprekken met leveranciers⁴⁴ en met KING, en onze eigen kennis en ervaring komen we tot de volgende conclusies.

1. Leveranciers hebben als groep een grote invloed op de snelheid van adoptie van standaarden, maar zij zijn in beperkte mate in staat om als individuele leverancier de snelheid van adoptie te beïnvloeden.
2. Het tempo van de adoptie van standaarden is het hoogst wanneer de standaard een onderdeel is van een bredere oplossing voor een interoperabiliteitsvraagstuk. Dat interoperabiliteitsvraagstuk is concreet en urgent. De aanpak van het interoperabiliteitsvraagstuk:
  - a) houdt rekening met de belangen van ketenpartners;
  - b) kent duidelijke doelen (gericht op het oplossen van een groter maatschappelijk vraagstuk) en
  - c) omvat het maken van afspraken op organisatorisch, semantisch en technisch niveau.

---

⁴⁴ Voor dit essay hebben we alleen met leveranciers van software voor gemeenten en met KING gesproken. De bevindingen gelden dan ook vooral voor de wereld van deze groep leveranciers. Ook aanbevelingen en suggesties zijn in de eerste plaats op deze groep gericht, maar een groot deel van de aanbevelingen is in een bredere context ook van toepassing.

3. Het betrekken van leveranciers bij de monitor open standaarden beleid levert waardevolle inzichten op. Belangrijk is te beseffen dat deze inzichten beter te vangen zijn via een kwalitatieve onderzoeksmethode (e.g. semigestructureerde interviews, focusgroepen of zelfs een meer creatieve vorm van onderzoek) dan via een enquête. De waarde zit met name in het open gesprek met marktpartijen.

In dit essay geven we ook diverse aanbevelingen. Deze zijn gericht aan het Forum Standaardisatie en eenieder die de adoptie van standaarden wil versnellen. We sluiten het essay af met enkele suggesties over de manier waarop leveranciers volgend jaar betrokken kunnen worden bij de Monitor Open standaardenbeleid.

Hoe kijken leveranciers aan tegen de lijst met standaarden?

Leveranciers vinden het prettig dat de pas-toe-of-leg-uit lijst er is. Het helpt hen bij het opstellen van hun plannings voor de lange termijn doorontwikkeling van hun software. Ook helpt het in het gesprek met klanten bepaalde keuzes voor (door-)ontwikkeling te verantwoorden. Tegelijkertijd hebben de leveranciers een aantal kritiekpunten ten opzichte van de lijst.

Het eerste punt is inhoudelijk van aard. Men vindt dat er een grote diversiteit aan standaarden op de lijst staat. Soms zijn de standaarden op de lijst niet meer dan kaders, waarbinnen nog verdere keuzes voor implementatie gemaakt moeten worden. De vraag is dan hoe de implementatie precies moet plaatsvinden. Het gaat dan zowel om het maken van verdere afspraken over de inhoud van de standaard als over de tijdslijnen waarin de migratie moet plaatsvinden. Beide elementen vergen nadere afstemming tussen partijen. Dit geeft bij leveranciers onvoldoende duidelijkheid, waardoor zij geen versnellende rol nemen bij het toepassen van die standaarden in hun applicaties.

Het tweede punt is meer procesmatig van aard. Leveranciers voelen zich weinig betrokken bij de selectie van de standaarden. Ook vinden zij dat ze onvoldoende geïnformeerd zijn over hoe de lijst zich ontwikkelt. Ook zij zien ontwikkelingen in de markt, in domeinen en in ketens die raakvlakken hebben met standaardisatie en het oplossen van interoperabiliteitsvraagstukken. Deze kennis wordt nu nauwelijks aangeboord bij de doorontwikkeling van de lijst.

Alle geïnterviewde leveranciers onderschrijven het toenemende belang van standaardisatie. Ook zij zien de toename van gegevensuitwisseling tussen partijen, het constant ontstaan van nieuwe koppelvlakken en de noodzaak van standaardisatie op die koppelvlakken. Dat wil echter niet zeggen dat alle standaarden van de lijst even noodzakelijk geacht worden. Leveranciers hebben een bepaalde ontwikkelcapaciteit en zij moeten dus prioriteiten stellen in de besteding van die capaciteit. Vaak is hun aandachtsgebied daarbij breder dan dat van afzonderlijke landelijke voorzieningen. Dat betekent dat zij - vaak meer dan de voorzieningen - rekening moeten houden met hun bestaande klanten en de applicaties die daar geïnstalleerd zijn. Ook moeten zij rekening houden met een grote variëteit aan ketens waarin hun software actief is. Leveranciers gaan daarom wat voorzichtiger en selectiever te werk ten aanzien van de standaarden die zij opnemen in hun software dan voorzieningen.

Daarbij geven de leveranciers aan dat het tempo waarin nieuwe onderwerpen zich aandienen (nieuwe wet- en regelgeving, nieuwe domeinen, nieuwe vraagstukken binnen oude domeinen, kruisverbanden tussen domeinen) steeds hoger wordt. De behoefte aan bepaalde informatie en de uitwisseling ervan neemt daarmee toe en wijzigt daarmee ook sneller. Standaardisatie en de implementatie ervan ontwikkelt zich niet altijd in het zelfde tempo.

Als voorbeeld wordt het werk van KING genoemd door leveranciers. Allen herkennen dat bij KING hard gewerkt wordt, en in de ogen van de leveranciers meestal ook aan de goede dingen, maar dat KING ook beperkt in staat is om de volledige architectuurplaat met bijhorende koppelvlakken verder in te vullen. Dat leidt bij leveranciers tot onduidelijkheid. Hier vloeit - wederom - uit voort dat zij in sommige gevallen minder snel overgaan tot het opnemen van standaarden in hun applicaties.

Aanbevelingen:

- 1. Het Forum Standaardisatie moet het gesprek aangaan met leveranciers over de bijdrage die zij kunnen leveren aan onder meer het selecteren van standaarden (waaronder de toetsing) en zo de marktkennis van leveranciers aanboren.*
- 2. Partijen die de adoptie van standaarden bevorderen kunnen exacter (dan nu) aangeven hoe de standaard toegepast moet worden. Wie moet de standaard waarvoor toepassen en op welke wijze?*

Leveranciers maken per standaard de afweging of ze hem implementeren

De leveranciers die we voor dit essay spraken gaven elk aan dat zij een eigen analyse maken van het belang van een standaard. De implementatie van een standaard levert idealiter commercieel voordeel op, maar in de praktijk blijkt dat zelden het geval. Op hoofdlijnen spelen er een tweetal overwegingen die er toe kunnen leiden dat standaarden van de lijst juist wel of juist niet geïmplementeerd worden.

Afweging 1: Wat is de verwachte ontwikkeling van de standaard en sluit dit aan op de eigen releaseplanning?

Net zoals voor alle andere aanpassingen, maken leveranciers een inschatting van hoe nieuwe standaarden passen binnen de eigen producten en wanneer het noodzakelijk is de aanpassingen doorgevoerd te hebben.

Die inschatting maken ze op basis van eigen kennis van de markt, maar ook op basis van de lange termijn planningen of roadmaps die verschillende overheden en overheidsvoorzieningen hanteren. Ten aanzien van deze roadmaps geven de leveranciers aan dat de overheid onvoorspelbaar is. In veel gevallen ontbreken duidelijke roadmaps. Als ze wel aanwezig zijn is de houdbaarheid meestal beperkt.

Dit laatste wordt bevestigd door het beeld dat uit het onderzoek naar de voorzieningen naar voren komt. De status 'gepland' bij een standaard kan rustig een aantal jaar blijven bestaan met daaraan telkens nieuwe opleverdata gekoppeld. In sommige gevallen betekent uitstel ook afstel. Een leverancier zei hierover: 'de ene dag moet een standaard morgen geïmplementeerd zijn, en een jaar later hoor je ze er niet meer over omdat er dan al weer een ander onderwerp

urgent is'. Dat maakt het voor leveranciers dat zij enigszins terughoudend zijn in het opnemen van standaarden op basis van wat de overheid over zijn eigen doorontwikkeling aankondigt.

Aanbevelingen

3. *Leveranciers zijn niet altijd in de positie het overzicht te creëren in het woud van standaarden, laat staan de veranderingen bij te houden. Leveranciers willen meer voorspelbaarheid of op zijn minst weten waar zij aan toe zijn. Het forum kan:*
  - a) *De roadmaps voor adoptie van een standaard bij overheden beter inzichtelijk maken zodat ook leveranciers hier rekening mee kunnen houden. Dit kan starten bij de selectie van een standaard, maar ook daarna moet actief over eventuele wijzigingen gecommuniceerd worden. Bij de selectie kunnen leveranciers beter betrokken worden om af te stemmen over de roadmaps en de haalbaarheid daarvan. Voor het maken van dit soort roadmaps is het Forum sterk afhankelijk van overige overheden en hun bereidwilligheid om dit gezamenlijk op te pakken. Het verdient dan ook aanbeveling om dit in breder verband op te pakken.*
  - b) *KING heeft goede ervaring met het maken van impactanalyses met en voor leveranciers. Het gaat hierbij om onder andere het verkrijgen van inzicht in kosten en doorlooptijd, maar bijvoorbeeld ook kennis & competenties die nodig zijn voor de implementatie. Dergelijke inschattingen kunnen overheden en leveranciers helpen bij de afstemming over de adoptie van standaarden en het invullen van de roadmaps.*
4. *Gezien het open karakter van dit onderwerp, is het opmerkelijk dat leveranciers niet zelf een platform of netwerk vormen waarlangs zij als collectief invloed uitoefenen op de ontwikkeling en implementatie van open standaarden. In de gesprekken geven leveranciers aan dat nog lastig te vinden. Bestaande samenwerkingsverbanden zoals Nederland ICT blijken zich hier slecht voor te lenen. Door leveranciers beter te betrekken bij bijvoorbeeld de huidige werkgroepen rondom de selectie van standaarden kan het Forum een aanzet kunnen geven tot verdere samenwerking van leveranciers op dit vlak.*

Afweging 2: Wat is de te verwachten klantvraag?

Alle leveranciers geven aan dat ze eigenlijk nauwelijks de vraag naar specifieke standaarden in aanbestedingen tegenkomen. Als dit al wel zo is, dan is het vaak geen eis, maar een wens. En als het wel een eis is, dan komt het meer dan eens voor dat een partij de aanbesteding wint zonder aantoonbaar aan de standaard te voldoen.

Waar dit precies aan ligt is op basis van de gesprekken niet te duiden. Er zijn wel een aantal opvallende zaken die genoemd worden:

- Domeinspecifieke standaarden worden door gemeenten (bijvoorbeeld in sociaal domein) vaker gevraagd dan standaarden die gemeentebreed spelen (bijvoorbeeld standaarden voor Document Management Systemen en Zaaksystemen). Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat het bestek veelal opgesteld wordt door de domeinen, waarbij nog weinig wordt samengewerkt met de rest van de gemeente (ICT-afdeling, maar ook Informatiebeer etc.)
- In aanbestedingen komen vooral de 'uitgekauwde' standaarden terug. Standaarden waarvan vrij helder is voorgeschreven hoe ze uitgevraagd moeten worden, en waarvan duidelijk is wat hun directe belang is. Vaak zijn dit de standaarden die sowieso al gehanteerd worden.

- Over het kennisniveau van gemeenten op dit gebied verschillen de meningen. Dat heeft waarschijnlijk te maken met de verschillende klantgroepen van de leveranciers (bedien je een zeer specifieke markt zoals de markt voor geo-informatiesystemen, of bedien je een bredere markt), en de grote verschillen in het kennisniveau tussen gemeenten.
- Opvallend is dat volgens de leveranciers de trend dat overheden meer gaan uitbesteden aan SSC's niet altijd de kwaliteit van de uitvoering ten goede komt. Het voorbeeld wordt gegeven van een SSC dat de uitvoering van de belastinginning doet voor verscheidene gemeenten. Daarin wordt vooral de kennis ten aanzien van de processen voor inning gebundeld maar is de aanhaking op de overige processen en daarmee de bijhorende ICT-systemen van de uitbestedende overheden minder aanwezig. En daarmee raakt ook een deel van de open standaarden buiten beeld.

Aanbevelingen

5. *Uit de gesprekken met de leveranciers kwamen onder meer de volgende suggesties naar voren om de klantvraag verder te stimuleren:*
  - a) *Meer en betere handreikingen voor de verwerving van standaarden, met concrete teksten die opgenomen kunnen worden in aanbestedingen.*
  - b) *Per standaard de leveranciers certificeren die aantoonbaar voldoen zodat voor afnemers daadwerkelijk helder is wie voldoet.*
6. *Partijen die de adoptie van standaarden bevorderen kunnen onderzoeken hoe zij nieuwe samenwerkingsverbanden - zoals SSC's - kan informeren over het beleid, wellicht is hier – naast overheidsorganisaties, leveranciers en voorzieningen - een nieuwe doelgroep voor het open standaardenbeleid aan het ontstaan?*

Wat zijn de succesfactoren voor adoptie van een standaard door de leveranciers en in algemene zin?

Gevraagd naar de succesfactoren voor de adoptie van standaarden is het lastig een standaard recept te noemen. Toch zijn er een aantal factoren die telkens terugkomen in de gesprekken met KING, de leveranciers en ook bij onze eigen ervaringen.

Succesfactor 1: Burning platform

Er moet een nijpend interoperabiliteitsvraagstuk liggen waardoor er op grote schaal doelen niet gehaald kunnen worden. Dat doel moet door alle partijen gedeeld worden en herkenbaar zijn. Het voorbeeld rondom de decentralisaties van hierboven is wederom een goed voorbeeld. Bij de ODF-standaard werd het burning platform door te weinig partijen en betrokkenen onderschreven. Er was (is) geen helder interoperabiliteitsvraagstuk en de vaak geschetste problematiek rondom de afhankelijkheid van specifieke leveranciers wordt door slechts weinigen (h)erkend. In meer algemene zin valt op dat - hoewel het open standaarden beleid zich richt op het vergroten van interoperabiliteit en leveranciersonafhankelijkheid – dat laatste niet of nauwelijks leidt tot een burning platform.

Succesfactor 2: Greenfield-benadering

Standaarden die nieuw zijn en een rol hebben in een nieuw domein, veld, keten of netwerk hebben vaak een hoge adoptiesnelheid. Er is nog geen erfenis (legacy) waar rekening mee gehouden moet worden. Alle partijen moeten het wiel uitvinden en meestal is er door tijdsdruk en financiële druk voldoende reden om dat gezamenlijk op te pakken. Een goed voorbeeld

hiervan zijn de standaarden die door het Zorginstituut zijn ontwikkeld in het kader van de verschuiving van taken van het Rijk naar de gemeenten, de iStandaarden. Er waren geen standaarden die deze nieuwe ketens konden ondersteunen terwijl die dringend nodig waren.

Succesfactor 3: Een brede aanpak, gericht op interoperabiliteitsvraagstukken

Alleen het verplichten van de opname van standaarden in aanbestedingen draagt eigenlijk zeer weinig bij aan het oplossen van interoperabiliteitsvraagstukken. Niemand heeft er wat aan als een enkele partij een standaard hanteert. Zeker niet zonder nadere informatie over implementatie en gebruik van die standaard. Kortom: er is meer nodig.

De adoptie van standaarden gaat sneller indien niet alleen op de adoptie van de standaard op zich gestuurd wordt. Adoptie van een standaard moet een onderdeel zijn van het oplossen van een breder maatschappelijk probleem. Het maatschappelijk probleem kan alleen opgelost worden door een samenwerking van organisaties én het is een probleem dat alle samenwerkende organisaties ondermijnt. Ofwel een ketenprobleem. In het oplossen van dat probleem is plaats voor de belangen van alle ketenpartners, hanteert men een aanpak die duidelijke doelen kent en er zijn afspraken op organisatorisch, semantisch en technisch niveau.

Zonder de indruk te wekken dat we compleet zijn of een blauwdruk voor een aanpak te geven, kunnen die afspraken betrekking hebben op:

- Erkennen dat men met elkaar een keten vormt met een helder te omschrijven en gezamenlijk doel,
- Duidelijke afspraken over de governance in de keten, hoe beslissen we over wijzigingen, roadmaps etc,
- Duidelijke afspraken over de financiering van een dergelijk traject,
- De tijdslijnen voor implementatie, ondersteund door heldere roadmaps en migratieaanpakken,
- Heldere specificaties, en duidelijkheid over de wijze waarop onduidelijkheden verder gezamenlijk uitgewerkt kunnen worden. Niet alleen op niveau van de standaard, maar ook ten aanzien van de organisatie, proces, applicaties etc.
- Duidelijke afspraken over waar partijen aan moeten voldoen,
- Duidelijke afspraken over wanneer dit gerealiseerd moet zijn,
- Duidelijke afspraken over hoe men dit aantoont.
- Etc. etc.

Succesfactor 4: Een onafhankelijke partij die regie voert op de implementatie

Een partij die door leveranciers als onafhankelijke partij wordt gezien, kan sturen op de implementatie van standaarden in ketens. Het werk van KING wordt in deze context door de leveranciers geprezen. Er wordt ook duidelijk aangegeven dat er meer nodig is, omdat KING op dit moment - volgens de leveranciers - handen te kort komt om de adoptie van standaarden op een goede manier te stimuleren. Andere partijen die een rol kunnen hebben bij het invullen van deze succesfactor zijn BKWI of de verschillende voorzieningen die in de monitor aan bod komen. Allen voeren in meer of mindere mate regie op hun (eigen stukje) van een keten en zijn daarmee in meer of mindere mate succesvol in het versnellen van de adoptie van standaarden.

Aanbevelingen

7. *Het Forum kan scherper de noodzaak van de adoptie van bepaalde standaarden duiden. Bij leveranciers, overheden en in zekere zin ook bij de voorzieningen is niet altijd duidelijk wat het burning platform voor de adoptie van bepaalde standaarden is. Het kan helpen om standaarden op de lijst duidelijker te koppelen aan een ketenvraagstuk en daarbij helder te maken welk deel van de standaard op welke wijze in welk onderdeel van de keten gehanteerd moet worden.*
8. *Eventueel kan het Forum overwegen om - in gevallen waar een onafhankelijke partij ontbreekt - zelf invulling te geven aan een deel van de activiteiten die typisch door zo'n partij worden uitgevoerd. In bovenstaande aanbevelingen zijn al een aantal van dergelijke activiteiten de revue gepasseerd, zoals de afstemming over roadmaps, en het maken van handreikingen. In de gesprekken met leveranciers kwam nog een aantal aanvullende suggesties naar voren zoals het aanjagen van proefimplementaties of het inrichten van softwarebibliotheken met broncode voor de implementatie van standaarden. De vraag is echter in hoeverre het Forum dergelijke activiteiten nog vindt stroken met haar eigen opdracht.*
9. *De aanbevelingen in dit stuk brengen extra werk met zich. Nog los van de vraag wie binnen de overheid uitvoering moet geven aan de afzonderlijke aanbevelingen, beschikken zowel overheid als leverancier over een beperkte capaciteit voor de invoering van standaarden. Daarnaast blijkt keer op keer dat bij de invoering van standaarden meer komt kijken dan velen in eerste instantie bevroeden. In dat kader dringt de vraag zich op of overheid en leveranciers gebaat zijn bij een lange lijst met een groot aantal standaarden. Wellicht is het beter focus aan te brengen door een kortere lijst met standaarden te hanteren. Dit maakt meer tijd vrij om te sturen op de invulling van bovenstaande succesfactoren.*

De rol voor de leveranciers

De rol van leveranciers aan gemeenten is kleiner geworden. Waar vroeger een beperkt aantal leveranciers zeer bepalend was bij het vaststellen van architecturen, koppelvlakken en standaarden is dat tegenwoordig minder het geval. Er zijn meer leveranciers die hier een rol in hebben. Dat wordt deels verklaard doordat overheden in steeds meer verschillende ketens en netwerken samenwerken. Ook zijn er meer centrale voorzieningen waar rekening mee gehouden moet worden. Daarnaast is de rol van intermediairs/schakelpunten (KING, BKWI, etc.) in die ketens de afgelopen 10 - 15 jaar groter geworden. Ze nemen meer dan vroeger de regie en zijn leidend in het stimuleren van de adoptie van standaarden bij partners. Dat wil niet zeggen dat leveranciers geen rol meer hebben, integendeel. De rol is alleen de laatste jaren minder bepalend geworden voor de adoptie van standaarden.

Suggesties voor de monitor over 2015

Aanvankelijk wilde het Forum Standaardisatie voor de monitor open standaardenbeleid 2014 gebruik maken van de data uit de GEMMA Softwarecatalogus van KING. Uit het gesprek met KING blijkt dat het nu nog lastig is om gegevens uit de GEMMA Softwarecatalogus te gebruiken voor het aanscherpen van de monitor. Het aantal applicaties, en de daaraan gekoppelde koppelvlakken is te groot, en de implementaties zijn te divers om gefundeerde uitspraken te kunnen doen over de adoptie van standaarden. Dat is dan ook niet het doel van de GEMMA Softwarecatalogus, maar uit het oogpunt van hergebruik van gegevens, is de GEMMA

Softwarecatalogus in potentie een waardevolle bron. KING blijft de catalogus uitbreiden en verder vullen.

Eén van de voorgenomen wijzigingen is om de door leveranciers gerapporteerde onderdelen weer te duiden met informatie die door gemeenten aangeleverd wordt. Hierdoor wordt de informatie in de catalogus nauwkeuriger en rijker qua context. Dat betekent dat de softwarecatalogus in de toekomst een waardevolle bron van informatie kan worden.

Suggestie

Zodra de informatie in de GEMMA Softwarecatalogus voorzien is van een validatie kan deze data gebruikt worden voor de Monitor Open standaardenbeleid. Dan moet er wel een oplossing gevonden worden voor het grote aantal applicaties, het aantal koppelvlakken en de diversiteit aan implementaties. Met KING zou onderzocht kunnen worden of en hoe steekproeven in de catalogus hier een oplossing voor kunnen bieden. Een alternatief is om een andere aggregatieniveau voor de rapportage te kiezen. Concreet kan dat inhouden dat niet gerapporteerd wordt per standaard of per koppelvlak, maar meer in algemene zin over het gebruik van standaarden in bepaalde domeinen van applicaties.

Leveranciers zijn goed in staat de ontwikkelingen bij hun klanten te schetsen. Op die manier kan een beeld gevormd worden van de klantvraag naar standaarden in het algemeen en de vraag naar specifieke standaarden van de lijst. Dit helpt bij het toetsen van het beeld dat uit het onderzoek naar de aanbestedingen naar voren komt. Op basis van de gesprekken dit jaar is dat een positief beeld (het belang wordt door alle leveranciers onderkend), maar tegelijkertijd wordt de noodzaak steeds groter en voelbaar op verschillende domeinen. De gesprekken met leveranciers geven waardevolle informatie en zijn – vanuit het oogpunt van data triangulatie – een belangrijk middel om te peilen wat er leeft onder onder de afnemers. Wat zijn de toekomstige ‘burning platforms’? Om een breder beeld te krijgen moeten er meer leveranciers (en in ieder geval ook leveranciers van andere overheden dan alleen gemeenten) betrokken worden.

Suggestie

Door gesprekken met meer leveranciers (ook van andere overheden dan gemeenten) kan het beeld van de mate waarin overheden vragen om toepassing van open standaarden aangevuld worden.

Leveranciers maken zorgvuldige inschattingen van wat de komende jaren belangrijke onderwerpen voor hun klanten worden en welke standaarden daarbij horen. Deze informatie kan het Forum Standaardisatie helpen een beeld te vormen van de verwachte toekomstige adoptie van standaarden. Deze ‘marktanalyse’ die ontstaat door met meerdere leveranciers te spreken helpt bij het duiden van het tempo en het niveau van adoptie.

Suggestie

Door gesprekken met leveranciers kan daarnaast een beeld worden geschetst van de onderwerpen die de komende jaren voor overheden belangrijk zullen worden, en daarmee van de behoefte aan en de kansen voor adoptie van open standaarden.

Tot slot valt op dat de leveranciers erg denken in domeinen, interoperabiliteitsvraagstukken, 'stacks' van standaarden en technologieën. Zij denken minder in afzonderlijke standaarden. Naast de bovengenoemde meer 'holistische' aanpak van interoperabiliteitsvraagstukken (meer keten- en netwerkdenken) kan het lonen om de monitor meer langs die lijnen op te zetten. Vorig jaar is er al gestart om voorzieningen te onderzoeken vanuit het oogpunt van de gebruiker, kan hij/zij de voorziening conform een standaard benaderen/gebruiken? Dit is ingevoerd om de discussie te vermijden waarbij verschillende partijen naar elkaar bleven wijzen waar het ging om het invoeren van een standaard. Dit zou verder uitgebreid kunnen worden door meer te kijken naar het gehele ketenvraagstuk, en daarbij de vraag te beantwoorden welke knelpunten er nou nog in de keten aanwezig zijn die met behulp van verdere afspraken op te lossen zijn. Dat levert waarschijnlijk een genuanceerder beeld op dan de ja/nee/gepland/deels status die momenteel gehanteerd wordt, maar feitelijk weinig zegt over wat er speelt en wie daar nou last van heeft.

Suggestie

In de monitor zouden (naast, of in plaats van) afzonderlijke standaarden ook domeinen en/of ketens centraal gesteld kunnen worden. Daarbij kan dan bovendien in kaart gebracht worden welke knelpunten t.a.v. interoperabiliteit er binnen het domein of de keten nog om oplossing vragen.

6. Open standaarden bij aanbestedingen ('pas toe' en 'leg uit')

Een belangrijk beleidsinstrument binnen het open standaardenbeleid is het 'pas toe of leg uit'-principe: overheden moeten bij ICT-aanbestedingen de relevante open standaarden van de lijst toepassen, of verantwoording afleggen in hun jaarverslag als zij deze standaarden niet toepassen, ondanks dat zij relevant zijn.

Dr. mr. M.H. (Mathieu) Paapst (RU Groningen) heeft enkele jaren geleden onderzoek gedaan naar de Europese aanbestedingen door de publieke sector in de eerste helft van 2010⁴⁵. Daarbij is per aanbesteding vastgesteld welke open standaarden van de lijst daarop van toepassing waren en in hoeverre daar daadwerkelijk om werd gevraagd ('pas toe'). Vervolgens is nagegaan in hoeverre overheden in hun jaarverslag ook verantwoording hebben afgelegd, wanneer bij aanbestedingen van de lijst werd afgeweken ('leg uit'). Uit dit onderzoek kwam naar voren dat de overheid het beleid dat vanuit de Rijksoverheid is geformuleerd ten aanzien van het gebruik van open standaarden slechts in beperkte mate uitvoert.

In het kader van het onderzoek Monitor Open standaardenbeleid 2015 is nu voor het vierde achtereenvolgende jaar een soortgelijk onderzoek gedaan. De aanpak en de resultaten daarvan komen aan bod in paragrafen 6.2, 6.3 en 6.4. Vorig jaar is daar een element aan toegevoegd, door een deel van de onderzochte aanbestedingen bij wijze van second opinion door een andere expert te laten beoordelen. Dit element van een second opinion is ook dit jaar weer uitgevoerd. De opbrengst staat beschreven in paragraaf 6.5.

Dit jaar is aan het bovenstaande nog een nieuw element toegevoegd. Met enkele direct betrokkenen bij een aantal aanbestedingen zijn gesprekken gevoerd, om zo meer zicht te krijgen op de aanbestedingspraktijk, op de plaats die open standaarden daarbij innemen, hoe een en ander intern is belegd en om te bezien of het overheidsbeleid op het terrein van de open standaarden enerzijds en aan de andere kant de aanbestedingspraktijk beter op elkaar afgestemd kunnen worden. Dat thema komt terug in paragraaf 6.6.

6.1 Onderzoek van feitelijke aanbestedingen

Dit jaar is, net als in de drie voorafgaande jaren, onderzoek gedaan⁴⁶ naar de aanbestedingen door het Rijk (met inbegrip van de uitvoeringsorganisaties) en de decentrale overheden (voor de periode Q3 en Q4 2014 en Q1 en Q2 2015). Dit jaar is dat uitgevoerd door eerdergenoemde dr. mr. M.H. Paapst (RUG)⁴⁷. Onderzocht zijn aanbestedingen die op tenderned.nl zijn gepubliceerd. Het betreft daardoor voornamelijk Europese aanbestedingen (drempelwaarden voor Europese aanbestedingen: voor de rijksoverheid > € 134.000 en voor decentrale overheden € > 207.000; deze drempelwaarden gelden voor de periode 2014/2015). Aanbestedingen onder deze grenzen (maar groter dan € 50.000) worden weinig op tenderned.nl gepubliceerd en vallen om die reden grotendeels buiten het onderzoek. Verder zijn

---

⁴⁵ Onderdeel van zijn promotieonderzoek naar de aanbestedingspraktijk. De betreffende resultaten zijn gepubliceerd als ICT beleid en aanbestedingspraktijk - 1e tussenrapportage, 15 november 2010.

⁴⁶ Zie Bijlage 4 voor de onderzoeksverantwoording.

⁴⁷ In de vorige twee jaren heeft mr. drs. W.H. (Walter) van Holst (Mitopics) dit onderzoek voor zijn rekening genomen.

detacheringen (waaronder maatwerk-opdrachten) in principe niet onderzocht, omdat 'pas toe of leg uit' daarbij hoogstens op bijzondere wijze kan plaatsvinden (bijvoorbeeld door bepaalde competenties te eisen). Daarnaast is moeilijk te beoordelen of daarbij ICT-producten/-diensten gerealiseerd worden waarop open standaarden van toepassing zijn en in hoeverre die daarbij geëist worden. Een kanttekening hierbij: in de onderzoekspraktijk bleek deze grens niet altijd even duidelijk te trekken.

Voor een goede beoordeling van de aanbestedingen moeten de aanbestedingsdocumenten bestudeerd kunnen worden. In de praktijk van het onderzoek hebben zich in dat verband enkele knelpunten voorgedaan:

- van een deel van de aanbestedingen bleken de documenten bij nader onderzoek niet (meer) beschikbaar via Negometrix of CTM Solution BV. In enkele gevallen is het gelukt om met medewerking van de op TenderNed vermelde contactpersoon bij de aanbestedende partij alsnog over de relevante documenten te kunnen beschikken;
- in een aantal gevallen bleken de beschikbare stukken -na selectie- uit niet veel meer te bestaan dan een aankondiging van een komende aanbesteding;
- een aantal malen bleek sprake van een Raamovereenkomst dan wel een marktconsultatie, met als complicerende factor dat in de stukken vaak te weinig expliciet werd ingegaan op de opdracht om een beoordeling te kunnen maken over relevantie van open standaarden;
- in een enkel geval was bij nadere beschouwing sprake van een niet-openbare aanbesteding;
- een aantal aanbestedingen was voor dit onderzoek minder geschikt omdat sprake was van een aanbesteding op bijvoorbeeld onderhoud en licentiebeheer of van aanschaf van hardware. De competitie blijft in die gevallen beperkt tot een strijd om de laagste winstmarge in plaats van om een 'battle' tussen elkaar beconcurrerende pakketten.

De beoordeling van aanbestedingen heeft plaatsgevonden in drie opeenvolgende tranches: juli tot en met december 2014, januari tot en met maart 2015 en april tot en met juni 2015. Het streven is erop gericht geweest om 50 aanbestedingen te beoordelen: 34 van de Rijksoverheid en 16 van mede-overheden, zoveel als mogelijk gespreid over de tranches. Mede als gevolg van bovenstaande knelpunten is daarvan noodgedwongen afgeweken. Deze knelpunten deden zich voornamelijk voor bij aanbestedingen Rijksoverheid waardoor de spoeling daar uiteindelijk dun werd. Uiteindelijk zijn 48 aanbestedingen beoordeeld en van een kwalificatie voorzien: 25 bij het Rijk (departementen en uitvoeringsorganisaties) en 23 bij decentrale overheden⁴⁸. Het aandeel aanbestedingen Rijksoverheid ligt daarmee overigens wel beduidend hoger dan in de afgelopen jaren, op 52% nu tegen vorig jaar 35% en het jaar daarvoor 33%. De 48 beoordeelde aanbestedingen vormen een goede afspiegeling van de overheids-ICT-aanbestedingen, voor zover die binnen de hiervoor beschreven zoek-kaders vallen.

Voor een goed begrip van het cijfermateriaal nog enkele opmerkingen over de praktijk van ICT-aanbestedingen door overheden:

- veel overheidsorganisaties werken met (ICT-) mantel-overeenkomsten, die voor langere periode van kracht zijn en/of verlengd worden (meestal een aantal jaren). Aanbestedingen

---

⁴⁸ De 'hoofdbeoordelaar' heeft in eerste aanleg de beoogde 50 aanbestedingen van een oordeel voorzien. Naar aanleiding van de discussie die heeft plaatsgevonden in het kader van het second opinion traject zijn twee aanbestedingen alsnog terzijde geschoven als zijnde (bij nader inzien) niet geschikt voor beoordeling.

- binnen de mantel-overeenkomst worden direct bij de mantel-partijen uitgezet en zijn dus niet via aanbestedingskalender.nl te achterhalen;
- de vervangingscyclus van veel bedrijfs-software is 5 tot 8 jaar, wat betekent dat dergelijke applicaties maar eens in de zoveel jaar (opnieuw) worden aanbesteed. Met name bij kleinere overheidsorganisaties waar geen sprake is van enige ‘massa’ van (ICT-) aanbestedingen kan dit betekenen dat men slechts zeer incidenteel van doen heeft met het beleid rond open standaarden;
  - de huidige lijst voor ‘pas toe of leg uit’ bevat relatief veel semantische open standaarden, waaronder een aantal met een zeer specifiek toepassingsgebied. Dergelijke standaarden blijken in de praktijk vaker relevant voor maatwerk-oplossingen dan voor standaardsoftware-pakketten. Zoals gezegd valt juist een deel van de maatwerk-opdrachten buiten het onderzoek (detacheringen, mantel-overeenkomsten).

De variatie in de aard van de ICT-producten en -diensten die werden aanbesteed, is net als vorig jaar groot. Enkele willekeurige voorbeelden van aanbestedingen die zijn beoordeeld:

- een systeem voor het beheer van civiele dienstauto’s (Rijk);
- voorzien in de totaal-behoefte van printen, scannen en kopiëren (agentschap / Rijk);
- beheer (registratie en afhandeling) van meldingen m.b.t. de openbare ruimte (gemeente);
- een systeem van automatische nummerplaat-herkenning (uitvoeringsorganisatie / Rijk);
- software ter ondersteuning van facilitaire dienstverlening (gemeente);
- vervanging verouderd personeelsregistratiesysteem door een eigentijds E-HRM systeem (veiligheidsregio / gemeenten);
- geïntegreerd en volledig geautomatiseerd belastingsysteem (gemeente);
- aanschaf van een Dynamisch Reizigers InformatieSysteem (provincie);
- een geïntegreerde Jail Management oplossing realiseren (uitvoeringsorganisatie / Rijk).

Toetsingskader

Het onderzoek is gebaseerd op de gepubliceerde, openbare informatie over de aanbestedingen. Dit sluit aan bij de transparantie die ten grondslag ligt aan het open standaardenbeleid, bovendien is dat de informatie waarop de aanbidders zich (in elk geval in eerste instantie) hebben moeten baseren. Dat impliceert dat informatie uit de Nota van Inlichtingen ook niet heeft meegewogen bij het opmaken van de beoordeling. Later in dit hoofdstuk wordt inzichtelijk wat een en ander voor het oordeel zou betekenen als die informatie wel zou zijn meegewogen. Daarnaast is onderzocht op welke wijze de verantwoording ('leg uit') over 2014 heeft plaatsgevonden.

Het onderzoek toetst op basis van deze openbare documenten in hoeverre de aanbestedingen voldoen aan het 'pas toe of leg uit'-beginsel, zoals dat (voor de Rijksoverheid) is vastgelegd in de Instructie Rijksdienst. Andere (beleids)overwegingen en argumenten, die mogelijk een rol hebben gespeeld bij de aanbestedingen, vallen buiten de scope van dit onderzoek.

Er is voor een aanbesteding sprake van een 'relevante open standaard', als het betreffende ICT-product of -dienst valt binnen het functionele toepassingsgebied van die standaard, en als de aanbestedende organisatie bovendien valt binnen het organisatorische werkingsgebied van de standaard. Voor één aanbesteding kunnen uiteraard meerdere open standaarden relevant zijn.

Of een standaard van toepassing is, hangt dus uitsluitend af van het functioneel toepassingsgebied en het organisatorisch werkingsgebied. Wanneer de aanbestedende organisatie besluit om niet te vragen om één of meer open standaarden die wél van toepassing zijn, dan moet dit worden vastgelegd in de administratie en moet hierover bovendien verantwoording afgelegd worden in het jaarverslag. Afwijkingen zijn overigens alleen mogelijk bij redenen van bijzonder gewicht.

Het toepassen van een open standaard vereist, dat bij de aanbesteding expliciet gevraagd wordt om deze standaard. In plaats van expliciet om de relevante open standaard(en) te vragen, wordt soms alleen in algemene zin verwezen naar de lijst voor 'pas toe of leg uit'. De aanbieder krijgt daarmee de verantwoordelijkheid voor het correct toepassen ervan. In de praktijk levert dat echter niet het beoogde (beleids)effect, omdat de aanbiedingen alleen te beoordelen zijn op het correct toepassen van de lijst als (a) de aanbesteder zelf weet welke open standaarden van toepassing zijn, en (b) hierom ook expliciet gevraagd heeft. Het beoogde (beleids)effect is er dus alleen indien één of meer aanbieders (toch) de relevante open standaard(en) toepassen.

6.2 'Pas toe of leg uit' bij feitelijke aanbestedingen in 2014

Pas toe

In totaal had in de eerdergenoemde 48 aanbestedingen om 210 open standaarden gevraagd moeten worden, feitelijk werd er echter 90 keer om een open standaard gevraagd - dat is dus 43% daarvan (zie tabel 11). Over de jaren 2012 en 2013 lagen de vergelijkbare percentages beduidend lager, op respectievelijk 30% en 25%.

Bij 10 van de 48 aanbestedingen (21%; vorig jaar 14%) werd om alle relevante open standaarden gevraagd, dat is 'pas toe' in strikte zin: 2 aanbestedingen door een ministerie, 3 door uitvoeringsorganisaties die behoren tot het domein van een van de ministeries, 2 door provincies, 1 door een waterschap en 2 door gemeenten, samenwerkend in regionale verbanden. Daarnaast werd bij 24 aanbestedingen (50%; vorig jaar 27%) gevraagd om een deel van de voor die aanbesteding relevante standaarden. Bij de resterende 14 aanbestedingen (29%; vorig jaar 59%) - waarbij één of meer open standaarden relevant waren - werd om geen enkele open standaard gevraagd.

In de aanbestedingspraktijk in 2014 blijkt 'pas toe' sterk verbeterd ten opzichte van de metingen in de voorgaande jaren. Het percentage aanbestedingen waarbij om alle relevante standaarden is gevraagd, is verder gestegen van 9% (2012) naar 14% (2013) naar 21% dit jaar. En het aantal aanbestedingen waarbij niet om relevante standaarden is gevraagd terwijl dat wel had moeten dalen van 59% vorig jaar naar 29% dit jaar. Met name in die categorie is sprake van een forse verbetering. In de periode waarover achtereenvolgende monitors zijn uitgevoerd (2011-2013) heeft dit percentage altijd stabiel net onder de 60% gelegen. De hier gesignaleerde verbeteringen doen zich over de volle breedte voor, bij elk van de bij het onderzoek betrokken overheden.

De verschillen in scores in tabel 11 tussen Rijk en decentrale overheden zijn klein. Het aandeel aanbestedingen waarbij om alle relevante standaarden werd gevraagd ligt bij het Rijk op 20% en bij decentrale overheden op 22%. Ook bij de twee andere hoofdcategorieën zijn de verschillen klein: 52% tegen 48% bij de categorie 'deel van de relevante open standaarden gevraagd' en

28% tegen 30% bij de categorie waarin de varianten zijn ondergebracht op 'geen enkele relevante standaard gevraagd'. Wat verder opvalt in vergelijking met de vorige meting is dat nu twee aanbestedingen het predicaat 'strijdig met open standaarden beleid' hebben gekregen.

Tabel 11: 'Pas toe' en 'leg uit' bij feitelijke aanbestedingen 2014/2015

(Bron: onderzoek feitelijke aanbestedingen juli 2014 t/m juni 2015, uitgevoerd zomer 2015)

	Ministeries + Uitvoerings- organisaties		Gemeenten + Provincies + Waterschappen		Totaal 2014 / 2015		Totaal 2013	
	totaal	in %	totaal	in %	totaal	in %	totaal	in %
aanbestedingen waarbij OS relevant	25	100 %	23	100 %	48	100 %	51	100 %
* alle relevante OSn gevraagd	5	(20 %)	5	(22 %)	10	(21 %)	7	(14 %)
* niet alle OSn gevraagd => Leg Uit vereist	20	(80 %)	18	(78 %)	38	(79 %)	44	(86 %)
- cruciale OSn wel gevraagd	5		6		11		4	
- Leg Uit in jaarverslag beslist vereist	15		12		27	(100 %)	40	100 %
- idem, maar beperkt tot Q3+Q4 2014 ⁴⁹	7	(100 %)	4	(100 %)	11	(100 %)		
- concrete verantwoording in jaarverslag	0	(0 %)	0	(0 %)	0	(0 %)	2	5 %
- beperkte verantwoording in jaarverslag	4	(57 %)	0	(0 %)	4	(36 %)	1	3 %
- geen Leg Uit in jaarverslag	3	(43 %)	4	(100 %)	7	(64 %)	37	92 %
totaal aantal relevante OSn	101	100 %	109	100 %	210	100%	192	100%
* aantal evident relevante OSn	22	21 %	23	21 %	45	21 %	174	91%
totaal aantal gevraagde relevante OSn	44	43 %	46	42 %	90	43 %	48	25 %
<u>alle relevante OSn gevraagd</u>	5	20 %	5	22 %	10	21 %	7	14 %
<u>deel van relevante OSn gevraagd</u>	13	52 %	11	48 %	24	50 %	14	27 %
* cruciale OSn gevraagd	5	(20 %)	6	(26 %)	11	(23 %)	4	8 %
* OSn gevraagd, maar cruciale niet	8	(32 %)	5	(22 %)	13	(27 %)	10	20 %
<u>geen relevante OSn gevraagd</u>	7	28 %	7	30 %	14	29 %	30	59 %
* alleen architectuur-kaders	0	(0 %)	0	(0 %)	0	(0 %)	7	14 %
* algemene aandacht aan OSn-beleid	2	(8 %)	1	(4 %)	3	(6 %)	8	16 %
* geen aandacht voor OSn-beleid	4	(16 %)	5	(22 %)	9	(19 %)	15	29 %
* strijdig met OSn-beleid	1	(4 %)	1	(4 %)	2	(4 %)	0	0 %
totaal	25	100 %	23	100 %	48	100%	51	100%

NB: het groen gemarkeerde blok betreft aantallen *standaarden*, de rest van de tabel betreft aantallen *aanbestedingen*

De positieve ontwikkeling van het aantal aanbestedingen waarbij om alle of tenminste om alle cruciale standaarden is gevraagd, roept wellicht de vraag op of deze cijfers beïnvloed zijn door het wisselen van 'hoofdbeoordelaar'. Dat lijkt niet het geval, om drie redenen:

⁴⁹ Een controle op toepassing van het leg-uit principe heeft alleen kunnen plaatsvinden over de aanbestedingen uit 2014, waarover verantwoording had moeten worden afgelegd in het Jaarverslag 2014. Een aanbesteding van de Tweede Kamer is buiten de beschouwing gelaten.

- dit jaar is bij de aanbestedingen om twee keer zoveel open standaarden gevraagd (en daarop heeft de beoordelaar geen invloed);
- de nieuwe beoordelaar heeft iets meer open standaarden relevant geacht (en dus niet: minder); dat is niet onlogisch aangezien er nieuwe standaarden bijgekomen zijn;
- weliswaar is van beoordelaar gewisseld, maar voor de second opinion is (bewust) dezelfde expert gevraagd; en (na enige discussie) waren hoofdbeoordelaar en expert het eens over de besproken aanbestedingen – evenals vorig jaar.

Uit het horizontaal met groen gemarkeerde blok valt tot slot nog op dat het aandeel te bevragen standaarden dat wordt beschouwd als evident relevant fundamenteel lager ligt dan bij de vorige meting(en). Dat geeft te denken als het gaat om de interpretatie van dit begrip (zie ook paragraaf 6.4, over de uitkomst van de second opinion).

Bij het interpreteren van bovenstaande tabel kan nog worden aangetekend dat niet alle overheidsorganisaties regelmatig te maken hebben met een aanbesteding van ICT-diensten of -producten. Uitgaande van het bruto aantal gevonden aanbestedingen (voor 2014) doet een gemiddelde gemeente (indicatief) eens in de 2 jaar een dergelijke aanbesteding en een provincie en waterschap één keer per jaar. Bij het Rijk (inclusief uitvoeringsorganisaties) ligt deze frequentie wat hoger. Het is dus vooral voor die laatstgenoemde partijen de moeite waard en uitvoerbaar om het open standaardenbeleid binnen de organisaties goed op orde te hebben.

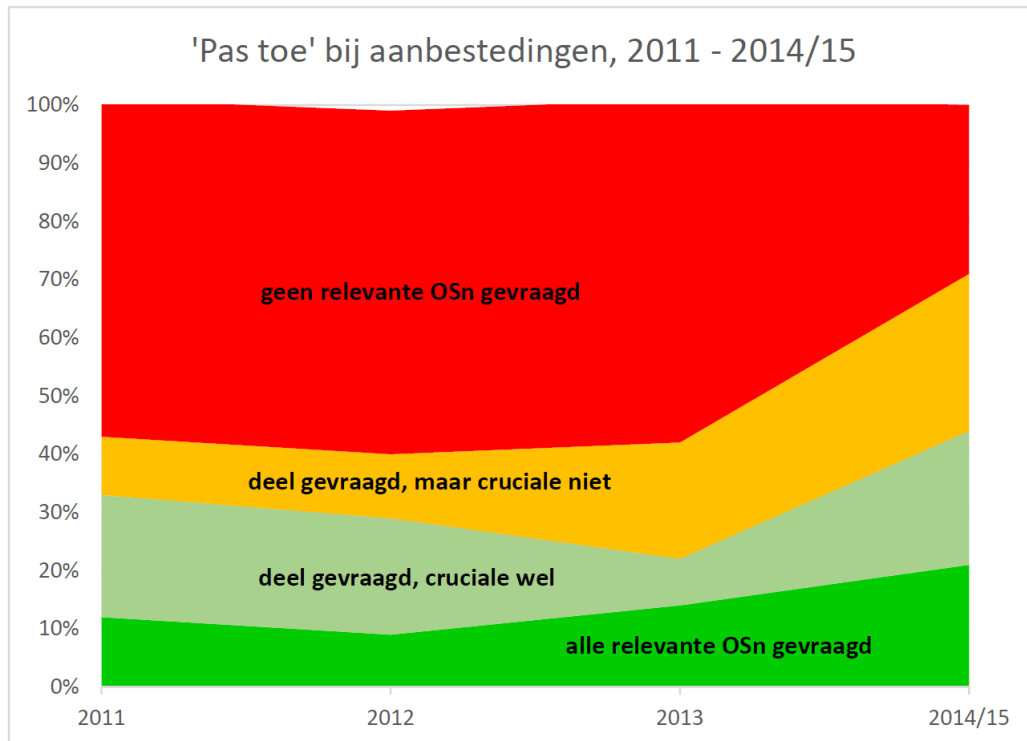
De aanbestedingen zijn nader beoordeeld op de mate waarin zij voldoen aan het open standaardenbeleid. Daarbij is een verdere nuancering aangebracht op het onderscheid: alle relevante standaarden gevraagd, een deel gevraagd en in het geheel niet gevraagd. Enerzijds kan nog een onderscheid worden gemaakt tussen de voor een bepaalde aanbesteding cruciale open standaarden en eventuele andere relevante open standaarden. Anderzijds kan bij de aanbesteding ook op andere, bijvoorbeeld meer algemene wijze aandacht besteed zijn aan open standaarden. Dit heeft geleid tot een indeling van de mate waarin aanbestedingen voldoen aan het open standaardenbeleid in zeven categorieën:

- er is om alle relevante open standaarden gevraagd (21%),
- er is om een deel van de relevante open standaarden gevraagd, onderverdeeld in:
  - er is om de cruciale open standaarden gevraagd (23%),
  - er is om open standaarden gevraagd, maar om de cruciale niet (27%),
- er zijn geen relevante open standaarden gevraagd, onder te verdelen in:
  - er wordt alleen verwezen naar architectuur-kaders (0%),
  - er wordt in algemene zin aandacht besteed aan open standaardenbeleid (6%),
  - er is geen aandacht voor open standaardenbeleid (19%),
  - de aanbesteding is strijdig met het open standaardenbeleid (4%).

Vergeleken met vorig jaar is de mate waarin de onderzochte aanbestedingen voldoen aan het open standaardenbeleid beduidend verbeterd. Het aandeel van de hoogst gewaarde categorie (alle relevante standaarden gevraagd) is opgelopen (21% tegen 14% vorig jaar) en het aandeel van de vier laagst gewaardeerde categorieën (in de tabel samengebracht in de hoofdcategorie ‘geen relevante open standaarden gevraagd’) is teruggelopen van 59% naar 29%. Die terugloop doet zich bij elke daaronder vallende subcategorie voor, met als uitzondering de laatste (strijdigheid met open standaardenbeleid).

Dit jaar werd aanmerkelijk vaker gevraagd om alle relevante of tenminste om de cruciale open standaarden. De afgelopen vier jaren is het aantal aanbestedingen waarbij in het geheel niet om open standaarden werd gevraagd afgenomen van 58% bij aanbestedingen uit 2011 tot 29% bij de aanbestedingen uit de periode juli 2014 – juni 2015. Ten opzichte van aanbestedingen uit 2012 stijgt het aantal aanbestedingen waarin om alle relevante open standaarden is gevraagd, en ten opzichte van aanbestedingen uit 2013 stijgt ook het aantal aanbestedingen waarbij tenminste om de cruciale open standaarden is gevraagd.

Net als in de vorige monitor brengen we ook nu weer enkele goede voorbeelden van aanbestedingen die in lijn zijn met het open standaardenbeleid voor het voetlicht.

Provincie Noord-Brabant: doel van de aanbesteding is het integraal ondersteunen van het relatie-management binnen de Provincie met de implementatie van een daarvoor geschikt Customer Relationship Management (CRM) pakket. De focus moet liggen op het in beeld brengen en organiseren van relatienetwerken waarin de Provincie samenwerkt met verschillende partners. De relevante standaarden (IPv4/6, ISO 27001/2, TLS, SAML, PDF en ODF) zijn op IPv4/6 na alle gevraagd maar zonder die standaard is het project niet mogelijk.

Dienst Uitvoering Onderwijs: de aanbestedende dienst wil een leverancier contracteren die voorziet in de gehele print-, scan- en kopieerbehoefte van de dienst (volledig ontzorgd). Deze behoefte omvat het leveren van 90 multifunctionele printers (MFP's) en optioneel twee hoogvolume printers die geschikt zijn voor production printing (HVP's). IPv4/6 en PDF zijn relevant en cruciaal en ook beide gevraagd. Aanvullend is gevraagd naar JPEG en TLS (beoordeeld als zijnde niet-relevant).

Dienst Justitiële Inrichtingen: de opdracht betreft de realisatie van een geïntegreerde Jail Management Oplossing voor ondersteuning van de primaire DJI-processen. Daarboven heeft DJI besloten de huidige informatiearchitectuur te verbeteren. Een van de kernpunten van deze nieuwe informatiearchitectuur is dat de automatisering per vestiging verschuift naar een landelijke voorziening. De relevante standaarden (TLS, ISO 27001/2, ODF, PDF, SAML) zijn bevraagd.

Belastingdienst: ICT-werkplekken dienen de medewerkers te faciliteren in haar / zijn werkzaamheden. De werkplek is door middel van virtualisatie technieken een onafhankelijk onderdeel binnen de ICT-omgeving van de Belastingdienst geworden. De Belastingdienst wil de komende jaren een vervangingscyclus realiseren van de fysieke werkplek waarbinnen op regelmatige basis vervanging plaatsvindt (in plaats van ad hoc). De opdracht betreft de levering van ICT werkplekken en diensten. Naar de enige relevant geacht standaard (IPv4/6) is gevraagd.

'Pas toe' per open standaard

Voor de mate waarin om een open standaard wordt gevraagd (wanneer die voor de aanbesteding relevant is) biedt tabel 11 al een eerste indicatie. Van de relevant geachte standaarden is om 43% in het traject van de aanbesteding daadwerkelijk gevraagd. Dat is een flinke verbetering ten opzichte van het jaar daarvoor (toen 25%).

Deze stijging laat zich ook vertalen naar een hogere score voor 'Pas toe' per afzonderlijke standaard. Bij vrijwel alle standaarden is de mate waarin om een relevante standaard werd gevraagd verbeterd ten opzichte van de vorige meting. Uitzonderingen daarop zijn StUF en PDF, waarbij wel moet worden aangetekend dat die vorig jaar de hoogste percentages lieten zien èn dat de percentages van die beide standaarden ook nu weer ruim bovengemiddeld zijn (met respectievelijk 67% en 62%). Zie tabel 12.

Tabel 12: 'Pas toe' bij feitelijke aanbestedingen in 2014, per standaard

(Bron: onderzoek feitelijke aanbestedingen juli 2014 t/m juni 2015, uitgevoerd zomer 2015)

	4 x	5 x	12 x	Ministeries + Uitvoerings- organisaties	Gemeenten + Provincies + Waterschappen	Totaal 2014/2015	Totaal 2013
							
	≥ 75 %	25-75 %	< 25 %				
aantal aanbestedingen: n =	25	23	48	51			
	relevant	comply: gevraagd in % van relevant	relevant	comply: gevraagd in % van relevant	relevant	comply: gevraagd in % van relevant	comply: gevraagd in % van relevant
Sinds 2008 op de lijst:							
NEN-ISO\IEC 27001:2005nl	12	75 %	8	63 %	20	70 %	26 %
NEN-ISO\IEC 27002:2007nl	10	80 %	8	63 %	18	72 %	21 %
PNG + JPEG	1	0 %			1	0 %	0 %
PDF ^{**)}	11	64 %	15	60 %	26	62 %	63 %
StUF	3	0 %	6	100 %	9	67 %	100 %
Sinds 2009 op de lijst:							
SETU			1	0 %	1	0 %	
SAML	9	56 %	9	22 %	18	39 %	20 %
Sinds 2010 op de lijst:							
XBRL v2.1	1	100 %			1	100 %	
E-portfolio			2	0 %	2	0 %	0 %
Aquo Standaard							0 %
IPv6 en IPv4	17	35 %	20	25 %	37	32 %	15 %
OAI-PMH	1	100 %			1	100 %	
Sinds 2011 op de lijst:							
NL LOM							
Webrichtlijnen ^{*)}	4	50 %	4	75 %	8	63 %	29 %
OWMS							
IFC							
STOSAG							
Sinds 2012 op de lijst:							
DNSSEC			1	0 %	1	0 %	0 %
DKIM							0 %
ODF 1.2	9	11 %	12	25 %	21	19 %	12 %
NTA 9040							
Sinds 2013 op de lijst:							
ebMS/WUS/Digikoppeling	4	25 %	6	67 %	10	50 %	36 %
BWB	1	0 %			1	0 %	100 %
ECLI	1	0 %			1	0 %	100 %
EMN_NL							0 %
JCDR							100 %
e-Factureren							0 %
Sinds 2014 op de lijst: ^{***)}							
WDO Datamodel							
TLS	15	27 %	16	19 %	31	23 %	
Geo-standaarden			1	100 %	1	100 %	0 %
SIKB 0101							
Visi							
Totaal	101	44 %	109	42 %	210	43 %	25 %

^{*)} Webrichtlijnen zijn dit jaar, net als vorig jaar, alleen relevant beoordeeld voor externe webapplicaties.

^{**)} Bij de beoordelingen is geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende PDF-varianten. Zie ook paragraaf 6.5.

^{***)} CMIS is halverwege de periode (december 2014) op de lijst geplaatst, en daarom buiten de beoordelingen gelaten.

Op basis van tabel 12 kunnen naast de twee al genoemde standaarden nog andere standaarden worden aangewezen die een bovengemiddeld percentage van uitvragen laten zien: Webrichtlijnen, NEN-ISO 27001/27002, Digikoppeling en met een wat minder gewicht: XBRL, OAI-PMH en de Geo-standaarden. Deze drie scoren 100% (maar wel met een uitvraag frequentie van 1 keer). Een viertal andere standaarden met een behoorlijk gewicht scoren beneden-gemiddeld: SAML, IPv4/6, ODF en TLS. Voor de eerste drie kan een vergelijking worden gemaakt met de vorige monitor. Dan blijkt dat ook bij deze drie standaarden sprake is een duidelijke stijging van het percentage uitgevraagd.

Leg uit

Bij 10 aanbestedingen is om alle relevante standaarden gevraagd. Bij de andere 38 aanbestedingen had dus in het jaarverslag verantwoording afgelegd moeten worden ('Leg uit') voor het niet toepassen van de betreffende relevante standaard(en). Bij 11 daarvan is wèl om de (voor die aanbesteding) cruciale relevante open standaarden gevraagd, en is alleen niet gevraagd om enkele minder cruciale open standaarden.

Voor de resterende 27 aanbestedingen (door 20 overheidsorganisaties) is 'Leg uit' zonder twijfel vereist, omdat hierbij niet gevraagd werd om één of meer cruciale open standaarden (13 aanbestedingen) of om geen enkele relevante standaard gevraagd is (14 aanbestedingen).

Van deze 27 aanbestedingen bestaat bij 11 aanbestedingen (door 8 overheidsorganisaties, waarvan 4 ministeries) de mogelijkheid om aan de hand van de Jaarverslagen 2014 te controleren of 'leg-uit' is toegepast. Voor de resterende 16 aanbestedingen kan dat pas na het verschijnen van de jaarverslagen over 2015.

Van 'Leg uit' was in de jaarverslagen van de 8 overheidsorganisaties echter geen sprake, in die zin dat in geen van de jaarverslagen een concrete aanbesteding wordt genoemd uit het voorliggende onderzoek waarbij van de lijst voor 'pas toe of leg uit' werd afgeweken.

Bij de decentrale overheden is in de jaarverslagen geen enkele verwijzing naar het onderliggende beleid teruggevonden. Wel is bij één van de gemeenten aangetroffen dat op basis van een steekproef wordt getoetst of wordt voldaan aan de eisen van wetgeving van hogere overheden. De vraag spitst zich echter toe op het volgende: zijn de inkopen die een Europese aanbestedingsprocedure moeten doorlopen ook Europees aanbesteed? Over toepassing van open standaarden wordt in het geheel niet gesproken.

Bij de departementen ligt dat wat genuanceerder. Er is naar de jaarverslagen van alle 11 departementen (en W&R) gekeken, hoewel strikt genomen alleen de volgende departementen onderwerp van onderzoek zijn: Financiën (lees: de Belastingdienst), Defensie, Infrastructuur en Milieu (lees: Rijkswaterstaat) en Economische Zaken⁵⁰. Van deze vier departementen zijn namelijk aanbestedingen beoordeeld uit Q3+Q4 2014, met een beoordeling die noodzaakt tot 'leg uit'. In onderstaand schema zijn deze vier ministeries aangegeven met een oranje kleur.

Het overall-beeld is als volgt:

---

⁵⁰ De Tweede Kamer der Staten Generaal zou ook in dit rijtje thuis horen vanwege een eigen aanbesteding, ware het niet dat het regime van pas-toe-of-leg-uit niet van toepassing is op de Hoge Colleges van Staat.

- zes ministeries hebben een verantwoording opgenomen in het jaarverslag 2014;
- het ministerie van BZK heeft niet alleen een alinea over 'pas toe of leg uit' opgenomen, maar meldt bovendien dat zij (conform de Instructie Rijksdienst) een lijst bijhoudt van afwijkingen van de lijst; daarnaast verwijst BZK naar het overzicht dat Logius jaarlijks publiceert met afwijkingen van de lijst voor 'pas toe of leg uit';
- vier ministeries (en W&R) vermelden niets over open standaarden;
- één ministerie gaat niet in op het gebruik van de 'pas tot of leg uit'-lijst van het Forum maar gaat in algemene termen wel in op het onderliggende beleid.

In een aantal gevallen is sprake van een verklaring, dat niet was afgeweken van de Instructie Rijksdienst, en blijft daartoe ook beperkt. Enkele ministeries gaan verder en zijn in algemene bewoordingen ingegaan op het open standaardenbeleid en de wijze waarop zij daar invulling aan geven. In onderstaand overzicht zijn de bevindingen samengebracht.

Ministerie	Uitvoering 'leg uit'
AZ	Geen
BZK	<p>Afwijkingen instructie rijksdienst bij aanschaf ICT diensten of ICT producten</p> <p>BZK heeft in 2014 gehandeld conform de «Instructie rijksdienst bij aanschaf ICT-diensten of ICT-producten». BZK hanteert een «pas toe of leg uit»-lijst waar afwijkingen van de open standaarden worden gemeld. Er is sprake van een afwijking bij de tooling voor de dienstverleningssystemen van P-Direkt. Doordat de dienstverlening draait op gesloten systemen, kan de tooling niet op basis van open standaarden worden geselecteerd. Logius past relevante open standaarden zoveel mogelijk toe in haar overheidsbrede ICT-producten en -diensten en in haar bedrijfsvoering. In een zeer beperkt aantal gevallen zijn relevante open standaarden nog niet of niet volledig toegepast. Jaarlijks publiceert Logius een overzicht met voorziene afwijkingen op de toepassing van open standaarden in haar ICT-producten en -diensten en in haar bedrijfsvoering (www.logius.nl/over-logius/jaaroverzichten).</p> <p>(Bron: 4 Bedrijfsvoeringsparagraaf, onder 3).</p>
BUZA	Geen
DEF	Geen
EZ	<p>Geen</p> <p>Wel (beleidsmatige) aandacht voor Digitale dienstverlening (eOverheid)</p> <p>Een aantal digitale voorzieningen vormt een samenhangende «digitale overheid voor bedrijven»: een informatieportaal (ondernemersplein.nl), een inlogvoorziening (eHerkenning/eID), een Berichtenbox en standaarden voor informatie-uitwisseling (zoals Standard Business Reporting en e-factoreren). In 2014 is de Digicommissaris ingesteld, die voor de hele overheid stuurt op onderlinge samenhang en een breed gebruik van de digitale infra-structuur en met een arrangement komt om de financiering van de generieke digitale infrastructuur duurzaam te borgen.</p> <p>(Bron: 1.3.2. Beleidsartikelen, onder 13).</p>
FIN	<p>ICT-voorwaarden voor open standaarden (KD)</p> <p>Voldaan is aan de verplichting van artikel 3, eerste lid van de Instructie rijksdienst bij aanschaf ICT-diensten of ICT-producten.</p> <p>(Bron: 6 Bedrijfsvoeringsparagraaf, onder 5).</p>
IM	<p>Aanbestedingsregels</p> <p>Bij lenM is voorgeschreven dat in uitzonderingsgevallen gemotiveerd kan worden afgeweken van de aanbestedingsregels met toestemming van de verantwoordelijke Directeur-Generaal. In sommige gevallen kan naleving van de (Europese) aanbestedingsregels tot bijzonder inefficiënte en ineffectieve uitkomsten leiden.</p> <p>(Bron: 6 Bedrijfsvoeringsparagraaf, onder B).</p> <p>Open standaarden</p> <p>lenM heeft de open standaarden van de «pas toe of leg uit»-lijst toegepast voor zover dat mogelijk is. Soms is het nodig om af te wijken om aan te kunnen sluiten op bestaande systemen. Waar afgeweken wordt is dat vastgelegd in de administratie.</p> <p>(Bron: 6 Bedrijfsvoeringsparagraaf, onder D).</p>
OCW	<p>Open standaarden</p> <p>Het ministerie wijkt in haar eigen bedrijfsvoering niet af van artikel 3, eerste lid van de Instructie rijksdienst bij aanschaf ICT-diensten of ICT-producten. Onderwijsinstellingen zijn zelf primair verantwoordelijk voor de inkoop</p>

	<p>van software. Welke afwegingen gemaakt worden, is aan de onderwijsinstelling zelf. Het principe «pas-toe-of-leg-uit» voor open standaarden is opgenomen in de subsidievoorwaarden voor (ICT-)projecten en is verplicht gesteld voor de gegevensuitwisseling tussen het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (waaronder ook de Dienst Uitvoering Onderwijs en de Inspectie van het Onderwijs) en de onderwijsinstellingen. Indien de keuze van de onderwijsinstelling voor software wordt betwist, dan kan dat via de medezeggenschapsraad van de onderwijsinstelling, de Consumentenautoriteit of de Europese Commissie aanhangig gemaakt worden. Hoewel het «pas-toe-of-leg-uit»-beleid ook van toepassing is op onderwijsinstellingen, zijn geen aanvullende afspraken gemaakt over de verankering van «pas-toe-of-leg-uit» in hun inkoopbeleid.</p> <p>OCW bevordert het gebruik van open standaarden door scholen. Samen met sectorraden, Kennisnet en SURF en leveranciers maakt OCW afspraken over gebruik van standaarden. Dit gebeurt binnen de Standaardisatieraad, een organisatie die binnen het onderwijsdomein een vergelijkbare rol speelt als het Forum Standaardisatie voor landelijke standaarden. OCW laat periodiek een monitor uitvoeren om het gebruik van standaarden door scholen en leveranciers te monitoren. Op basis van deze monitor wordt in overleg met de sectorraden beslist of extra maatregelen nodig zijn, bijvoorbeeld door extra communicatie. Bovenstaande is per brief met de Tweede Kamer gedeeld.</p> <p><i>(Bron: Bedrijfsvoeringsparagraaf, onder 4.)</i></p>
SZW	<p>Open standaarden</p> <p>ICT-producten en -diensten van boven de € 50.000 dienen in het inkoop- en aanbestedingsproces te voldoen aan de open standaardnorm. Hierbij is het pas-toe-of-leg-uit-principe van toepassing. In 2014 heeft SZW geen aanleiding gehad om af te wijken van de lijst met verplichte open standaarden. Er is conform de norm gehandeld.</p> <p><i>(Bron: 6 Bedrijfsvoeringsparagraaf, onder 3.)</i></p>
VJ ⁵¹	Geen
VWS	<p>Open standaarden</p> <p>Er is niet afgeweken van de in de bijlage van de Instructie rijksdienst bij aanschaf ICT-diensten of ICT-producten, bij artikel 3 lid 1 genoemde uitgangspunten.</p> <p><i>(Bron Bedrijfsvoeringsparagraaf).</i></p>
WR	Geen

De aanscherping van de regels met betrekking tot 'leg uit' hebben er dus nog niet toe geleid, dat de verplichting wijd verspreid wordt toegepast om in jaarverslagen over specifieke aanbestedingen (en daarvoor relevante open standaarden) te verantwoorden waarom daar niet om is gevraagd. Uit het onderzoek van feitelijke aanbestedingen in 2014 blijkt dat tenminste 20 overheidsorganisaties één of meer cruciale relevante open standaarden niet hebben gevraagd en daar vervolgens evenmin het 'leg uit' principe op hebben toegepast. Tegelijkertijd mag worden geconstateerd dat bij enkele departementen meer dan voorheen wordt ingegaan op het onderliggende beleid.

De bevindingen rond het toepassen van het 'Leg uit' principe is in 2014 min of meer gelijk aan de voorgaande jaren 2013, 2012 en 2011, met de nuancering zoals hierboven beschreven. En overigens ook aan 2010. Door de RUG is destijds nagegaan in hoeverre door overheden verantwoording is afgelegd voor het niet toepassen van open standaarden bij de onderzochte aanbestedingen uit de eerste helft van 2010. In dat onderzoek werd in geen enkel jaarverslag een verantwoording voor het niet toepassen van relevante standaarden gevonden.

6.3 Welke open standaarden waren relevant bij feitelijke aanbestedingen

In het onderzoek van feitelijke aanbestedingen is van elke aanbesteding vastgesteld welke open standaard(en) van de 'pas-toe-of-leg-uit'-lijst daarvoor relevant was. Dat levert ook interessante informatie op vanuit het perspectief van de adoptie van standaarden. In Tabel 13 is

⁵¹ Dit departement had vorig jaar nog wel een expliciete verwijzing naar de Rijksinstructie en het gevoerde open standaardenbeleid in het Jaarverslag 2013.

weergegeven hoe vaak elk van de standaarden van de lijst relevant is gebleken bij een aanbesteding. Van de 35 standaarden⁵² op de lijst voor 'pas toe of leg uit' waren evenals vorig jaar 21 standaarden relevant, de andere 14 waren dus voor geen van de 48 onderzochte aanbestedingen in 2014 relevant.

Net als in 2013 was ook dit jaar IPv6/IPv4 het vaakst relevant voor aanbestedingen (bij maar liefst 77% van de aanbestedingen), dit keer op de voet gevolgd door relatieve nieuwkomer TLS (bij 65% van de aanbestedingen). Andere standaarden die bij 15 of meer van de 48 onderzochte aanbestedingen relevant waren, zijn: PDF (bij 54% van de aanbestedingen), SAML (bij 38%), NEN-ISO\IEC 27001/27002 (bij 42% respectievelijk 38% van de aanbestedingen) en ODF 1.2 (bij 44% van de aanbestedingen).

Aan de andere kant: van de 21 standaarden die in het kader van de beoordeling van aanbestedingen relevant werden geacht, zijn er dit jaar maar liefst 11 slechts incidenteel als relevant aangemerkt:

- E-portfolio twee keer, en
- PNG, JPEG, SETU, XBRL, OAI-PMH, Geo-standaarden, DNSSEC, BWB, ECLI en NTA 9040 slechts één keer.

In die zin vormt een groep van 10 standaarden in de optiek van de beoordelaar de kern van de lijst voor 'pas toe of leg uit' als het gaat om de relevantie van open standaarden.

In vergelijking met de vorige uitvoering van de monitor is een aantal standaarden uit beeld verdwenen maar zijn er ook een paar dit jaar wel genoemd als relevant (vorig jaar niet). De meest opvallende is DKIM omdat die vorig jaar bij 10 van de (toen 51) beoordeelde aanbestedingen relevant werd geacht en dit jaar bij geen enkele. TLS is eerder al genoemd als zeer prominent aanwezige nieuwkomer (aangemeld voor de lijst voor 'pas toe of leg uit' in oktober 2013; datum van besluit onbekend). De andere verschillen met de monitor van vorig jaar bevinden zich in de marge en betreffen standaarden die een of maximaal twee keer als relevant zijn aangemerkt:

- dit jaar wel genoemd, vorig jaar niet: SETU, XBRL, OAI-PMH en NTA 9040;
- dit jaar niet genoemd, vorig jaar wel: Aquo-standaard, JCDR en E-factureren.

In vergelijking met de vorige monitor valt op dat sprake is van een verschuiving in de mate waarin standaarden als relevant zijn aangemerkt voor de onderzochte aanbestedingen. Als we als criterium een verschuiving van minimaal 10% aanhouden valt het volgende op:

- vaker benoemd als relevant: PDF (+ 16 %), SAML (+ 28%) en IPv4/6 (+ 26 %);
- minder vaak benoemd als relevant: webrichtlijnen (- 12 %), PNG en JPEG (beide -10%), Geo-standaarden (- 12 %), DNSSEC (- 18 %) en DKIM (- 20 %).

Voor de feitelijke adoptie is uiteraard niet alleen van belang hoe vaak de standaard relevant bleek te zijn, maar vooral hoe vaak er daadwerkelijk om is gevraagd. Zoals al is gebleken in paragraaf 6.2 is er in aanbestedingen dit keer beduidend meer dan bij de vorige meting om de relevante standaarden gevraagd: ruim 2 op de 5 standaarden (43%; vorig jaar 25%) die relevant zijn bij een aanbesteding wordt daadwerkelijk gevraagd. In tabel 13 is berekend wat de mate van bevragen was voor de afzonderlijke standaarden (in % van het aantal aanbestedingen). De hoogste scores zijn in de betreffende kolom terug te vinden bij: PDF (33%), NEN-ISO\IEC 27001/27002 (29% respectievelijk 27%), IPv4/6 (23%) en dan nog een drietal standaarden met

⁵² Ook hier wordt CMIS niet meegeteld, evenmin als beide standaarden die in de loop van 2015 aan de lijst zijn toegevoegd.

een score van boven de 10%: TLS (15%), SAML (15%) en STuF (13%). Om de andere standaarden is slechts bij enkele aanbestedingen gevraagd of - ten onrechte - zelfs in het geheel niet. Dit laatste is het geval bij PNG, JPEG, SETU, E-portfolio, DNSSEC, BWB, ECLI en NTA 9040. Deze 0-scores doen zich overigens alleen voor bij standaarden die slechts incidenteel (1 of 2 keer) als relevant zijn aangemerkt.

Tabel 13: Open standaarden relevant / gevraagd bij feitelijke aanbestedingen in 2014/2015
(Bron: onderzoek feitelijke aanbestedingen juli 2014 t/m juni 2015, uitgevoerd zomer 2015)

	Ministeries + Uitvoerings- organisaties		Gemeenten + Provincies + Waterschappen		Totaal 2014/2015	
aantal aanbestedingen: n =	25		23		48	
	relevant in % van aanbest.n	gevraagd in % van aanbest.n	Relevant in % van aanbest.n	gevraagd in % van aanbest.n	relevant in % van aanbest.n	gevraagd in % van aanbest.n
Sinds 2008 op de lijst:						
NEN-ISO\IEC 27001:2005nl	48 %	36 %	35 %	22 %	42 %	29 %
NEN-ISO\IEC 27002:2007nl	40 %	32 %	35 %	22 %	38 %	27 %
PNG + JPEG	4 %	0 %			2 %	0 %
PDF ^{**)}	44 %	28 %	65 %	39 %	54 %	33 %
StUF	12 %	0 %	26 %	26 %	19 %	13 %
Sinds 2009 op de lijst:						
SETU			4 %	0 %	2 %	0 %
SAML	36 %	20 %	39 %	9 %	38 %	15 %
Sinds 2010 op de lijst:						
XBRL v2.1	4 %	4 %			2 %	2 %
E-portfolio			9 %	0 %	4 %	0 %
Aquo Standaard						
IPv6 en IPv4	68 %	24 %	87 %	22 %	77 %	23 %
OAI-PMH	4 %	4 %			2 %	2 %
Sinds 2011 op de lijst:						
NL LOM						
Webrichtlijnen ^{*)}	16 %	8 %	17 %	13 %	17 %	10 %
OWMS						
IFC						
STOSAG						
Sinds 2012 op de lijst:						
DNSSEC			4 %	0 %	2 %	0 %
DKIM						
ODF 1.2	36 %	4 %	52 %	13 %	44 %	8 %
NTA 9040	4 %	0 %			2 %	0 %
Sinds 2013 op de lijst:						
ebMS/WUS/Digikoppeling	16 %	4 %	26 %	17 %	21 %	10 %
BWB	4 %	0 %			2 %	0 %
ECLI	4 %	0 %			2 %	0 %
EMN_NL						
JCDR						
e-factureren						
EML_NL						
Sinds 2014 op de lijst:						
TLS	60 %	16 %	70 %	13 %	65 %	15 %
WDO Datamodel						
Geo-standaarden			4 %	4 %	2 %	2 %
SIKB 0101						
Visi						
Totaal	101	44	109	46	210	90

^{*)} Webrichtlijnen zijn dit jaar, net als vorig jaar, alleen relevant beoordeeld voor externe webapplicaties.

^{**)} Bij de beoordelingen is geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende PDF-varianten. Zie ook paragraaf 6.5.

6.4 Second opinion

In de onderzoeksopzet is net als vorig jaar plaats ingeruimd voor een second-opinion onderzoek op een deel van de door dhr. Paapst beoordeelde aanbestedingen. De second-opinion beoordeling is verricht door dhr. D. (Dennis) Krukkert (TNO). Het doel van deze second opinion was drieledig:

- een toets op de beoordeling van de ‘eerste beoordelaar’;
- eventuele aanscherping van een aanvankelijk oordeel op basis van onderlinge discussie tussen beide beoordelaars:
  - aanvullende standaarden benoemen of juist standaarden die aanvankelijk relevant werden beoordeeld laten vallen;
  - eventueel een andere blik op het uitvragen;
  - een aanpassing van het eindoordeel;
- het krijgen van zicht op de ‘grijze gebieden’ waarover de discussie gaat of kan gaan in de praktijk van aanbestedingen.

Beide beoordelaars hebben in het kader van de second opinion elk 25 aanbestedingen Rijk bestudeerd, onafhankelijk van elkaar bepaald welke standaarden in hun optiek relevant waren en op basis van de interpretatie van de uitvraag van standaarden door de aanbestedende partij een waarde-oordeel gegeven. De beide zienswijzen zijn vervolgens onderling uitgewisseld en hebben gediend als input om met elkaar het gesprek te voeren over beide beoordelingen. Die gesprekken hebben plaatsgevonden in mei en augustus. De focus in die gesprekken lag logischerwijze op de punten waar de afzonderlijke beoordelingen een verschil lieten zien.

Een eerste opvallend gegeven is dat de beide beoordelaars aanvankelijk op maar liefst 22 van de 25 aanbestedingen een ander oordeel hadden, tegen de achtergrond van de opsomming zoals opgenomen in tabel 11. Daaraan liggen vier delen van een oorzaak ten grondslag:

- een andere kijk op de vraag of de aanbesteding als zodanig voor beoordeling geschikt is;
- een andere kijk op de relevantie van een standaard voor een specifieke aanbesteding;
- een uiteenlopende interpretatie van de wijze waarop door de aanbestedende partij is uitgevraagd;
- nuance-verschillen bij het toekennen van een waarde-oordeel.

Een dergelijk vertrekpunt lijkt een indicatie om vraagtekens te plaatsen bij de eenduidigheid waarmee de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ toegepast kan worden op aanbestedingen, als experts al tot een uiteenlopende inschatting komen. Voor bij aanbestedingen betrokken functionarissen die slechts incidenteel van doen hebben met de lijst voor ‘pas toe of leg uit’, zou het moeilijk kunnen zijn om deze lijst goed in praktijk te brengen.

Op basis van de gezamenlijke onderlinge discussie die is gevoerd met beide beoordelaars is overigens op vrijwel alle aanbestedingen consensus bereikt als het gaat om de uiteindelijke beoordeling, met nog drie lichte twijfelgevallen. Daar waar uiteindelijk (kleine) verschillen van inzicht bleven bestaan, is in dit hoofdstuk uitgegaan van het oordeel van de hoofdbeoordelaar. Een duidelijk patroon in de bijstellingen op het oordeel, redenerend vanuit de optiek van de hoofdbeoordelaar, is er niet. Sommige aanbestedingen werden ‘hoger’ beoordeeld, andere

lager. Bovendien waren de verschuivingen op de schaal van beoordelings-waarden op een enkele uitzondering na marginaal.

Twee zaken bij deze verschuivingen mogen evenwel niet onvermeld blijven. Op de eerste plaats valt op dat bij 4 aanbestedingen het aanvankelijke oordeel van de hoofdbeoordelaar ‘alle relevante standaarden bevraagd’ is genuanceerd tot ‘een deel van de relevante standaarden bevraagd’. Dat is van invloed geweest op het beeld dat in tabel 11 wordt geschetst.

En een tweede punt –deels overlappend met voorgaand punt- is dat aanvankelijk bij een aantal beoordelingen de informatie uit de Nota van Inlichtingen (Nvl) is meegenomen bij het opmaken van het oordeel over het toepassen van de open standaarden. Daarop is gecorrigeerd. Strikt genomen is dat immers niet de bedoeling. Leidend moet zijn wat de uitvragende partij in eerste instantie aan de wederpartijen voorlegt (beschrijvend document, aangevuld met programma van eisen en eventuele andere bijlagen). Een reactie op een vraag van een van de marktpartijen valt daar in principe buiten. Dat leveranciers soms aandacht blijken te besteden aan open standaarden – ook als daarom niet is gevraagd – is uiteraard een goed teken.

Wat betekent dat voor het oordeel dat in het kader van deze monitor aan die betreffende aanbesteding wordt gekoppeld? Deze situatie heeft zich voorgedaan bij drie aanbestedingen. De gevolgen voor de waardering zijn als volgt:

1. exclusief de Nvl als oordeel ‘een deel van de relevante standaarden gevraagd’, inclusief de Nvl: ‘alle relevante standaarden gevraagd’;
2. exclusief de Nvl als oordeel ‘geen aandacht voor open standaarden’, inclusief de Nvl: ‘een deel van de relevante standaarden gevraagd’;
3. exclusief de Nvl als oordeel ‘een deel van de relevante standaarden gevraagd’, inclusief de Nvl een gelijkblijvend oordeel.

In twee van de drie casus zou meenemen van de informatie uit de Nvl dus tot een gunstiger oordeel hebben geleid op de gehanteerde schaal. Daardoor zou niet bij 21% (tabel 11) maar bij 23% van de onderzochte aanbestedingen om alle relevante standaarden gevraagd zijn, en niet bij 29% maar bij 27% zou om geen van de relevante standaarden zijn gevraagd.

Gezien het bovenstaande heeft de second opinion zijn waarde bewezen. Uitwisseling van inzichten en ervaringen heeft ertoe geleid dat er consensus ontstaat. Tijdens dat proces heeft de second opinion tot een aantal inhoudelijke discussies tussen de experts geleid die ook relevant kunnen zijn om beter zicht te krijgen op mogelijke onduidelijkheden in de aanbestedingspraktijk bij–in dit geval- een overheidsinstelling⁵³. Tot slot van deze paragraaf passeren een aantal van deze punten van discussie de revue. Deels zijn onderstaande punten stellend geformuleerd, soms in de vorm van een vooralsnog niet beantwoorde vraag.

Met betrekking tot de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ in het algemeen:

- Er zijn vraagtekens geplaatst bij de omvang van de lijst. Meer specifiek luidt de vraag: staat de lengte van de lijst de hanteerbaarheid en daarmee het eigen succes niet in de weg? Enkele voorbeelden van standaarden waarbij vraagtekens worden geplaatst bij het nut en /

⁵³ Er is ook op onderdelen discussie ontstaan over de inrichting en de vormgeving van de second opinion. Deze meer procesmatige aspecten passen niet in deze monitor maar worden meegenomen in geval er bij een eventuele volgende monitor weer wordt besloten tot een second opinion.

of de noodzaak van een plaats op de lijst: ISO 27001/27002, IPv4/6, JPEG en PNG en DKIM. Is meer focus aanbrengen in het kader van de lijst niet zinvol? Bij nadere gedachtvorming over de omvang van de lijst kunnen ook de volgende gedachten worden meegenomen:

- “In 80% van de aanbestedingen komt 20% van de standaarden aan bod.” (zie ook de bevindingen in de vorige paragraaf);
- indien sprake is van heel specifieke toepassingsgebieden, wordt de lijst daarmee wel heel complex;
- vraagtekens bij de toegevoegde waarde van de ‘exoten’ op de lijst:
  - “vrijwel niemand zal er uit zichzelf op komen”;
  - “een expert wijst er wel op; die heeft de lijst daar niet voor nodig”.
- Om een goede afweging te maken of een standaard relevant is bij een aanbesteding, biedt de formulering van het functionele toepassingsgebied soms onvoldoende richting:
  - bij verschillende standaarden staat het toepassingsgebied geformuleerd in termen van wat je met de standaard kunt, en niet in welke situaties het gebruik verplicht zou moeten zijn (bijv. ISO 27001/2); die scherpte zou de formulering wel moeten hebben;
  - om de gewenste duidelijkheid te krijgen, zouden eigenlijk de achterliggende expert-rapporten moeten worden geraadpleegd. Complicaties daarbij zijn dat van een aantal standaarden dergelijke rapporten niet zijn opgemaakt en dat er bij sommige standaarden een wereld aan nuance zit achter de uiteindelijke formulering in het expertrapport. Dat roept dus meteen twijfel op of een dergelijke raadpleging de gewenste duidelijkheid biedt.

Met betrekking tot een specifieke standaard:

- **Digikoppeling.** Sector-overstijgend berichtenverkeer is een voorwaarde om deze standaard als relevant aan te wijzen. De vraag is wanneer ‘sector-overstijgend’ precies aan de orde is.
- **DKIM.** De vraag is of plaatsing op de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ de meest geëigende weg is om deze standaard te implementeren. De standaard leent zich niet goed voor op zichzelf staande aanbestedingen.
- **Geo-standaarden.** Dit betreft een divers, complex en specialistisch geheel van deel-standaarden die vallen onder de verzamelnaam Geo. Ook voor de experts is op detailniveau moeilijk te doorgronden of en zo ja in welke zin deze standaarden relevant zijn bij een uitvraag. Zie de eerdere opmerking over de ‘exoten’: “de mensen uit dit wereldje weten wel precies wanneer en hoe welke Geo-onderdelen relevant zijn”.
- **IPv4/6.** ‘Pas toe of leg uit’ is door het College Standaardisatie van toepassing verklaard op de combinatie van IPv4 en IPv6; beide versies moeten dus worden gevraagd bij de aanvraag van een ICT-product of -dienst. In de praktijk van het (beoordelen van) aanbesteden komt het onderscheid tussen beide versies daarmee op de achtergrond. De vraag dient zich aan of daarmee de overschakeling naar de nieuwe versie niet te weinig voor het voetlicht komt.
- **IPv4/6.** In de praktijk blijkt dat het niet altijd helder is wanneer al dan niet om IPv4/6 gevraagd moet worden. Kern van het probleem: IPv4/6 raakt weliswaar niet de kern van het project, maar zonder IPv4/6 zou het project simpelweg niet kunnen bestaan. De uitkomst van de discussie is voorlopig: alleen als relevante standaard meenemen in geval het de kern van het project raakt en niet als binnen het kader van het project gebruik gemaakt wordt van andere functionaliteiten waarvoor IPv4/6 relevant kan zijn.
- **ISO 27001/27002.** Voor wat betreft het toepassen van ISO-27001/27002 (m.n. 27001): in geval van het verwerken van gevoelige data (in de zin van: privacy-gevoeligheid) is de reflex

snel om naar deze standaard te vragen, zonder dat dat strikt genomen nodig is. In de beschrijving (functioneel toepassingsgebied) staat teveel benoemd wat je ermee kan, in plaats van dat de focus wordt gelegd bij: wanneer toe te passen?

- **ISO 27001/27002.** Deze standaard komt in beeld als sprake is van uitwisseling / koppeling van privacy-gevoelige informatie. Wat te doen als deze koppeling strikt genomen binnen het kader van de aanbesteding niet aan de orde is (lees: de leverancier maakt niet de hier bedoelde koppeling) terwijl volstrekt helder is dat het de intentie is van de aanbesteder om deze koppeling wel te maken en te gebruiken?
- **JPEG en PNG.** Voor beide standaarden zou de koppeling met ODF in het functionele toepassingsgebied losgelaten moeten worden om een zelfstandige plaats op de lijst voor 'pas toe of leg uit' te rechtvaardigen.
- **PDF.** Strikt genomen zou het onderscheid tussen versienummers gemaakt moeten worden. Binnen de expertgroep is dat ook goed te doen. Naar buiten toe valt dat echter niet vol te houden; voor een gemiddelde inkoper is dat onderscheid niet te maken.
- **SAML.** Met name bij deze standaard spitst de discussie zich toe op de vraag of het 'verstandig' is om naar deze standaard te vragen of dat de formulering van het functionele toepassingsgebied leidend moet zijn. Cruciaal hierbij is: single-sign-on. "SAML kan heel breed worden ingezet maar juist het single-sign-on aspect heeft een belangrijke rol gespeeld bij het op de lijst voor 'pas toe of leg uit' plaatsen".
- **TLS.** In de optiek van een van beide beoordelaars is TLS dermate impliciet verbonden met internet-gerelateerde software (gaat vaak hand in hand met IP) dat het soms bijna te voor de hand liggend is om naar te vragen. Voorlopige nadere aanscherping: als beveiliging nodig is maar als sprake is van een afgesloten (op software draaiend) systeem (niet van buiten te benaderen), dan hoeft TLS niet te worden gevraagd.
- **Webrichtlijnen.** Om webrichtlijnen als een relevante standaard aan te merken is een website een (noodzakelijke) voorwaarde. De vraag dient zich aan hoe eng het begrip 'webapplicatie' moet worden ingevuld. Het onderscheid tussen een website en een app wordt steeds dunner.

6.5 Verdiepende gesprekken met aanbestedende partijen

Om meer inzicht te krijgen in de vraag hoe partijen in de praktijk omgaan met het uitvragen van open standaarden is voor deze monitor met enkele direct betrokkenen bij aanbestedingen binnen de Rijksoverheid inhoudelijk hierover gesproken. Hoewel de directe aanleiding telkens was dat één of meer concrete aanbestedingen in het kader van de monitor zijn beoordeeld, was de insteek van het gesprekken breder en is in meer reflecterende zin gesproken over:

- hoe is het uitvragen van open standaarden bij aanbestedingen in de praktijk geborgd bij de verschillende organisaties;
- waar gaat het (potentieel) mis bij het in praktijk brengen van het overheidsbeleid rond open standaarden;
- wat helpt om beleid en aanbestedingspraktijk beter op elkaar te laten aansluiten?

Uiteindelijk is er met vier partijen gesproken. In drie gevallen vonden gesprekken plaats met inkopers van de organisatie, en in één geval met ICT-architecten.

Aanbestedingspraktijk

De wijze waarop het beleid binnen de verschillende organisaties is geborgd is divers en dat hangt deels samen met de context waarbinnen wordt gewerkt.

- Casus 1: de toepassing van open standaarden is voor ieder helder en goed geborgd: “Je kunt het bijna niet verkeerd doen”. Daarbij moet worden bedacht dat bij deze casus in het overgrote deel van de aanbestedingen één (en telkens dezelfde) standaard van de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ relevant is. In die zin is de toepassing van de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ goed beheersbaar;
- Casus 2: zowel open standaarden als open source software maken onderdeel uit van inkoopformulieren en/of van PSA en hebben daarmee een plaats in de administratieve organisatie;
- Casus 3: de lijst met standaarden wordt periodiek (twee maal per jaar) geagendeerd bij het onderlinge overleg van de ICT-architecten;
- Casus 4: het fenomeen ‘open standaarden’ is intern niet gestructureerd ingepast in het proces van aanbesteden en toepassing daarvan is derhalve sterk persoonsafhankelijk.

Waar gaat het (potentieel) mis?

De kans dat een uitvraag correct verloopt is groter bij organisaties waarbij het beleid intern geborgd is. Maar dat is geen garantie voor succes. Uit gesprekken met de organisaties waarbij het beleid relatief goed geborgd is, blijkt dat ook daar nog bij aanbestedingen niet altijd om alle relevante standaarden wordt gevraagd. Een paar voorbeelden:

- een aanbesteding wordt beschouwd als een niet ICT-gerelateerde aanbesteding, waardoor de standaarden van de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ uit beeld verdwijnen. Dit is ten onrechte omdat sprake is van een duidelijke ICT-component (denk aan de bouw van een website als onderdeel van een groter project);
- de eerdergenoemde inkoopformulieren worden niet consequent ingezet bij aanbestedingen die vallen binnen de werkingssfeer van de lijst voor ‘pas toe of leg uit’; Zo worden de formulieren bijvoorbeeld wel toegepast bij het uitvragen van nieuwe mantelpartijen, maar vervolgens niet bij opdrachten binnen de mantel zelf;
- er wordt alleen bij de aanschaf van een nieuw systeem of dienst aan de open standaarden gedacht, maar niet bij bestaande systemen of diensten (terwijl dit bij iedere investering boven € 50.000,- zou moeten);
- behalve aan open standaarden moet bij een aanbesteding aan een groot aantal andere regels en afspraken worden voldaan. In die zin moeten open standaarden concurreren met andere wet- en regelgeving. Daarbij wordt de Rijksinstructie ervaren als “lekker vaag” (“daar kan je alle kanten nog mee op”);
- het ‘interne spel’ tussen de bij de aanbesteding betrokken partijen (management / projectleider, ict-architect en de inkoper) leidt niet altijd tot een optimaal resultaat waar het gaat op de toepassing van de standaarden van de lijst voor ‘pas toe of leg uit’. Daarbij speelt het volgende:
  - de business bepaalt in eerste instantie de specificaties van de uitvraag, en bij de inkopers zit onvoldoende kennis van de standaarden om in relatie tot de betreffende aanbesteding waar nodig te corrigeren;
  - de inkoper heeft geen of weinig doorzettingsmacht bij het doorvoeren van correcties zoals hierboven bedoeld. Bovendien kan hij zijn eigen positie in het interne

krachtenveld ondermijnen als hij al te zeer blijft hameren op toepassing van open standaarden; zijn invloed is derhalve beperkt.

- voor wat betreft het ‘externe spel’: de expertise en de capaciteit op het gebied van ICT binnen overheidsorganisaties schiet soms te kort, waardoor men meer afhankelijk is van de kennis en kunde van de leverancier, en van hun bereidheid om open standaarden in te passen in hun systemen;
- in sommige gevallen wordt de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ met de onderliggende documentatie verkeerd toegepast zonder dat men zich daarvan bewust is. Voorbeelden:
  - de functionaliteit van de standaard wordt (door de architect) als vertrekpunt genomen om in te schatten of een standaard al dan niet relevant is, terwijl hiervoor het toepassingsgebied zoals geformuleerd bij de standaard het vertrekpunt moet zijn;
  - een verkeerde interpretatie van de lijst ‘sec’. Zo moeten IPv4 en IPv6 conform de lijst gezamenlijk worden uitgevraagd, terwijl de uitvragende partij in de veronderstelling is dat bedoeld wordt: moet voldoen aan IPv4 (dat is nooit een probleem) òf aan IPv6.

Wat helpt om beleid en praktijk beter op elkaar te laten aansluiten?

Eerder is opgemerkt dat respondenten naar voren hebben gebracht dat er ruimte is voor vrijblijvendheid (het lijkt mogelijk om aan de regels voorbij te gaan) en voor interpretatie (het lijkt mogelijk om de voorschriften ‘gunstig’ uit te leggen) bij de toepassing van de standaarden op de lijst voor ‘pas toe of leg uit’. Daaraan is toegevoegd dat een meer verplichtend karakter (bijvoorbeeld een wettelijke verplichting) zou kunnen helpen. Dat gezegd hebbende, werpen diezelfde respondenten overigens vervolgvragen op, die vooralsnog onbeantwoord blijven:

- hoe zit het dan met de handhaving daarvan;
- is het nodig, en wenselijk, om handhaving in te gaan richten?

In het verlengde hiervan stellen de respondenten dat de lijst voor ‘pas toe of leg uit’ geen doel op zich moet zijn, en dat het gaat om het achterliggende doel (met name: interoperabiliteit).

Daarnaast zou volgens de gesprekspartners meer gedaan kunnen worden aan het stimuleren: “Toepassen van open standaarden is niet leuk en niet simpel”. Het streven zou moeten zijn “maak het leuk, houd het simpel, en breng de voordelen duidelijker voor het voetlicht”.

Tot slot is bij twee van de vier gesprekken een tweetal tools geïntroduceerd waaraan momenteel vanuit BFS wordt gewerkt, met de vraag hoe men daar tegenaan kijkt. Daarbij gaat het om het volgende:

- een handreiking inkoop met bestekteksten voor iedere standaard en een onderverdeling van de standaarden naar domeinen⁵⁴ en cpv-codes;
- een beslisboom standaarden, waarbij een gebruiker aan de hand van enkele eenvoudige vragen naar de relevante standaarden voor de betreffende aanbesteding wordt geleid.

Zowel door inkopers als door ICT-architecten wordt hierop positief gereageerd. Beide tools helpen inkopers om in hun overleg met architecten gericht te kunnen bevragen over de relevantie van een standaard. En in het verlengde daarvan draagt het bij een betere uitvraag, waarbij de standaarden niet alleen benoemd worden maar zo worden beschreven dat beter

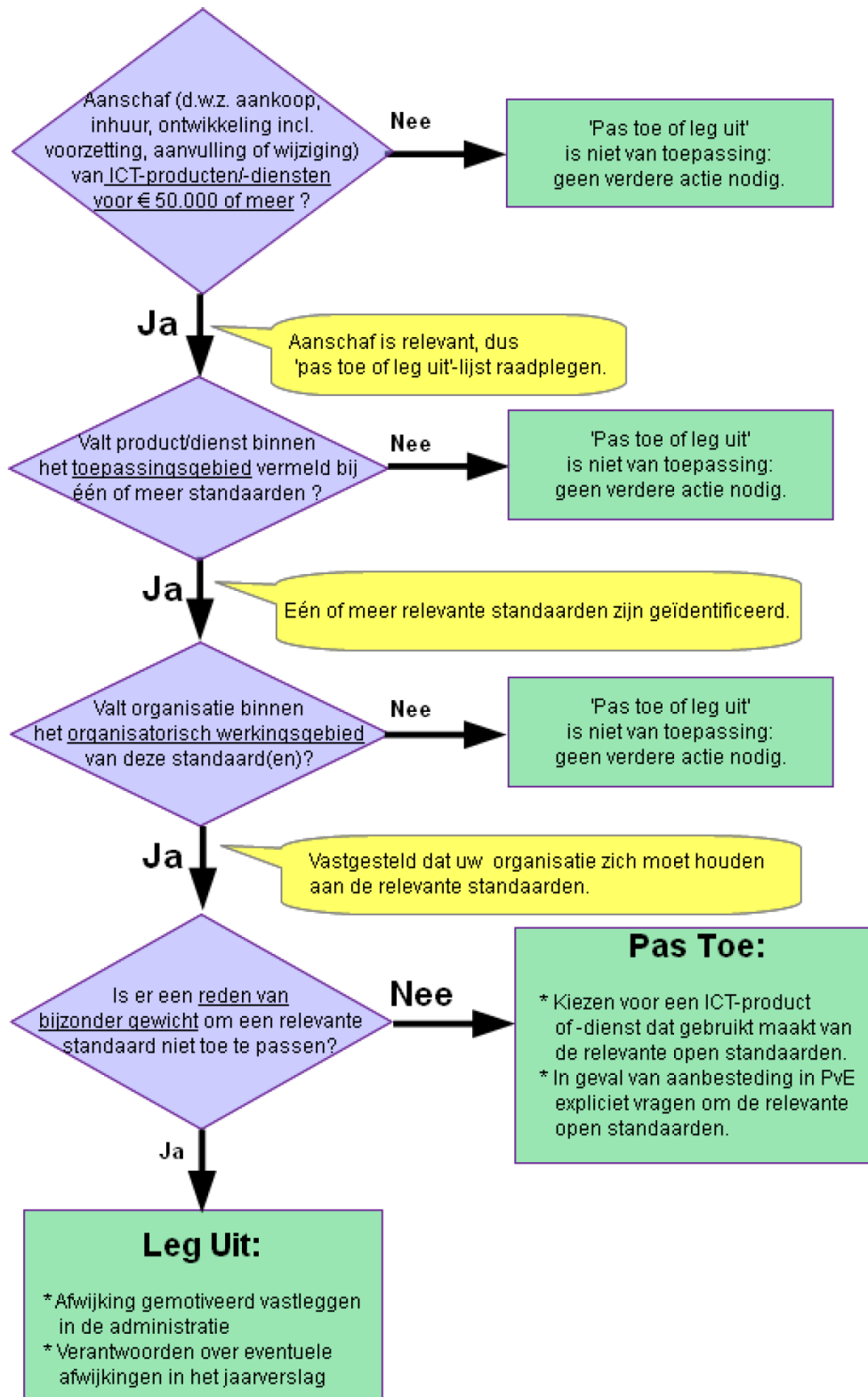
⁵⁴ Dit zijn de domeinen: Internet en Beveiliging, Document en (Web)content, E-facturatie en administratie, Stelselstandaarden, Water & Bodem, Bouw, Juridische verwijzingen, Onderwijs en loopbaan en Overig.

beoordeeld kan worden of men daadwerkelijk krijgt wat gevraagd wordt. Architecten geven aan met name meerwaarde te zien in de beslisboom. Hun verwachting is dat de beslisboom hen helpt om nuances mee te nemen, die zij nu nog wel eens over het hoofd zien.

Bijlage 1. 'Pas toe of leg uit' in het kort

Bijlage 2. Functioneel toepassingsgebied en organisatorisch werkingsgebied

Standaard <i>(op lijst sinds)</i>	Functioneel toepassingsgebied	Organisatorisch werkingsgebied
Internet & beveiliging		
DKIM <i>(15 juni 2012)</i>	Het faciliteren van het vaststellen van organisatorische herkomst voor e-mail afkomstig van overheidsdomeinen, als deze over een onbeveiligde, publieke internetverbinding wordt verstuurd wanneer verdere authenticatie ontbreekt.	Overheden en instellingen uit de (semi-) publieke sector
DNSSEC <i>(15 juni 2012)</i>	- Het registreren en in DNS publiceren van internet-domeinnamen ('signing'). De registratieverplichting geldt enkel indien 'signed domain names' bij een registerhouder van een top-level domein (zoals SIDN voor .NL) geautomatiseerd aangevraagd kunnen worden; - Het vertalen van domeinnamen naar internetadressen en vice versa ('validation enabled resolving'). Validatie is niet verplicht voor systemen die niet direct aan het publieke internet gekoppeld zijn (bijvoorbeeld clients/werkplekken binnen een LAN en interne DNS-systemen).	Overheden en instellingen uit de (semi-) publieke sector
IPv6 en IPv4 <i>(25 november 2010)</i>	Communicatie op netwerkniveau over organisatiegrenzen heen tussen organisaties, individuele eindgebruikers, apparaten, diensten en sensoren	Overheden en instellingen uit de (semi) publieke sector
NEN-ISO\IEC 27001:2013 nl <i>(18 mei 2015)</i>	Specificeren van eisen voor het vaststellen, implementeren, uitvoeren, bewaken, beoordelen, bijhouden en verbeteren van een gedocumenteerd Information Security Management System (ISMS) in het kader van de algemene bedrijfsrisico's voor de organisatie.	Overheden en instellingen uit de publieke sector.
NEN-ISO\IEC 27002:2013 <i>(18 mei 2015)</i>	De standaard omvat "best practices" op het gebied van het organiseren van informatiebeveiliging voor een organisatie, bestaande uit het beheer van bedrijfsmiddelen, veilig personeel, toegangsbeveiliging, cryptografie, fysieke beveiliging en beveiliging van de omgeving, beveiliging in de bedrijfsvoering, communicatiebeveiliging, leveranciersrelaties, beheer van informatiebeveiligingsincidenten, informatiebeveiligingsaspecten van bedrijfscontinuïteitsbeheer, naleving en de acquisitie, ontwikkeling en het onderhoud van informatiesystemen.	Overheden en instellingen uit de publieke sector.
SAML <i>(20 mei 2009)</i>	Federatieve (web)browser-based single-sign-on (SSO) en single-sign-off. Dat wil zeggen dat een gebruiker na eenmalig inloggen via zijn browser toegang krijgt tot verschillende diensten van verschillende partijen.	Overheden en instellingen uit de (semi-) publieke sector
SPF <i>(18 mei 2015)</i>	Het controleren of een e-mailserver gerechtigd is om namens een domeinnaam e-mail te mogen verzenden	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en overige instellingen uit de publieke sector
TLS <i>(4 september 2014)</i>	Het met behulp van certificaten beveiligen van de verbinding (op de transportlaag) tussen client- en serversystemen of tussen serversystemen onderling, voor zover deze gerealiseerd wordt met internettechnologie.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, en waterschappen) en instellingen uit de (semi)publieke sector
Document en (web)Content		
CMIS <i>(9 december 2014)</i>	Het toegankelijk maken van ongestructureerde gegevens in content repositories van Content Management Systemen (CMS'en) en Document Management Systemen (DMS'en) met als doel deze gegevens uit te wisselen met andere CMS en DMS systemen.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en overige instellingen uit de publieke sector.

JPEG (14 mei 2008)	Het gebruik van grafische afbeeldingen (met 'lossy' compressie) binnen ODF-documenten	Rijksdiensten moeten vanaf april 2008 JPEG hanteren. Mede-overheden en overige instellingen volgen uiterlijk december 2008.
ODF 1.2 (2008, v1.2: 15 juni 2012)	Uitwisseling van reviseerbare documenten	Overheden en instellingen uit de (semi) publieke sector
OWMS (15 november 2011)	Metadateren van publieke overheidsinformatie op internet	Overheden en instellingen uit de (semi-) publieke sector
PDF/A-1 (12 november 2008)	Lange termijn archivering van documenten. (PDF/A-1 mag naast ODF gehanteerd worden voor de lange termijn archivering, specifiek voor niet-reviseerbare documenten.)	Overheden en instellingen in de (semi-) publieke sectoren
PDF/A-2 (15 juni 2012)	Lange termijn archivering van documenten, in situaties waarin de PDF/A-1 standaard niet voldoet.	Overheden en instellingen in de (semi-) publieke sectoren
PDF 1.7 (18 november 2009)	Het uitwisselen en publiceren van niet- of beperkt-reviseerbare documenten, waarbij duiding van oorsprong of functierijkheid onderdeel zijn van het document en waarbij PDF/A-1 als standaard niet kan worden ingezet.	Overheden en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
PNG (14 mei 2008)	Het gebruik van grafische afbeeldingen ('lossless' compressie) binnen ODF-documenten	Rijksdiensten moeten vanaf april 2008 PNG hanteren. Mede-overheden en overige instellingen volgen uiterlijk december 2008.
SKOS (18 mei 2015)	Het in een gestructureerde vorm op het Web publiek beschikbaar stellen van een 'niet geformaliseerd' Knowledge Organization System (KOS), met als doel kennis over de betekenissen en samenhang van de onderliggende begrippen te ordenen en toegankelijk te maken.	Overheden en instellingen uit de publieke sector
Webrichtlijnen (v1: 2008, v2: 23 juni 2011)	Webgebaseerde informatie-, interactie-, transactie- en participatiediensten	Overheden en instellingen uit de (semi-) publieke sector
Stelselstandaarden		
ebMS/WUS/Digikoppeling (2009, 17 juni 2013)	Geautomatiseerde gegevensuitwisseling tussen informatiesystemen voor sectoroverstijgend berichtenverkeer, op basis van drie koppelvlakstandaarden: * DK ebMS standaard voor meldingen tussen informatiesystemen * DK WUS standaard voor de bevraging van informatiesystemen * DK GB standaard voor de uitwisseling van grote berichten	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen) en instellingen uit de publieke sector. Het werkingsgebied van de standaard is bedoeld voor intersectoraal verkeer en verkeer met basisregistraties en kent geen verplichting binnen sectoren. Het Forum is wel van mening, dat gebruik binnen sectoren ook aanbevelenswaardig is en roept de beheerder van de standaard dan ook op dit gebruik te promoten.
Geo-standaarden (9 december 2014)	Uitwisseling van geografische informatie tussen organisaties, waarbij de ruimtelijke dimensie van significant belang is .	Overheden en instellingen uit de (semi) publieke sector
StUF (12 november 2008)	* Uitwisseling en bevraging van basisgegevens die behoren tot een aantal wettelijk vastgestelde basisregistraties, zoals Personen (GBA), Adressen (BRA), Gebouwen (BGA), Kadaster (BRK), Nieuw Handelsregister (NHR) en Waarde Onroerende Zaken (WOZ); * uitwisseling en bevraging van zaakgegevens die behoren tot de producten- en dienstenportfolio van gemeenten; * uitwisseling van domein- of sectorspecifieke gegevens waarin ook basis- en/of zaakgegevens voorkomen en waarvoor geen andere (inter)nationale (XML-gebaseerde)	Gemeenten en ketens waarbinnen gemeenten participeren.

	berichtenstandaard is vastgesteld.	
E-facturatie en administratie		
NTA 9040 (29 november 2012)	De standaard is van toepassing voor overheden die expliciet met ondernemingen hebben afgesproken een Ondernemingsdossier in te zetten voor de informatie-uitwisseling met ondernemingen. De standaard werkt op drie functionele gebieden van de informatie-uitwisseling tussen ondernemingen en overheden: 1. Het ondersteunen van ondernemingen bij het geautomatiseerd bepalen van de relevante voorschriften en bijbehorende maatregelen voor vastlegging in een Ondernemingsdossier; 2. Het faciliteren van het digitaal indienen van aanvragen en meldingen vanuit een Ondernemingsdossier; 3. Het gebruik van een Ondernemingsdossier als bron van bedrijfsinformatie in het kader van het toezicht.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen) en instellingen in de (semi) publieke sector
Semantisch model e-Factureren (17 juni 2013)	De verzending van elektronische facturen door organisaties die deelnemen aan het economisch verkeer in Nederland (waaronder overheden) en de ontvangst hiervan door overheden.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
SETU (20 mei 2009)	De elektronische berichtenuitwisseling rondom de bemiddeling/inhuur van flexibele arbeidskrachten	Overheden en instellingen uit de (semi-)publieke sector
WDO Datamodel (15 april 2014)	Gegevensuitwisseling tussen het bedrijfsleven en de bij grensoverschrijding betrokken overheden om de formaliteiten te vervullen voor de opslag, aankomst, import, doorvoer, export, vertrek en vrijgave van goederen, vervoermiddelen en personen.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
XBRL v2.1 (17 april 2010)	* XBRL: Elektronisch verkeer dat te kenmerken is als verantwoordingsverkeer waarin financiële informatie de kern vormt. * Dimensions: Bij gebruikmaking van "contextuele informatie" binnen het voornoemde toepassingsgebied voor XBRL.	Overheden en instellingen uit de (semi) publieke sector
Onderwijs & loopbaan		
E-portfolio (18 mei 2010)	Het uitwisselen van informatie over de ontwikkelingsvoortgang van een individu, die het individu als levenslang lerende zelf beheert, tussen organisaties in de leerketen waar het individu leert en werkt.	Overheden en instellingen uit de (semi) publieke sector
NL LOM (29 mei 2011)	Metadatering van content die ontsloten wordt ten behoeve van educatieve doeleinden.	Alle organisaties die content ontwikkelen, beschikbaar stellen, arrangeren en gebruiken voor educatieve doeleinden alsook leveranciers van applicaties ter ondersteuning van dit proces.
OAI-PMH (21 december 2010)	Het vraaggestuurd aanbieden en ophalen van verzamelingen metadata uit bibliotheken met (digitale) documenten of andere objecten, met als doel het opnemen van deze metadata in een centrale bibliotheek. Uitgezonderd zijn die toepassingen waarvoor op basis van de lijst voor 'pas toe of leg uit' het gebruik van OSB (nu: Digikoppeling) verplicht is.	Overheden en instellingen uit de (semi) publieke sector
Bouw		
IFC (15 november 2011)	Uitwisseling in het kader van bouwwerkinformatiemodellen	Overheden en instellingen uit de (semi-) publieke sector
Visi (9 december 2014)	Formele communicatie tussen partijen in de bouwsector, zowel grond- weg en waterbouw, de burger & utiliteitsbouw als de installatiebranche.	Overheden en instellingen in de (semi-) publieke sectoren

Water & bodem		
Aquo Standaard (4 november 2010)	Gegevensverzameling, -vastlegging en -uitwisseling voor het beheer van waterkeringen, oppervlaktewater en afvalwaterzuivering	Overheden en instellingen uit de (semi) publieke sector
SIKB 0101 (9 december 2014)	Uitwisselen van onderzoeksgegevens over de milieu-hygiënische kwaliteit van de bodem en de specifieke gegevens die direct voortkomen uit (of vooruitlopen op) de besluiten die het bevoegd gezag naar aanleiding daarvan heeft genomen	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector
Juridische verwijzingen		
BWB (28 november 2013)	Elektronische verwijzing naar (delen van) geconsolideerde wetten en regelingen met het doel om deze met anderen te delen	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector
ECLI (29 november 2013)	Identificatie ter citatie van gepubliceerde rechterlijke uitspraken	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector
JCDR (28 november 2013)	Identificatie van geconsolideerde decentrale regelgeving en een gestandaardiseerde manier om hiernaar elektronisch te verwijzen met het doel om deze met anderen te delen	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector
Overige open standaarden		
EMN NL (28 november 2013)	De definitie en uitwisseling van kandidaatgegevens en uitslaggegevens bij verkiezingen welke onder de Nederlandse Kieswet vallen	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector
STOSAG (15 november 2011)	Digitaal container- en pasmanagement voor afval en grondstoffen	Gemeenten en gemeentelijke afvalinzamelaars

Bijlage 3. FAQ Monitor Open standaardenbeleid

In deze bijlage staat een aantal veelgestelde vragen (en het antwoord daarop) met betrekking tot de monitor en het open standaardenbeleid. Op de website van Forum Standaardisatie (www.forumstandaardisatie.nl) worden eind 2015 deze en andere FAQ's toegevoegd en geactualiseerd, om zowel het beleid als de monitor op een eenvoudige manier toe te lichten.

Over de monitor

- Q** Hoe wordt voor de monitor bepaald of een standaard relevant is voor een aanbesteding?
- A** Hiervoor is het functionele toepassingsgebied en het organisatorische werkingsgebied bepalend. Voor de monitor wordt dit bepaald op basis van de openbare documenten van de aanbesteding. Om deze beoordeling te objectiveren wordt tenminste de helft van alle beoordeelde aanbestedingen ook door een tweede expert beoordeeld (second opinion), waarna de eventuele verschillen in de beoordeling besproken worden.
- Q** Wat als de aanbestedingsinformatie niet (meer) compleet is?
- A** Als de stukken niet meer beschikbaar waren (op TenderNed) is geprobeerd om de stukken via de contactpersoon te achterhalen. Als dat niet gelukt is, dan is de aanbesteding niet beoordeeld.
- Q** Onze inkoop-contactpersoon is niet (meer) beschikbaar, krijgen we nu een onvoldoende?
- A** Nee. Als de stukken nog op TenderNed beschikbaar zijn is de aanbesteding net als alle andere aanbestedingen op basis van die stukken beoordeeld. Als de stukken niet meer beschikbaar waren en het is niet gelukt om de stukken via de contactpersoon te achterhalen, dan is de aanbesteding niet beoordeeld.
- Q** Zijn niet-openbare aanbestedingen ook beoordeeld voor de monitor?
- A** Nee. Omdat de stukken van niet-openbare aanbestedingen in veel gevallen niet openbaar beschikbaar zijn, hebben wij dergelijke aanbestedingen niet beoordeeld. NB: Het 'pas toe of leg uit'-regime is overigens wél van toepassing op niet-openbare aanbestedingen.
- Q** Wordt de Nota van inlichtingen meegenomen bij de beoordeling van de aanbesteding?
- A** Nee. Het onderzoek is gebaseerd op de (openbare) informatie waarop aanbieders zich in eerste instantie hebben moeten baseren. In de monitor is wel inzichtelijk gemaakt in welke gevallen in de Nota van inlichtingen alsnog de standaarden aan bod kwamen.
- Q** Dit jaar laat de monitor een forse verbetering zien (bij meer aanbestedingen is gevraagd om alle of tenminste om alle cruciale open standaarden die relevant zijn). Is er niet gewoon anders (minder streng) gemeten?
- A** Nee, dat is niet het geval, om drie redenen:
- dit jaar is bij de aanbestedingen om twee keer zoveel open standaarden gevraagd (en daarop heeft de beoordelaar geen invloed);
  - de nieuwe hoofdbeoordelaar heeft iets meer open standaarden relevant geacht (en dus niet: minder); dat is niet onlogisch aangezien er nieuwe standaarden bijgekomen zijn;
  - weliswaar is van hoofdbeoordelaar gewisseld, maar voor de second opinion is (bewust) dezelfde expert gevraagd; en (na enige discussie) waren de hoofdbeoordelaar en de expert het eens over de besproken aanbestedingen (evenals vorig jaar).
- Q** Vallen alleen 'harde IT-projecten' binnen scope van de monitor?
- A** Nee. Alle aanbestedingen met een duidelijke IT-component vallen binnen de scope van de monitor. Voorbeeld: in een aanbesteding van een communicatieproject, waarbij onder andere een website wordt gemaakt, is 'pas toe of leg uit' van toepassing op de bouw van de website.
- Q** Kunnen we niet gewoon in algemene zin verwijzen naar de lijst voor 'pas toe of leg uit'?
- A** Nee. Het effectief toepassen van een open standaard vereist, dat bij de aanbesteding expliciet gevraagd wordt om deze standaard. Anders krijgt de aanbieder de verantwoordelijkheid voor het correct toepassen ervan. In de praktijk levert dat niet het beoogde resultaat, omdat de

aanbiedingen alleen te beoordelen zijn op het correct toepassen van de lijst als (a) de aanbesteder zelf weet welke open standaarden van toepassing zijn, en (b) de aanbesteder hierom ook expliciet gevraagd heeft.

- Q** Kunnen we niet gewoon verwijzen naar de gangbare architectuurkaders van de overheid?
- A** Nee, dat is nuttig maar niet voldoende. Het effectief toepassen van een open standaard vereist, dat bij de aanbesteding expliciet gevraagd wordt om deze standaard. Anders krijgt de aanbieder de verantwoordelijkheid voor het correct toepassen ervan. In de praktijk levert dat niet het beoogde resultaat, omdat de aanbiedingen alleen te beoordelen zijn op het correct toepassen van de lijst als (a) de aanbesteder zelf weet welke open standaarden van toepassing zijn, en (b) de aanbesteder hierom ook expliciet gevraagd heeft.

Over het beleid

- Q** Moet mijn organisatie voldoen aan 34 standaarden?
- A** Nee. Elke overheidsorganisatie moet bij ICT-aanbestedingen vragen om de voor die aanbesteding relevante open standaarden van de lijst voor 'pas toe of leg uit'. Van een 'relevante open standaard' is sprake, als het betreffende ICT-product of -dienst valt binnen het functionele toepassingsgebied van die standaard, en als de aanbestedende organisatie bovendien valt binnen het organisatorische werkingsgebied van de standaard. Bij de lijst voor 'pas toe of leg uit' (zie <https://lijsten.forumstandaardisatie.nl>) is het functionele toepassingsgebied en het organisatorische werkingsgebied van elke standaard vermeld. In de achterliggende toelichting wordt dit nader toegelicht. Voor één aanbesteding kunnen uiteraard meerdere open standaarden relevant zijn.
- Q** Op welk moment moet ik voldoen aan een standaard?
- A** Bij elke aanbesteding moet om de relevante standaarden gevraagd worden die op het moment van uitvragen op de lijst voor 'pas toe of leg uit' staan. Dit geldt zowel voor de aanschaf van ICT-producten of -diensten als voor inhuur en voor ontwikkeling. Het geldt voor nieuwe producten of diensten, maar ook voor voorzetting van reeds eerder verleende diensten en voor aanvulling op of wijziging van bestaande producten of diensten.
- Q** Volgens mij is deze standaard voor mijn aanbesteding niet relevant?
- A** Als het betreffende ICT-product of -dienst valt binnen het functionele toepassingsgebied van de standaard, en als de aanbestedende organisatie bovendien valt binnen het organisatorische werkingsgebied van de standaard, dan vereist de Rijksinstructie dat voor die standaard gekozen wordt. De Rijksinstructie laat geen ruimte om zelf te besluiten of een standaard 'in dit geval niet relevant' is. Het is wel mogelijk om hier gemotiveerd van af te wijken, op enkele gronden: onvoldoende aanbod, onvoldoende veiligheid of onvoldoende zekerheid bij het functioneren. Dan is het verplicht ('Leg uit') om deze afwijking in het jaarverslag te vermelden en te motiveren (zie <https://www.forumstandaardisatie.nl/open-standaarden/voor-overheden/pas-toe-of-leg-uit-regime/leg-uit-in-de-praktijk>).
- Q** Ik ken een beter of goedkoper alternatief voor de standaard op de lijst, mag ik deze dan uitvragen?
- A** Nee, het is verplicht om te vragen om de open standaard (die van toepassing is) van de lijst voor 'pas toe of leg uit'. Als het alternatief interessant is om op te nemen op deze lijst, kan je deze wel aanmelden bij Bureau Forum Standaardisatie.
- Q** Wie kan ons helpen bij de inschatting of een standaard gevraagd dient te worden?
- A** Bij twijfel kan altijd contact opgenomen worden met Bureau Forum Standaardisatie via: forumstandaardisatie@logius.nl of 070: 888 7776.